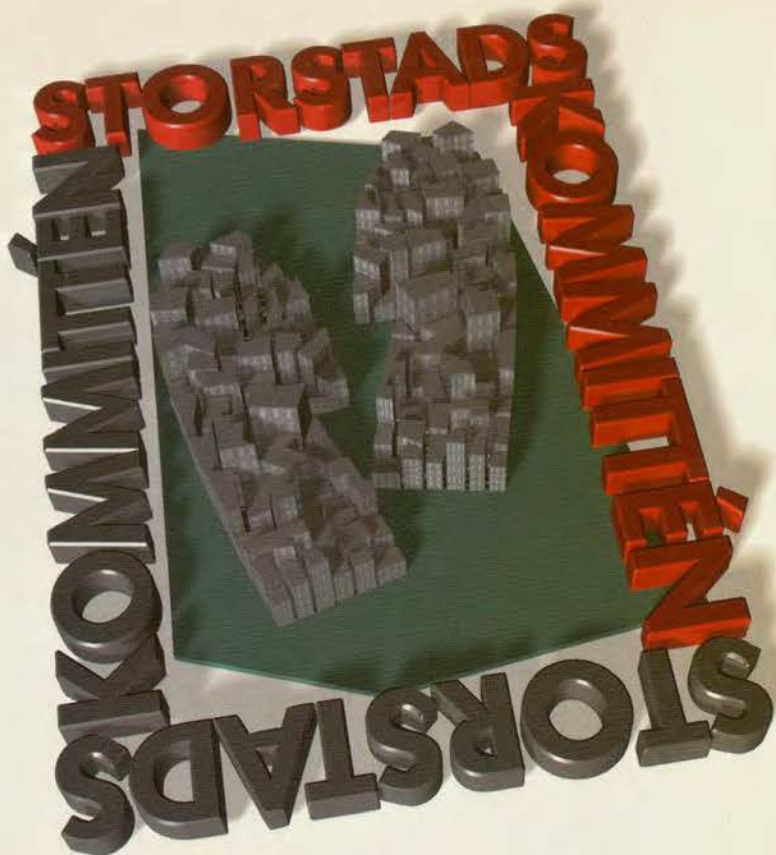

SOU 1996:54

Kooperativa möjligheter i storstadsområden

– exempel, erfarenheter och förslag till åtgärder

**Underlagsrapport från Storstadskommittén
Stockholm 1996**

Statens offentliga utredningar
1996:54
Socialdepartementet

A: Ret/KTS
Occ SOU
6

Kooperativa möjligheter i storstadsområden

– exempel, erfarenheter och
förslag till åtgärder

Underlagsrapport från Storstadskommittén
Stockholm 1996

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes, Offentliga Publikationer, på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningskontor.

Beställningsadress: Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Fax: 08-20 50 21
Telefon: 08-690 91 90

Svara på remiss. Hur och Varför. Statsrådsberedningen, 1993.

– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.

Broschyren kan beställas hos:
Regeringskansliets förvaltningskontor
Arkiv- och informationsenheten
103 33 Stockholm
Fax: 08-790 09 86
Telefon: 08-405 24 81

gotab
Stockholm 1996

ISBN 91-38-20236-0
ISSN 0375-250X

Förord

Arbetslösheten i de utsatta bostadsområdena är oroväckande hög. Svårigheten att lösa detta problem är påtaglig. Det finns ingen generell lösning, som i ett trollslag omintetgör arbetslösheten. Olika lösningar bör sökas inom flera fält. Ett av dessa fält tror Storstadskommittén kan återfinnas inom den kooperativa verksamheten. Därför gav kommittén Kooperativa Institutet i uppdrag att kartlägga förekomsten av kooperativ verksamhet i de utsatta områdena och föreslå hur nya kooperativ kan starta.

I denna rapport återges och kommenteras kooperativa verksamheter från storstadsområdena Stockholm, Göteborg och Malmö. Här beskrivs hur de har vuxit fram ideologiskt och ekonomiskt.

Rapporten innehåller inga ställningstaganden från kommitténs sida. Det är vår förhoppning att den skall bidra till ökad kunskap och stimulera till debatt om den kooperativa verksamhetens möjligheter.

Stockholm i mars 1996

Kerstin Alnebratt

Ordföranden i Storstadskommittén

Innehåll

Sammanfattning 3

Inledning 7

Storstadskommittén 7

Uppdraget 8

Rapporten 9

Kooperation och kooperativa begrepp 10

Kooperation i storstadsområdena 13

Kooperation i Göteborg 13

Kooperation i Malmö 16

Kooperation i Stockholm 17

Kooperativa exempel 21

Kooperativ i korthet, Göteborg 21

Kooperativ i korthet, Malmö 22

Kooperativ i korthet, Stockholm 23

Bilkooperativ, spar- och lånekooperativ, inköpskooperativ 28

Eriksbo Kooperativa Affär 29

Vårdkooperativet LIV 33

Föreningen Galaxen 37

Teater X i Drömmarnas hus 42

Arbetskooperativet Crenova 44

Freinetskolan Kastanjen 45

Stamparkens Vänner Och Brukare 47

Sammanfattande kommentarer och förslag till åtgärder 49

Startorsaker 49

Den kooperativa formen 50

Kooperativets roll i bostadsområdet 51

Samverkan mellan boende och proffs 53

Kooperativ verksamhet och storstadsproblem 53

Förebilder, modeller, kännedom om möjligheter 55

Stöd i politik och förvaltning 57

Stöd på egna villkor, "hjälp till självhjälp"	58
Råd och vägledning	60
Utbildning	60
Samverkan med bildningsverksamhet	63
Samverkan med anslagsgivare och beställare	64
Finansiering	66
Nätverksbanker	66
Stiftelsen för nykooperativt företagande	67
Arbetsmodell för utveckling av nya arbetstillfällen genom kooperativt företagande, småföretagande och lokal företagarsamverkan	68
Samverkan med de stora kooperativa företagen	69

Projekt och åtgärder som kan leda till utveckling av storstadskooperativ 73

Projekt som kan leda till storstadskooperation i Göteborgsregionen	73
<i>LETS Bergsjön</i>	73
<i>Gemensam start</i>	74
<i>"Psykiatriprojekt 1"</i>	75
<i>"Invandrarprojekt 1"</i>	75
<i>"Invandrarprojekt 2"</i>	76
<i>"Utbildningsprojekt"</i>	76
Projekt som kan leda till storstadskooperation i Malmöregionen	77
<i>"Invandrarprojekt 3"</i>	77
<i>"Invandrarprojekt 4"</i>	77
<i>Ung Kraft</i>	78
<i>Den oslagbara staden – Lindeborg</i>	79
<i>"Psykiatriprojekt 2"</i>	81
Projekt som kan leda till storstadskooperation i Stockholmsregionen	81
<i>Livsticket</i>	81
<i>Unga bygger själva i Rinkeby</i>	81
<i>Projektvaggan Tre och fler</i>	82
<i>Arbetslivsinstitutet Jobbex</i>	83
<i>ALF-projektet</i>	84
<i>Fyrverket</i>	84
<i>Arbetsmarknadsprojekt i Stockholms stad</i>	85
<i>Förslag till handlingsprogram för utveckling av nya kooperativ i Stockholms ytterstadsområden</i>	86

Kontaktadresser 91

Sammanfattning

Storstadskommittén har gett Kooperativa institutet, Koopi, i uppdrag att sammanställa exempel på kooperativ i de tre storstadsområdena och erfarenheter från dessa. Kooperativen ska på något sätt vara kopplade till ett bostadsområde eller boendet, bidra till att motverka sådana problem som kommittén ska uppmärksamma samt skapa något slags sysselsättning.

I uppdraget ingår också att ge förslag på åtgärder för att stimulera och skapa förutsättningar för fler kooperativ. Här är det till stor del frågan om att ta vara på erfarenheter från olika arbetsmarknadsprojekt som kan leda till att deltagarna startar kooperativ.

Koopi har samverkat med de Lokala Kooperativ Utvecklingscentra, LKU, i Stockholm, Göteborg och Malmö, både i fråga om inventering av kooperativ och erfarenheter från dessa och när det gäller förslag till åtgärder.

Avsikten med rapporten är att spegla möjligheter snarare än hinder, eftersom Storstadskommitténs avsikt är att den ska spridas till "folk på fältet" som ska kunna använda den som inspiration och kunskapskälla för kooperativa lösningar.

Goda exempel och nyttiga erfarenheter

Som en bakgrundsteckning innehåller rapporten inventeringar av hela populationen av relevanta kooperativ i Stockholm respektive Göteborg. Fördelningen på brukar- och personalkooperativ beskrivs och i vilka typer av stadsdelar och bostadsområden de är belägna. Här konstateras bland annat att brukarkooperativ – mestadels föräldrakooperativa daghem – är betydligt vanligare i medelklassområden än i de utsatta bostadsområdena, medan personalkooperativen i större utsträckning förekommer även i de senare.

Drygt trettio kooperativ är omnämnda och beskrivna mer eller mindre grundligt. Alltifrån arbetskooperativ för psykiskt långtidssjuka, via tvåspråkiga föräldrakooperativa dag- och fritidshem, personalkooperativ folkhögskola för lågutbildade invandrare, en vanlig men annorlunda konsumentkooperativ livsmedelsbutik, till en sporthall med fyra idrottsföreningar som medlemmar.

Sju kooperativ beskrivs mer grundligt med historik, verksamhet, villkor och framtidsutsikter. Bland dessa finns följande orsaker till att man startat kooperativ representerade:

- nedläggningshot mot en efterfrågad verksamhet
- politiskt beslut om verksamhet med särskilda kvaliteter både till form och innehåll
- en upplevd bristsituation i fråga om vissa aktiviteter
- behov av en verksamhetsform som utvecklas med deltagarna, exempelvis från rehabiliteringsprojekt till självständigt företag
- behov av en självständig form för verksamhet enligt särskilda idéer

Bland de generella erfarenheter som vi framhåller i rapporten finns vissa som visar på de speciella villkor som gäller för kooperativ i storstadsmiljö. I flera av våra exempel visar sig betydelsen av att bostadsföretaget eller bostadsrättsföreningen som äger fastigheterna i kooperativets område stödjer verksamheten. Ofta är det helt avgörande för kooperativet att det kan få tillgång till lokaler för sin verksamhet. Det kan också vara till stor hjälp för kooperativet att kunna samråda med fastighetsägaren och få moraliskt stöd. Stödet grundas på att fastighetsägaren inser att verksamheten kan ge både sociala och ekonomiska vinster för bostadsområdet, som minskad omflyttning, större social kontroll, minskad skadegörelse och över huvud taget ett större engagemang och varsamhet med de gemensamma tillgångarna i området från de boendes sida.

I flera fall kan vi se hur en sorts bygemenskap växer fram utifrån engagemanget i ett gemensamt kooperativ. Sociala kontakter och en lokal identitet som är självklarheter i en by på landet kan utvecklas även i ett storskaligt och anonymt bostadsområde. Med denna utgångspunkt är det bättre ju fler av de boende som engageras i verksamheten. Genom att i möjligaste mån bygga på frivilliga insatser, kan många människor kan engageras i praktiskt arbete och ansvarstagande för en gemensam angelägenhet.

Det visar sig också att ett gemensamt kooperativ i ett storskaligt bostadsområde som välkomnar frivilliga insatser från medlemmar kan motverka isolering och stärka självkänslan för till exempel långtidssjukskrivna, för-tidspensionärer och arbetslösa.

Slutligen har vi exempel på att en kooperativ skola som präglas av samhällsansvar och helhetstänkande kan motverka segregation genom att välkomna alla olika grupper av elever och använda deras erfarenheter och vardagsverklighet i skolarbetet. Eleverna lär sig förstå sammanhang och blir genom arbetsättet i skolan kompetenta att förändra med demokratiska metoder.

Som övergripande slutsats är behovet av att öka den allmänna kunskapen och kännedomen om den kooperativa företagsformen en av de viktigaste, för att Kooperation ska bli en möjlig lösning för fler. Det handlar om att utbilda och informera både blivande kooperatörer och alla olika samhällsaktörer som kommer i kontakt med dessa. Det handlar också om att sprida kooperativa exempel och modeller som förebilder och möjliga lösningar.

Sammanfattningsvis visar erfarenheterna på att följande punkter är förutsättningar för en god jordmån för kooperativ utveckling

- nya affärs- och verksamhetsidéer
 - stöd för att förverkliga dessa
- utvecklade former för samverkan mellan offentlig verksamhet, kooperativ och föreningar
 - skyddad start
 - kombinerad finansiering
 - decentraliserad ledning och brukarinflytande
 - prioritering av lokala entreprenader
- nya former för finansiering
 - deltagarnas försörjning, kombinera ersättningar
 - företagsstarten, ”skyddad” startperiod
 - kombinera bidrag och affärsmässig finansiering
 - nätverksbanker
 - Stiftelsen för nykooperativt företagande
- tid

Projekt med kooperativ potential

Tjugo projekt som kan leda till att nya kooperativ bildas eller att befintliga kooperativs verksamhet utvecklas beskrivs i rapporten. Mestadels är det arbetsmarknadsprojekt med statliga bidrag, men med mycket varierande intressenter, initiativtagare och målsättningar. Flera syftar till att ge deltagarna kompetens att genomföra sina idéer i en form som de finner lämplig, men bygger på arbetsgrupper med demokratiskt beslutsfattande som kan utvecklas till kooperativ. Det behöver inte alltid handla om att förverkliga en företagsidé, utan kan vara till exempel föreningsverksamhet eller tidsbegränsade projekt för ett bestämt syfte.

Det verkar bli vanligare att man i arbetsmarknadsprojekten går in för att förbereda deltagarna för ett verksamt liv som inte förutsätter en anställning, genom att ge dem verktyg och självförtroende att genomföra sina idéer i den form som passar bäst. Det primära verkar vara att stimulera verksamhet och handlingskraft, gärna med hjälp av andra i en grupp.

I övrigt beskrivs ett projekt som syftar till att skapa ”den oslagbara staden”, där bland andra Överstyrelsen för civil beredskap, HSB och Riksbyggen vill stärka lokalsamhället i moderna bostadsområden för att öka deras ”uthållighet och säkerhet mot yttre och inre hot”, genom bland annat kooperativa lösningar.

Ett annat projekt går ut på att ungdomar med problem ska bygga sina egna bostäder och samtidigt kunna få utbildning till byggnadsarbetare, som ett sätt att få ordning på sin tillvaro och sin framtid. Ungdomarna ska föreslås att tillsammans bilda ett kooperativ för att organisera byggarbetet och

teckna avtal med byggherren. Förebilderna är hämtade framför allt från England.

Arbetsätt och målsättningar i projekten kan sammanfattas i följande punkter

- ta till vara önskningar, idéer, kreativitet och initiativ
- utgå från utbildning, kompetens och intressen
stimulera till initiativ, aktivitet, företagande
- utgå från befintliga föreningar, projekt och verksamheter
 - studieförbunden
 - offentliga verksamheter
 - hyresgästföreningar, bostadsrättsföreningar
 - bostadsföretag
 - arbetsförmedlingar
 - frivilligorganisationer, frivilligcentraler, resursbanker etc.
- matcha gruppens resurser och lokalsamhällets behov, brister och resurser, möta lokala behov med lokala resurser
- utbilda i företagande, föreningsverksamhet, projektarbete

Inledning

Bakgrunden till denna rapport är ett uppdrag i tre led. Det första var regeringens direktiv i fjol om tillsättandet av en Storstadskommitté med särskilda uppgifter. Det andra ledet var kommitténs uppdrag till Kooperativa institutet, Koopi, att utföra det arbete som redovisas i följande kapitel. Koopi har för det tredje i sin tur tagit hjälp av de Lokala Kooperativa Utvecklingscentra, LKU, i de tre storstäderna. Detta första kapitel beskriver kortfattat bakgrunden, arbetet med rapporten och något om innehållet samt kooperativa begrepp och företeelser, inklusive presentationer av Koopi och LKU:na.

Storstadskommittén

Regeringen har tillsatt en utredning, "Levnadsvillkor i storstadsområden", med syftet att skapa bättre förutsättningar och ändra levnadsvillkoren för människor som bor i storstäderna Stockholm, Göteborg och Malmö, främst i förorternas utsatta bostadsområden. I direktiven till utredningskommittén (dir. 1995:35) anges att dess huvuduppgift skall vara att "i dialog med berörda i områdena föreslå och initiera åtgärder", bland annat genom att:

- *kartlägga åtgärdsprogram och andra aktiviteter som kan ha betydelse för en positiv utveckling i de aktuella bostadsområdena*
- *lämna förslag till riktlinjer för hur bostadsområdena bättre än för närvarande ska kunna ta tillvara sina totala resurser, både samhälleliga och frivilliga, genom samverkan och utan hinder av traditionella uppgiftsgränser*
- *föreslå förändringar i lagar, finansieringssystem och organisationer, som kan undanröja hinder och öppna möjligheter*
- *ta initiativ till och genomföra eller stödja konkreta projekt*

I direktiven beskrivs också de konkreta förutsättningarna för Storstadskommitténs arbete:

- Det gäller områden i de tre storstäderna där *svaga punkter* är:
fysisk närmiljö, bostädernas skick, lekmiljö
kulturellt utbud, övrig fritidsverksamhet
flyttningsbenägenhet
brottslighet, sociala problem
svag samordning av socialtjänst och arbetsmarknadsåtgärder

brist på stöd till barn och ungdomar med särskilda behov
överrepresentation av:

- invandrare, ofta med dåliga kunskaper i svenska
 - arbetslösa – varav många ungdomar – och personer som slagits ut från arbetsmarknaden
 - socialbidragstagare
 - förtidspensionerade
 - ensamhushåll
 - ensamstående mammor
 - personer med dålig fysisk och psykisk hälsa
 - missbrukare
- *Resurser och möjligheter finns*, det gäller att skapa förutsättningar för att ta tillvara dem

Utifrån dessa förutsättningar ska kommitténs arbete syfta till att:

- *motverka segregation* som följer av bl.a. arbetslöshet och som yttrar sig bl.a. i att skillnaderna mellan attraktiva och icke attraktiva bostadsområden ökar
- *hindra utslagning och en dålig start i livet*, ge enskilda tillträde till arbetsmarknaden och den övriga samhällsgemenskapen
- *sätta fokus på barn och ungdomar*
- *avlägsna hinder* för medborgarnas egen aktivitet, ge de boende och de som arbetar i områdena möjligheter att utveckla sina områden, utveckla brukarinflytande
- *initiera åtgärder och aktiviteter inom främst socialtjänst, utbildning, arbetsmarknad*
- *utveckla samverkan och samarbete* mellan olika myndigheter, skola, socialtjänst, föreningar, organisationer och befolkning, utnyttja kompetens och medel gemensamt

Det handlar alltså om att finna och stimulera okonventionella lösningar på problem där nuvarande insatser inte räcker till. De allmänna medlen ska drygas ut med hjälp av samordning av resurserna och samverkan med frivilliga insatser.

Uppdraget

Kooperativa institutet, Koopi (se nedan), har fått Storstadskommitténs uppdrag att, för det första, inventera och beskriva *sysselsättningsfrämjande kooperativa lösningar* i de tre storstadsområdena. Uppdraget innebär att konkret visa att det finns sådana lösningar och att dokumentera erfarenheter som kan komma andra till godo, framför allt i utsatta bostadsområden.

Vi har alltså ett sysselsättningsperspektiv, snarare än ett boende- eller serviceperspektiv. Men det ska handla om kooperativa verksamheter där bo-

stadsområdet eller storstadsmiljön är en viktig utgångspunkt. Sysselsättningsperspektivet innebär inte heller att kooperativ som kommit till utifrån de boendes behov av service och verksamheter i bostadsområdet är ointressanta. Sådana kooperativ kan mycket väl dels skapa sysselsättning och dels motverka andra problem i bostadsområdet.

För det andra ska vi visa hur man kan åstadkomma mer av sådana kooperativa lösningar, genom att ge exempel och förslag på åtgärder som kan stimulera och understödja en sådan utveckling.

Vi vill således belysa följande två frågor:

- Hur kan kooperativa lösningar motverka problem och bidra till att vända utvecklingen i de utsatta bostadsområdena runt storstäderna?
- Hur ska man gå tillväga för att stimulera och understödja en sådan kooperativ utveckling?

Rapporten

Denna rapport är resultatet av ett samarbete mellan Koopi och de Lokala Kooperativa Utvecklingscentra, LKU (se nedan), i Göteborg, Malmö och Stockholm, genom Michael Wolde Giorgis, Kooperativ Konsult i Göteborg, Rickard Persson och Bodil Almgren, KoopUtveckling i Malmö samt Eva Johansson och Jan Forslund, Kooperativt IdéCentrum i Stockholm.

LKU:na har ombetts av Koopi att inventera intressanta och relevanta kooperativ och ge korta basuppgifter om dem. Därefter välja ut några av dessa, vilka de själva bedömer har en intressant verksamhet och utveckling, och återge erfarenheter och framtidsutsikter. Sätten att samla information har varierat mellan LKU:na, vilket förklarar den skiftande karaktären på de uppgifter som presenteras i rapporten. Man har använt sig av registerdata, enkäter, intervjuer och befintlig dokumentation.

De exempel på kooperativ som presenteras i rapporten, har valts för att belysa olika kooperativa former och verksamheter i storstadsmiljö. Syftet är alltså inte att visa hela beståndet av relevanta kooperativ. För den som önskar komma i kontakt med kooperativ som omnämns, finns adresser och telefonnummer till storstads-LKU:na samt Koopi i slutet av rapporten.

LKU:na har också bidragit med förslag till åtgärder och förändringar hos stat och kommuner för att understödja framväxten av fler kooperativ i storstadsområdena, särskilt som sysselsättningslösningar. Förslagen har sin grund i deras erfarenhet av rådgivnings-, utbildnings- och stödverksamhet till nya och blivande kooperativ. I rapporten beskrivs ett tjugotal exempel på åtgärder i form av pågående eller planerade projekt med förutsättningar att ge upphov till Kooperation. Förslagen i det sista kapitlet handlar bland annat om

- samverkan med organisationer, bildningsverksamhet, kooperativa företag och olika samhällsorgan
- affärsidéer
- utbildning, information och mobilisering
- finansiering

De beskrivningar som ges av olika kooperativ och projekt gör inte anspråk på att vara varken fullständiga eller objektiva. De bygger på texter och intervjuer där inblandade personer ger sin bild av verksamheten och dess villkor. Därför finns det skäl att tro att somliga fakta har utelämnats och andra framhållits. Syftet med rapporten är emellertid att visa på möjligheter, snarare än hinder, och ta vara på erfarenheter, för läsaren att lära av och själv gå vidare med.

Kooperation och kooperativa begrepp

I rapporten används en del kooperativa termer och uttryck som kan behöva förklaras och definieras.

Kooperation är verksamhet som bedrivs i enlighet med de kooperativa principerna. Grunden är att en grupp enskilda personer, företag eller andra organisationer går samman för att driva en ekonomisk verksamhet som de alla behöver och som de gemensamt styr och ansvarar för i demokratiska former. Man kan alltså säga att ett kooperativ är ett företag som drivs enligt föreningsdemokratiska principer med ändamålet att tillgodose medlemmarnas behov av verksamheten.

Kooperativet kan vara ett *konsument- eller brukarkooperativ* där medlemmarna använder varor, tjänster eller anläggningar som kooperativet tillhandahåller. Det kan vara ett *arbets- eller personalkooperativ* där medlemmarnas behov är att klara sin försörjning och att utöva sitt yrke, kanske enligt särskilda idéer. Arbetskooperativ används även som benämning på verksamhet med kooperativa förtecken för grupper som står utanför den ordinarie arbetsmarknaden; i realiteten snarare brukarkooperativ. Kooperativet kan också vara ett *producentkooperativ* där medlemmarna i regel är företag som behöver avsättning för sina produkter eller tjänster och tillgång till råvaror, utrustning, administration med mera för sin produktion. Detta är de tre grundformerna av kooperativ som ibland kombineras och modifieras.

En *kooperatör* är i princip en person som är medlem i ett kooperativ.

I svensk lagstiftning finns den juridiska associationsformen *ekonomisk förening* som är avpassad för kooperativ verksamhet. Kooperation bedrivs i vissa fall i andra juridiska former, främst aktiebolag och ideell förening, men den ekonomiska föreningen är helt dominerande. Ibland används begreppen kooperativ och ekonomisk förening som synonymer. Bostadsrättsföreningar är ekonomiska föreningar med en särskild bostadsrättslagstift-

ning. Alla ekonomiska föreningar måste få sina stadgar godkända och därefter registreras hos Patent- och registreringsverket i Sundsvall.

Kooperativa institutet, Koopi, är de stora konsumentkooperativa företagens samarbetsorgan, med uppgift att bevaka, analysera och påverka sådant som har med den kooperativa verksamhetsformens villkor att göra. Medlemmar i Koopi är KF, Folksam, HSB, Riksbyggen, OK och Fonus.

På tjugo platser i landet finns *Lokala Kooperativa Utvecklingscentra, LKU*, som i respektive län ger vägledning, utbildning och annat stöd till grupper som vill starta kooperativ. LKU:na finansieras av olika konstellationer av kooperativa företag, myndigheter, kommuner och landsting etc. samt intäkter från rådgivningsverksamhet. De har även ett begränsat statligt bidrag för att ge inledande kostnadsfri rådgivning.

Kooperation i storstadsområdena

I detta kapitel ges en översikt över Kooperationen i de tre svenska storstadsområdena. Den ger en uppfattning om hur många och vilka slags kooperativa verksamheter som har växt fram, med de speciella förutsättningar som storstadsmiljön erbjuder.

I början av varje avsnitt visas en tabell över antalet ekonomiska föreningar i respektive storstadsregion, som enligt SCB:s indelning omfattar delvis andra kommuner än länen. Bostadsrättsföreningarna redovisas separat eftersom de är flest till antalet och lätta att särskilja från övriga. Dessutom är de principiellt intressanta i detta sammanhang eftersom de är en form av kooperativ organisering i bostadsområden. Siffrorna omfattar inte alla verksamma ekonomiska föreningar, utan enbart sådana som betalar moms och/eller arbetsgivaravgift. Det innebär att bland annat bostadsrättsföreningar som inte har någon anställd och inte heller betalar ut arvoden, saknas i tabellerna.

I Göteborgs- och Stockholmsavsnitten följer efter tabellen en sammanställning av antalet kooperativa verksamheter av olika typer. Den grundar sig på en inventering som utförts av det lokala kooperativa utvecklingscentrat (LKU) i respektive stad.

Kooperation i Göteborg

Utmärkande för Göteborgs-regionen jämfört med de två andra storstadsområdena, är bland annat att det finns relativt få bostadsrättsföreningar (se tabellen nedan). Bostadskooperationen är alltså förhållandevis svagt utvecklad i denna region. Inte heller Göteborgs kommun avviker från det mönstret. I två av kommunerna är bostadsrättsföreningarna betydligt färre än övriga ekonomiska föreningar, vilket är unikt i de tre storstadsområdena. I övrigt kan vi konstatera att ungefär två tredjedelar av de ekonomiska föreningarna i regionen som inte är bostadsrättsföreningar finns i Göteborgs kommun.

Göteborgs LKU, Kooperativ Konsult, har inventerat beståndet av ekonomiska föreningar i Göteborgs kommun och dragit vissa slutsatser om fördelningen på stadsdelar och bostadsområden. Observera att siffrorna nedan bygger på PRV:s föreningsregister över *registrerade* ekonomiska föreningar och därför inte motsäger de ovanstående siffrorna som gäller ekonomiska

Ekonomiska föreningar med företagsverksamhet (registrerade för moms och/eller arbetsgivaravgift) i storstadsregionens kommuner, vecka 30 1995. Källa: SCB:s centrala företagsregister BASUN

Göteborgs-regionen

Kommun	Antal ekonomiska föreningar	Antal bostadsrättsföreningar
KUNGSBACKA	27	16
HÄRRYDA	5	10
PARTILLE	5	9
ÖCKERÖ	19	3
STENUNGSUND	4	17
TJÖRN	4	10
GÖTEBORG	206	348
MÖLNDAL	13	44
KUNGÄLV	9	31
ALE	9	25
LERUM	13	15
Samtliga	314	528

föreningar med *företagsverksamhet*. Inventeringen visar förekomsten av kooperativ verksamhet på olika områden och något om verksamheternas utveckling och karaktär i storstaden Göteborg.

Totalt finns i Göteborgs kommun 728 ekonomiska föreningar registrerade, varav drygt hälften är antingen bostadsrättsföreningar (den absoluta merparten), villaföreningar, olika former av inköpsföreningar med syfte att tillhandahålla billig mat utan butik, eller vatten och avlopps-föreningar. Resterande 295 av Göteborgs ekonomiska föreningar beskrivs nedan.

Barnomsorg tillsammans med övrig vård och omsorg samt skolor är näst bostadsrättsföreningarna den största kooperativa sektorn, räknat i antal kooperativ. Den växer också ojämförligt fortast, hittills framför allt den kooperativa *barnomsorgen* som för närvarande omfattar runt 70 ekonomiska föreningar. Noteras bör att det verkliga antalet kooperativa daghem i Göteborg är betydligt större, ca 130. Förutom de ekonomiska föreningarna mestadels ideella föreningar. 90 procent av de kooperativa daghemmen är föräldrakooperativ och resten personalkooperativ.

Den övervägande delen av de kooperativa daghemmen startas i områden som domineras av en välutbildad medel- eller överklass. Ofta egna hemsområden i stadens ytterkanter, men även centrala stadsdelar som befolkas av yngre och akademiskt utbildade människor. Enligt Kooperativ Konsult speglar detta var de otillfredsställda behoven av barnomsorg har varit som störst och var kommunen har varit som sämst på att möta barnanstormningen.

Av de hittills 8 kooperativa *deltidsförskolor* som återfinns i Göteborg, anges 7 vara personalkooperativ. Merparten med en uttalad pedagogisk idé som bas för verksamheten. Dessa kooperativ ligger jämnt utspridda över staden.

Det finns 9 kooperativa *skolor*, fördelade på 5 föräldrakooperativ och 4 personalkooperativ. De personalkooperativa skolorna ligger jämnt spridda över staden medan de föräldrakooperativa väger över åt de nordöstra stadsdelarna, vilka har högst arbetslöshet, flest invandrare och de lägsta medelbetygen i Göteborg. Kooperativ Konsult menar att man delvis kan se startandet av dessa föräldrakooperativa skolor som ett underkännande av den utbildningsverksamhet staden erbjuder i förorterna.

Övriga *omsorgskooperativ*, är hittills endast 3 till antalet; en finsk dagcentral, ett vårdhem för psykiskt sjuka och ett boendekooperativ för handikappade.

Sammanlagt finns 72 *kulturkooperativ* i Göteborg. De är verksamma inom teater, musik, författande, hantverk, foto och film. Många av de här verksamheterna har sprungit ur den gamla Fritidsförvaltningens verksamhet. Den kooperativa representationen är stark på kulturområdet och kommer förmodligen att fortsätta vara det.

Den *traditionella Kooperationen* är till antalet 40 ekonomiska föreningar. Tittar man på hur många som arbetar inom respektive sektor intar den traditionella Kooperationen en överlägsen tätplats. Här finner vi företag som Konsum Väst, OK Västra Sverige, Riksbyggen, HSB mfl.

Nästan lika många till antalet som den traditionella Kooperationen är en kategori som kan kallas *kunskapskooperativ*; små tjänsteföretag vars huvudsakliga produkt är baserad på akademisk kompetens. Flera av de här kooperativen har också mer eller mindre starka band till Göteborgs universitet och andra forskningsinstitutioner. Vissa kunskapskooperativ tjänar som "paraply" för en grupp enskilda näringsidkare med gemensam bakgrund, som använder kooperativet för att effektivare nå ut till sin marknad. Det kan handla om gemensam marknadsföring, att utbyta och förmedla kontakter, gemensamma lokaler och administration etc. De yrkesgrupper som idag har startat paraplykooperativ är arkitekter, designers och journalister. Det finns också ett antal konsultverksamheter med en för området ovanlig associationsform och i vissa fall mindre vanliga tjänster, som miljökonsulter och kooperativa konsulter.

I Göteborg finner vi 28 *producentkooperativ*. 18 av dessa är åkerier och taxiverksamhet. Medlemmarna är alla enskilda näringsidkare som slutit sig samman för att marknadsföra sin tjänst och i likhet med de ovan nämnda paraplykooperativen utnyttja gemensamma administrativa rutiner. Den äldsta organisationen, Taxi Göteborg, startade 1928 och fungerar än idag. Övriga 10 representerar allt från torvbränneri till begravningsbärare och elektronikföretag.

Det finns ett antal "*idéburna*" kooperativ som främst sysslar med vad som brukar kallas alternativ handel, det vill säga inköp och försäljning av ekologiskt odlade livsmedel, varor från kooperativ i tredje världen etc. Det typiska idéburna kooperativet startade under tidigt 80-tal och vill med sin verksamhet ge ett alternativ till vad man uppfattar som expolatering av män-

niskor eller natur. Såvitt Kooperativ Konsult kan bedöma sker för närvarande ingen större tillväxt på detta område.

Slutligen finns 6 *sparkasseföreningar* vars syfte är att förränta medlemmarnas insatta medel och att fungera som inköpsföreningar. Alla sex föreningarna är anknutna till något företag, som till exempel Göteborgs Spårvägars Sparkasseförening. Samtliga är mellan 40 och 50 år gamla.

Inom de flesta av de uppräknade områdena är de kooperativa verksamheterna av sent datum. Ett fåtal är äldre än tio år. Det är endast den "traditionella" Kooperationen, producentkooperativen och sparkasseföreningarna som till övervägande delen etablerades för flera decennier sedan.

Sammanfattningsvis tyder materialet, enligt Kooperativ Konsult, på att de kooperativ som finns främst startats av relativt välutbildade människor, eller åtminstone med en stabil social bas. Detta stöds både av att de flesta kooperativen finns i bostadsområden med en dominans av medel- och överklass och att de personalkooperativ som startats till större delen kräver någon form av högre utbildning. En annan slutsats är att den kooperativa formen förefaller ha upplevt en renässans de senaste åren då det startats en mängd kooperativ. Dock måste vi reservera oss för att materialet inte visar hur många kooperativ som lagts ned under senare år.

Kooperation i Malmö

Till skillnad från Göteborgs-regionen har bostadskooperationen i Malmö med kranskommuner en mycket stark ställning, vilket framgår av tabellen nedan. Samtidigt är antalet övriga ekonomiska föreningar inte uppseendeväckande, varken högt eller lågt. Dock är det förhållandevis få av dessa som finns i huvudkommunen. Framför allt är det Lund som utöver Malmö har ett större antal.

I Malmöområdet har det inte gjorts någon detaljerad sammanställning av olika typer av kooperativ motsvarande de i Göteborg och Stockholm.

Ekonomiska föreningar med företagsverksamhet (registrerade för moms och/eller arbetsgivaravgift) i storstadsregionens kommuner, vecka 30 1995. Källa: SCB:s centrala företagsregister BASUN

Malmö-regionen

Kommun	Antal ekonomiska föreningar	Antal bostadsrättsföreningar
STAFFANSTORP	10	21
BURLÖV	3	15
VELLINGE	9	39
KÄVLINGE	7	43
LOMMA	4	22
SVEDALA	6	35
MALMÖ	73	458
LUND	44	220
TRELLEBORG	10	105
Samtliga	166	958

Kooperation i Stockholm

Stockholms-regionen har i kraft av sin folkmängd det klart största antalet ekonomiska föreningar av de tre storstadsområdena. Liksom Göteborg har Stockholms kommun ungefär två tredjedelar av regionens samtliga ekonomiska föreningar, utom bostadsrättsföreningar, vilket framgår av nedanstående tabell. Bostadskooperationen är utbredd, men inte i samma utsträckning som i Malmö-regionen.

Stockholms-regionen omfattar statistiskt sett alla kommuner i Stockholms län utom tre, nämligen Södertälje, Norrtälje och Nynäshamn. Dessa redovisas i en fotnot under tabellen.

Ekonomiska föreningar med företagsverksamhet (registrerade för moms och/eller arbetsgivaravgift) i storstadsregionens kommuner, vecka 30 1995. Källa: SCB:s centrala företagsregister BASUN

Stockholms-regionen*

Kommun	Antal ekonomiska föreningar	Antal bostadsrättsföreningar
UPPLANDS-VÄSBY	5	22
VALLENTUNA	13	39
ÖSTERÅKER	2	32
VÄRMDÖ	20	21
JÄRFÄLLA	9	53
EKERÖ	6	15
HUDDINGE	15	52
BOTKYRKA	10	55
SALEM	5	7
HANINGE	11	56
TYRESÖ	7	23
UPPLANDS-BRO	4	21
TÄBY	12	49
DANDERYD	10	19
SOLLENTUNA	16	51
STOCKHOLM	402	1096
NACKA	22	63
SUNDBYBERG	4	25
SOLNA	12	70
LIDINGÖ	5	32
VAXHOLM	5	10
SIGTUNA	3	9
Samtliga	608	1850

* Stockholms län utom Södertälje (23 ek för, 90 brf), Norrtälje (19 ek för, 94 brf) och Nynäshamn (10 ek för, 40 brf).

LKU i Stockholm, Kooperativt IdéCentrum, har också gjort en sammanställning baserad på uppgifter om registrerade ekonomiska föreningar från PRV, men till skillnad från Göteborg omfattar den hela länet. Dessutom har man använt uppgifter om kooperativ eller kooperativ-liknande verksamheter i andra juridiska former, företrädesvis ideell förening, som hämtats från KIC:s eget register. Man har försökt att i möjligaste mån lokalisera verksamheter som finns i miljonprogramområden och ange hur många dessa är av

totala antalet av en viss sorts kooperativ. De stora kooperativa företagen finns inte med i kartläggningen och inte heller andra kooperativa verksamheter som saknar bostadsområdesanknytning. Det finns alltså flera skäl till att de siffror som följer skiljer sig från de *företagsverksamma* ekonomiska föreningarna i tabellen.

Det finns ca 65 *arbetskooperativ* av olika slag i hela Stockholms län. Här finns en stor del inom media, kultur och andra tjänster, samt en del med hantverksproduktion. Vissa är av karaktären fritids-, hobby- eller bisysslokooperativ. Omkring 5 arbetskooperativ finns i miljonprogramområden.

Av 57 personalkooperativa *daghem eller förskolor* finns 10 i miljonprogramområdena. Föräldrakooperativen uppskattar man till drygt 300 och 16 av dem finns i miljonprogramområden.

Personalkooperativa *fritidshem och sexårsverksamheter* är totalt 6 stycken, varav 1 verksamhet finns i ett miljonprogramområde. Bland de 14 föräldrakooperativen finns inget i ett miljonprogramområde.

Ett antal *mellanstadieverksamheter* har kommit till för att ersätta fritidshem som numera bara är tillgängligt för lågstadiebarn. Oftast är det ideella föreningar av föräldrar som samarbetar med skolan, vilken står för personalen. Undantag är 2 personalkooperativ, varav inget finns i miljonprogrammet. De föräldradrivna verksamheterna är 65 till antalet och 10 av dessa finns i miljonprogramområden.

Det finns också 5 *fritidsverksamheter* av olika slag för barn, ungdomar eller vuxna. Ett av dessa finns i ett miljonprogramområde.

När det gäller *skolor* finns det 9 personalkooperativa friskolor i Stockholms län och 5 av dem ligger i miljonprogramområden. Av de 5 föräldrakooperativa skolorna är det 1 som ligger i ett sådant område.

Det finns runt 20 ekonomiska föreningar som sysslar med *inköp och förmedling* av främst matvaror åt sina medlemmar, utan att driva butik. 4 av dessa finns i miljonprogramområden. (Inköpsföreningarna lämnades utanför Göteborgs-kartläggningen.)

8 *arbetstränings- och sysselsättningsverksamheter* för psykiskt handikappade i länet är registrerade som ekonomiska föreningar. I regel får deltagarna/medlemmarna ingen reguljär lön, utan en kombination av sjukbidrag, pension eller dylikt och "stimulans-peng".

I länet finns ungefär 10 "nya frivilligverksamheter", så kallade *frivilligcentraler*, resursbanker eller liknande, i regel ideella föreningar. De förmedlar frivillig arbetskraft till privatpersoner och institutioner, men arbetar också med att skapa självhjälpsgrupper med mera. 2 sådana verksamheter finns i miljonprogramområden.

KIC sammanfattar med att det är påtagligt få av kooperativen som finns i Stockholms miljonprogramområden. Den "fördom" som säger att de nya kooperativen är en medelklassföreteelse, bekräftas alltså av kartläggningen, menar man. I miljonprogramområdena har stora delar av befolkningen dåliga kunskaper i svenska och om det svenska samhället. Flertalet tillhör

dessutom grupper som inte har någon tradition av företagande, påpekar man på KIC.

Denna karta över kooperativ i Storstockholm bekräftar åtminstone två av inslagen i den bild som Göteborgs-sammanställningen gav. Dels att kooperativ över huvud taget är vanligare i medelklassområden än i de utsatta bostadsområden vi intresserar oss för, dels att detta är mindre markant i fråga om personalkooperativ än när det gäller föräldra- och andra brukarkooperativ.

Kooperativa exempel

I detta kapitel följer exempel på verksamma kooperativ som belyser bland annat de många olika utgångspunkter och ändamål som tar sig uttryck i kooperativa verksamheter i storstadsregionerna. De är valda med tanke på att de i något avseende ska kunna stå som modell för andra, när det gäller att vara en motkraft till de slags problem som Storstadskommittén har till uppgift att hitta lösningar på. Antingen är människor ur "problemgrupper" medlemmar i kooperativet och aktiva i utförandet av uppgifterna eller också är kooperativets verksamhet av ett slag som motverkar problem eller tillför något som utsatta bostadsområden har brist på. Många gånger finns en kombination av dessa aspekter i ett och samma kooperativ. Vissa av kooperativen beskrivs helt kort, medan andra är mer grundligt beskrivna. Vi tar också upp tre modeller för kooperativa lösningar som skulle kunna tillgodose viktiga behov i ett utsatt bostadsområde, men där vi inte har tillgång till några beskrivningar av verksamma kooperativ. Kapitlet avslutas med sju längre fallbeskrivningar med historik, verksamhet, villkor och framtidsutsikter.

För den som skulle vilja kontakta något av kooperativen finns adresser och telefonnummer till Koopi, Kooperativt IdéCentrum, Kooperativ Konsult och KoopUtveckling i slutet av rapporten.

Kooperativ i korthet, Göteborg

Assaredskolan skolkoperativ ekonomisk förening

Assaredskolan är en föräldrakooperativ skola i en gammal arbetarstadsdel. Den startade 1991 sedan kommunen tänkt lägga ned skolan. Idag har Assaredskolan 125 elever på låg- och mellanstadienivå och det finns planer på att bygga ut med högstadium. Femton personer är anställda i kooperativet. Den kooperativa organisationsformen spelar en stor roll för Assaredskolan. Bland annat försöker man aktivt realisera läroplanens idéer om en demokratisk skola.

Ilka Tähti Aftonstjärna ekonomisk förening

Ilka Tähti eller Aftonstjärna är en dagcentral för finsktalande pensionärer. Dagcentralen har ingen särskild anknytning till närområdet, då målgruppen är vitt spridd över staden. Den kooperativa formen betyder mycket för såväl

anställda som besökare. Det demokratiska arbetssättet är viktigt eftersom en stor del av verksamheten baseras på frivilliga insatser. Vid starten var meningen att hela verksamheten skulle skötas ideellt, men man har kommit fram till att arbetsinsatsen är alldeles för stor och för beroende av kontinuitet för att helt läggas över på ideella krafter. I dagsläget består kooperativets personal av ett antal frivilliga samt en heltidsanställd, en lönebidragsanställd och två ALU-anställda.

Musikens hus ekonomisk förening

Musikens hus startades 1984 av Göteborgs kommun. I januari 1993 ombildades verksamheten till ett självständigt arbetskooperativ, med idag sju medlemmar och anställda. Man bedriver en omfattande verksamhet med uthyrning dels av husets repetitionslokaler till lokala musiker i alla åldrar och dels studios och scener för olika arrangemang, bland annat rockkonserter och barnteater. Musikens hus ligger i stadsdelen Majorna med många ungdomar i rätt ålder och med rätt inriktning. I och med att verksamheten tidigare drevs av fritidsförvaltningen var namnet och platsen redan inarbetade när kooperativet tog över. Rent teoretiskt skulle dock, menar man, en sådan verksamhet fungera bra var som helst. Den kooperativa formen anser man har stor betydelse. Den demokratiska styrelseformen gör att alla är delaktiga i beslutsprocessen och tar ett större ansvar för det gemensamma, bland annat genom att verkligen anstränga sig för att få fram pengar till verksamheten. Man framhåller samtidigt att den beslutsfattande gruppen inte får vara för stor, för att inte urholka den demokratiska processen.

Kortedala Bergsjöns Idrotts- & Motionscenter ekonomisk förening

Föreningen förvaltar en idrottshall och har fyra idrottsföreningar som medlemmar. Idrottshallen fyller en stor social funktion för dem som använder den, främst ungdomar. Den kooperativa formen ser man som "ett praktiskt arrangemang". Dessutom bygger den ekonomiska föreningen på en styrelseform alla är familjära med. Anläggningen skapar ett ordinarie arbetstillfälle, för en intendent som sköter anläggningen. Under sig har intendenten tre ALU-anställda som byts ut var sjätte månad. Intendenttjänsten finansieras genom lokalhyror och intäkter från gym, solarium och annan verksamhet.

Kooperativ i korthet, Malmö

Efter sonderingar med olika kommunala förvaltningar och enheter samt genomgång av egna uppdrag och register uppger man på KoopUtveckling i

Skåne, det LKU som ligger i Malmö, att det finns mycket få kooperativ i Malmö/Lund-regionen som passar in i denna kartläggning. Hittills har det över huvud taget varit trögt att få igång ekonomiska föreningar i den storstadsregionen, menar man. Det finns antagligen fler ute i länet, på landsbygden. Samtidigt noterar man att det är nu det händer. Flera kommuner har visat intresse för den kooperativa modellen och KoopUtveckling är på gång med att, i samarbete med bland andra kommunerna och försäkringskassan, dra igång sysselsättningsfrämjande projekt i Malmö, Lund och Helsingborg. Ett generellt ökat intresse för Kooperation från det offentliga sida uppger man vara en orsak. En annan är de möjligheter som nu finns att söka medel ur EU:s sysselsättningsfrämjande fonder.

Ett intressant fall är *Cooperativa Uruguaya ekonomisk förening* i Malmö som driver butik, bensinmack, kiosk och dagis/fritis. Import och export till och från Uruguay. Turistbussverksamhet i Sverige. Det är dock svårt att få upplysningar om deras verksamhet eftersom de två som svarar när man ringe förstår och pratar svenska mycket dåligt.

Två andra exempel, Teater X och Crenova, presenteras nedan.

Kooperativ i korthet, Stockholm

Föräldrakooperativet Delfi ideell förening

Tvåspråkigt daghem, svenska och grekiska, i Tensta för barn med minst en grekisk förälder. Fyra anställda i föreningen. Elva medlemmar (familjer). Föräldrarna sköter administration, städning och inköp. Initiativet till kooperativet togs 1987 av en grupp föräldrar. Orsaken var brist på barnomsorg och behov av tvåspråkighet. Verksamheten finansieras på sedvanligt sätt genom avtalsersättning från socialdistriktet och föräldraavgifter.

Förskolan Solåsen ekonomisk förening

Personalkooperativ i Akalla. Tvåspråkig förskola som satsar på svenska och iranska traditioner och mycket språkträning. Fyra tidigare kommunalt anställda och fyra nya anställda.

Botkyrka grannars kooperativa ekonomiska förening

Brukarkooperativ. Främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att skaffa lokaler, utrustning etc. för att hjälpa hantverkare, affärsmän och professionella som inte kunnat utöva sin kompetens, samt att sänka priserna på varor och tjänster.

89:an Hyresgästernas ekonomiska förening i Edsberg

Förenings-organisations-brukarkooperativ. Främja medlemmarnas ekonomiska intressen genom att tillhandahålla boservice såsom städning, flytt-hjälp, blomvattning, husdjursmatning och daglig tillsyn. Samarbete med kommunala bostadsföretaget Sollentunahem. Verksamheten finansieras med verksamhetsbidrag från Sollentunahem, medlemsavgifter och intäkter från verksamheten. Driver områdescafé som är basen i verksamheten. Till servicehusets boende tillhandahålls väntjänster i form av städning, flytt-hjälp, blomvattning med mera. Uthyrning av lokaler. Övernattningslägenhet i området. Förutom personalen deltar medlemmar med ideellt arbete. Två anställda som också är medlemmar och boende i området, nya arbetstillfällen. Mellan 400 och 500 medlemmar. Orsaken till att man startade var att man ville ordna ett café som mötesplats för de boende i Edsberg.

Rubinen ekonomisk förening

Personalkooperativ i Rinkeby. Fritidshem för zigenka barn, startat och drivet av zigenk personal. Projektbidrag från allmänna arvsfonden och avtalsersättning från stadsdelsnämnden i Rinkeby. 2-3 arbetstillfällen. Tydlig områdes- och grupptillhörighet. Viktigt som förebild om det går bra. Dock problem just nu.

Spanska kooperativet Omega ekonomisk förening

Brukarkooperativ i Hässelby. Inköpsförening, utbildning med mera.

Nyokabi – Swahilisk kultur ekonomisk förening

Arbetskooperativ i Tyresö. Handel, kulturellt utbyte.

Ryckets ekonomiska förening

Brukarkooperativ i Rågsved. Café, dagligvaruverksamhet.

Akropol BBK FTH ideell förening

Föräldrakooperativt fritidshem i Rinkeby knutet till en basketbollklubb.

Arbetskooperativet Kupan ekonomisk förening

Förenings-organisations-kooperativ på Södermalm i Stockholm. Mellanvård för utsatta ungdomar.

Kooperativ ekonomisk förening

Arbetskooperativ centralt i Stockholm. Hantverk med invandrarkvinnor.

HSB Reimersholme Boservice ekonomisk förening

Medlemmar är HSB Stockholm, HSB Pensionärslubb Reimersholme, bostadsrättsföreningarna på ön samt ett föräldrakooperativt daghem. Föreningen utför viss hemtjänst i området på entreprenad för socialdistrikt 4 i Stockholm, med pensionärer som frivillig arbetskraft. Hemtjänsten kompletteras med så kallade grann tjänster, tillgängliga för alla boende. Föreningen driver även postkontoret i området, med utlämning av paket, postförsäkring och stora brev samt försäljning av frimärken och dylikt. I samtliga verksamheter sammantaget är ungefär trettio pensionärer mer eller mindre aktiva.

Arbetskooperativet Nyckeln ekonomisk förening

Brukarkooperativ i Gustavsberg. Tillverkar, bereder och saluför hantverksprodukter. Utför legoarbete och reparationer. Verkar för arbete, sysselsättning, arbetsträning, möjligheter och gemenskap för medlemmarna som är före detta psykiatripatienter. Entreprenad åt kommun och landsting. Två anställda, nya arbetstillfällen. Oklart om verksamheten består efter årsskiftet. Ingen bostadsområdesanknytning.

Kooperativet Fyren ekonomisk förening

Brukarkooperativ i Nynäshamn. Bedriver hantverk i form av snickeri och textil. T-shirt-tryck. Försäljning och beställningsarbeten. Verksamheten ger sysselsättning under arbetsliknande former samt arbetsträning. Uppdragsgivare är psykiatriska kliniken i Nynäshamn. Två anställda som också är medlemmar. Totalt har kooperativet 13 medlemmar. Startade 1990 på initiativ av personal inom psykiatri. Syftet var att täcka det behov av arbetsträning som finns för personer med psykisk sjukdom/handikapp som inte klarar kraven inom Samhall. Verksamheten finansieras genom att landstinget betalar lokal och löner samt genom inkomst av försäljning.

Rinkeby folkhögskola, Mångkulturellt folkbildningscentrum, ekonomisk förening

Personal- och organisationskooperativ i Rinkeby. Utbildning, praktik och aktiviteter för att ge praktisk arbetsmarknadskunskap till främst lågutbildade invandrare. Utbildning av resurspersoner till etniska grupper. Grund-

läggande vuxenutbildning, gymnasial utbildning, högskoleutbildning. Verksamheter riktade till barn och kvinnor (läxläsning). 34 anställda, varav 20 är medlemmar i kooperativet. 20 nya arbetstillfällen, främst invandrare. Totalt 45 medlemmar, även föreningar. Startades 1991 av en grupp folkbildare. Orsaken var att man såg att det fanns kunskaper och kompetens som inte utnyttjades i invandrarområden. Det fattades långsiktighet. Målet är att skapa arbetsplatser för invandrare. Man samarbetar med olika föreningar som syriska, finländska och hyresgästföreningen samt arbetsförmedlingen, försäkringskassan och socialtjänsten. Verksamheten finansieras genom försäljning av kurser, kursavgifter och anslag. Uppagningsområde är Husby, Rinkeby, Tensta och närliggande områden, med sammanlagt ungefär 60 000 invånare.

Fittjahöjdens barn- och ungdomscenter ekonomisk förening

Personalkooperativ i Fittja, Botkyrka kommun. Driver parklek och fritidsgård, med bland annat bad, bakning, skapande, sångkör, fri lek, utflykter och friluftaktiviteter samt, i fritidsgården, disco, tjejgrupp, dans/gymnastik, körkortsteori, projektgrupper (resor), stormöten, studiebesök och föreläsningar. Entreprenadavtal med Botkyrka kommun. Tio anställda, varav fyra är kooperativets enda medlemmar. "Gårdsdemokrati" för besökarna/deltagarna. Grupper där deltagarna planerar, beslutar, ansvarar och genomför verksamheten. Kooperativet startades 1992 av fyra personer som bildade den ekonomiska föreningen med avsikt att arbeta i verksamheten. Orsak till starten var ett uppdrag från kommunen. Kooperativet har som målsättning att fungera som ett kontaktcentrum för de boende i Fittja. Verksamheten finansieras av kommunen enligt entreprenadavtalet. Man samarbetar med polis, socialtjänst, skola med flera samt företagare i centrum för vettig sysselsättning för ungdomarna.

Stenby ekonomisk förening personalkooperativ

Driver daghem med två avdelningar och fritidsgård för ungdomar 13-19 år i Rinkeby. Tretton anställda, varav fem är de hittills enda medlemmarna i kooperativet. Startades 1992 av de fem medlemmarna för att skapa sig arbetstillfällen, varefter åtta nya arbetstillfällen tillkommit. Samarbetar med Rinkeby Stadsdelsnämnd och Rinkebyskolan. Finansieras med entreprenadersättning och anslag.

Vita halvmånen ekonomisk förening

Föräldrakooperativt daghem för muslimska barn i Skärholmen med två avdelningar. Kooperativet tar emot familjer från hela Stockholms kommun.

Sex anställda varav en medlem. Man har praktikanter genom arbetsförmedlingen och arbetslösa föräldrar till barn i barnomsorgskön har fått arbete i kooperativet. Totalt sexton medlemmar (familjer). Föräldrar sköter inköp och reparationer. Daghemmet startades 1993 av en grupp föräldrar, utifrån behov av barnomsorg som bedrivs i enlighet med islam och som ger möjlighet att lära barnen om islam. Finansieras som andra föräldrakooperativ med entreprenadersättning från kommunen samt föräldraavgifter.

Återbrukscentret Tippet

Drivs av den ideella föreningen Tippet. Second hand-varuhus i Skarpnäck och eventuellt inom kort en butik i centrala Stockholm. Renoveringsverkstäder för begagnade saker som säljs i varuhuset. Textilverkstad – lapptäckproduktion av tygrester. Dekorationsmålning och snickeri. Elreparationer utförs av två elektriker. Transport för hämtning av skänkta saker. Föreningen ingår i ett miljonätverk och har "kretsloppssamarbete" med Holland. Totalt är 39 personer anställda i form av ALU, invandrarpraktik och arbetsträning. Tre av de anställda är medlemmar i föreningen som totalt för närvarande har tolv medlemmar. Diskuterar att ombilda till ekonomisk förening. Man har gemensamma planerings- och arbetsmöten varje måndag för att engagera och motivera. Grupputveckling tillsammans med beteendevetare. Verksamheten startade 1995 på initiativ av Föreningen Tippet som uttryck för en längtan att skapa ett projekt som integrerar Miljö-Sysselsättning-Fritid-Kultur. Metoden är att ta hand om saker som folk tänker kasta och skapa miljö-sysselsättning för ungdomar. Verksamheten finansieras genom bidrag från Ungdomsstyrelsen samt intäkter från försäljningen. Man samarbetar med arbetsförmedlingen när det gäller ALU-platser och invandrarförvaltningen för praktikplatser.

Kretsloparna ekonomisk förening

Arbetskooperativ i Skärholmen/Sätra. Genom att driva egna projekt och delta i andras med utbildning vill man sprida kunskap om miljö- och kretsloppstänkande, bland annat genom att utbilda ungdomar till "miljöambassadörer". Verksamheten integrerar teori och praktik genom egen produktion av miljöprodukter (kompostbänkar med mera) och försäljning av dessa. IT-projekt för att sprida och söka kunskap på området. Man vänder sig i första hand till arbetslösa ungdomar i Skärholmen/Sätra. Kooperativet har fyra deltidsanställda. Dessa samt ytterligare en person är kooperativets medlemmar. Föreningen startades 1994 av en grupp helt eller delvis arbetslösa miljöintresserade personer med olika yrkesbakgrund. Syftet var att skapa arbetstillfällen för medlemmarna och sprida kunskap om miljö och kretsloppstänkande. Målsättningen är att genom projekt och utbildning vidga verk-

samheten för att skapa ytterligare arbetstillfällen. Man samarbetar med Kooperativt IdéCentrum, Socialdistriktet i Skärholmen och Föreningen Gyllene Spiken (se avsnittet om arbetsmarknadsprojekt). Verksamheten finansieras med projektbidrag för arbetsmarknadsprojekt från Stockholms Stad.

Bilkooperativ, spar- och lånekooperativ, inköpskooperativ

I detta avsnitt tar vi upp tre kooperativa modeller som med rätt förutsättningar kan bidra till att utveckla och berika ett utsatt bostadsområde.

För det första är det *bilkooperativ*, även kallat bilpool, som i och med att det ger medlemmarna tillgång till bil till överkomlig kostnad också kan göra omvärlden mer tillgänglig, och på så vis kanske motverka isolering och göra att människor slipper vara hänvisade till det begränsade utbudet av service och verksamheter i området. På KoopUtveckling i Skåne har man intrycket att intresset för bilkooperativ ökar. Man menar att det finns flera anledningar till detta, men en viktig orsak är att folk får mindre att röra sig med. Man framhåller att bilkooperativ kan lösa kommunikationsproblem i områden som Rosengård, där många saknar bil.

För det andra *spar- och lånekooperativ*, "credit unions", som med medlemmarnas gemensamma identitet och intressen som boende i området som grund, kan ge dem en bättre kontroll över sin ekonomi, sparande till bättre ränta än bankerna och möjlighet att låna pengar när bankerna säger nej. Särskilt hushåll med låga inkomster behöver en ekonomisk buffert, dels för att bättre klara eventuell arbetslöshet och dels som kompensation för minskade bidrag och subventioner från samhället. Det finns här en tydlig relevans för sådana bostadsområden som är aktuella i Storstadskommitténs arbete.

För det tredje *inköpskooperativ* för gemensamma inköp av förbrukningsvaror av något slag, direkt från grossist eller producent.

Koopi har utförligare information och skrifter om dessa kooperativa lösningar.

Fallbeskrivning 1:

Eriksbo Kooperativa Affär (EKA Livs) ekonomisk förening

EKA Livs är en konsumentkooperativ livsmedelsbutik mitt i stadsdelen Eriksbo, som är en del av Angered i Göteborgs norra förorter. Affärsidén är enkel men långt ifrån unik; bra varor till bra priser. Affärsytan är 650 kvm och butiken omsätter omkring tio miljoner kronor. Kooperativet har för närvarande fem heltidsanställda inklusive föreståndaren.

Butiken har tidigare drivits av Ica, med som mest sju anställda. Årsomsättningen har som mest varit uppe i ca 17 miljoner under 80-talet, men i takt med lågkonjunkturen, och att lågprisbutiker och stormarknader breder ut sig alltmer i förorterna har konkurrensläget skärpts och omsättningen sjunkit. Detta ledde till att Ica 1993 sålde butiken till en privat intressent. Denne lyckades driva butiken i 12 månaders tid innan även han gav upp och i sin tur sålde till en grupp boende i området.

Butiken är ensam inom bostadsområdet och den geografiskt närmsta konkurrenten är en medelstor Ica-butik på ca tre kilometers avstånd. Med bil kan man emellertid ta sig till ett par av stadens absolut billigaste livsmedelsbutiker och till Obs! stormarknad på tio minuter.

Eriksbo

Eriksbo är en klassisk miljonprogramsstadsdel med knappt tusen lägenheter som stod färdigbyggd 1970. Området ligger lite avsides, med närmaste bostadsområde ungefär två kilometer bort och däremellan vacker natur. De första tio åren av Eriksbos historia innehöll alla de ingredienser som gjort miljonprogramsstadsdelarna ökända; omfattande social utslagning, många arbetslösa, hög andel invandrare, missbruk och ungdomsbrottslighet.

Idag skiljer sig Eriksbo emellertid från övriga stadsdelar i Göteborg genom att vara ett starkt fäste för kooperativa idéer. Omkring 1980 flyttade en grupp unga entusiastiska människor till Eriksbo. De såg som sin främsta mission i livet att genom exemplets makt visa att det går att förändra samhället. Genom ett omfattande arbete under flera års tid har de första eldsjälarna lyckats dra igång en omfattande kooperativ aktivitet i området. Från att ha börjat med att tillsammans med bostadsföretaget Familjebostäder ansvara för drift och budget, har de boende startat ett föräldrakooperativt daghem, en föräldrakooperativ låg- och mellanstadieskola, en föräldrakooperativ högstadieskola, ett kooperativt gym, en gemensamt driven fritidsgård och en gemensamt driven parklek med djur, EKA Livs och slutligen numera också en kooperativ videobutik. Området har inte haft någon hyreshöjning de senaste tre åren, bland annat tack vare att de boende har tagit över trappstädning och skötsel av områdets grönytor.

En lång historia

Det första projektet där hyresgästerna direkt inbjöds att vara med i ett samarbete, var när Familjebostäder 1986 beviljats ombyggnadspengar för att totalrenovera det vid det här laget ganska nedgångna bostadsområdet. Via Hyresgästföreningen ingicks en överenskommelse om utse en områdesstyrelse bestående av fyra eriksbobor, två politiker samt en representant för Familjebostäder. De boendes representanter valdes inom den förening som bildats för att förvalta bostäderna – Eriksbo Kooperativa Förening. Många av de boende som tidigare varit skeptiska började nu få upp ögonen för vad som hände i området.

Från 1986 till 1990 genomgick Eriksbo en häpnadsväckande förändring. Den yttre miljön förändrades radikalt, alla lägenheter renoverades varav vissa byggdes om fullständigt, fasaderna fick en ansiktslyftning och området gick till det yttre inte att känna igen.

Samtidigt som människor började se dessa konkreta resultat av områdesstyrelsens arbete, kom de kommunala besparingsbetingen att bli kännbara. De boende beslöt sig för att pröva den metod som dittills visat sig fungera för att ändra hela bostadsområdet – man började bilda föreningar. När områdets lilla fritidspark hotades av nedläggning – något som förmådde engagera människor som tidigare inte varit aktiva – bildades Eriksbo parkförening för att ta en del av ansvaret för driften av parken. Ett utbrett missnöje med hur den kommunala skolan fungerade resulterade slutligen i starten av en kooperativ skola. Därför var det i Eriksbo ganska naturligt att, när områdesbutiken fungerade illa, tillgripa den för området vanliga metoden att hantera problem; vi gör det själva.

Starten

Den person som tagit över butiken efter Ica misslyckades med att driva den, vilket ledde till att kunderna övergav den. Under våren 1994 inleddes förhandlingar mellan butiksägaren och en grupp eriksbobor. Två månader senare, i juni, bildades en ekonomisk förening med målet att ta över driften av butiken snarast. På det konstituerande mötet fick man omedelbart 100 medlemmar, som alla erlade en insats om 100 kronor, redan innan de visste om affärsprojektet skulle kunna drivas i land. Föreningens styrelse satte sig genast i intensiva förhandlingar med Familjebostäder, som ledde till att företaget gick med på att ställa upp som borgenär för ett banklån på 1,5 miljoner kronor till föreningen. I september 1994 slutligen, övergick butiken i den ekonomiska föreningens ägo och blev Eriksbo Kooperativa Affär.

Målsättningen för det första året sattes optimistiskt till att höja den årliga omsättningen till tio miljoner kronor netto. Från styrelsens sida var man klar över att uppgiften inte kunde klaras på ideell basis, utan att det behövdes proffs. För att hålla kostnaderna nere beslöt man sig dock för att försöka

med en kombination av frivillig personal och anställda. En butiksföreståndare och fyra övriga anställda rekryterades.

Personalfinansieringen under de första sex månaderna sköttes med hjälp av arbetsmarknadsstöd. Ytterligare ekonomisk starthjälp bidrog Familjebo-städer med; förutom borgensåtagandet erbjöd man en ytterst förmånlig hyressättning under ett halvår. Det stöd EKA Livs har behövt i övrigt har varit minimalt, tack vare den stora kunskap och den långa erfarenhet man i området har av att starta och driva kooperativa verksamheter.

Driften

Butiken fungerar idag som en normal livsmedelsbutik. Den främsta synliga skillnaden mellan EKA och en vanlig butik finner man i bemanningen. Till-sammans med den ordinarie personalen är det i dagsläget ett tjugotal personer som frivilligt och utan betalning arbetar i affären. Arbetsuppgifterna och frekvensen skiljer sig mellan olika personer, beroende på arbetssituation i övrigt, ålder, kunskap etc. Det finns allt från de pensionärer som varje torsdag hjälper till och packar upp och prismärker varor, via före detta charkuterister som hoppar in och hjälper till vid sjukdom och arbetstoppar, till de som tar emot tomglas och plockar i hyllorna var tredje söndag. Till exempel arbetade en rullstolsbunden man, som tidigare var ganska passiv och isolerad, med telefonjour för matbeställningar från pensionärer. Han plockade också ihop beställda varor och vidtalade någon som kunde bära hem varorna till beställaren. Flera arbetshandikappade personer gör frivilliga, obetalda insatser i EKA Livs. Det bidrar till att hålla dem igång både fysiskt och psykiskt.

Effekter

För området har det betytt oerhört mycket att den enda livsmedelsbutiken finns kvar. Det finns ett brett engagemang bland de boende i området; av drygt 900 hushåll är 350 betalande medlemmar i EKA. Det är fortfarande relativt lätt att rekrytera frivilliga till butiksarbetet, vilket också pekar på ett brett stöd. Dock är det främsta stödet för butiken att Eriksbos invånare använder den som sin närbutik. Ett mått på engagemanget för butiken är att när dagskassorna under sommaren sjönk drastiskt och styrelsen skickade ut ett flygblad med betydelsen "Du behövs som kund hos oss" ökade försäljningen omedelbart och kassörskorna fick ta emot många oroliga kunder som ville veta om det var fara för butikens fortlevnad.

Omsättningssiffrorna pekar för det första året på ett resultat strax under det uppsatta målet.

Problem

För närvarande har föreningen problem med att få ekonomin att gå ihop. Det saknas ca 500 000 kronor och man har beslutat sig för att avskeda den

anställde styckmästaren och i stället köpa färdigstyckat kött samt att utbilda övrig personal i att sköta vissa charksysslor. Övriga sysslor skulle, resonerar man, kunna skötas av frivilliga.

Framtid

Inom styrelsen råder idag, trots det lite kärva läget, en stor optimism inför framtiden. Man menar att man nått och jämnt har börjat tulla på den potential butiken har. Det finns långtgående planer på att göra butiken till en social träffpunkt i området. Det finns också en uttalad vilja att profilera butiken inte bara som en billig och kundvänlig butik, utan också som en annorlunda butik. Som exempel på vad man menar med detta visar man en bokhylla med begagnade böcker som man säljer på kommission för ett antikvariat. I julas hade en i området boende konstnär ett litet stånd med hemgjorda adventsljusstakar och dylikt.

Man avser även att i framtiden försöka försörja områdets kooperativa skola och det kooperativa daghemmet med nybakt bröd, med hjälp av djupfrysad deg som köps in och bakas till bröd i affären. Man har investerat i en antik kaffekvarn som efter renovering hos en av kunderna kommer att användas för att mala färskt kaffe. Man har inlett en satsning på att sälja större kvantiteter nystyckat kött på beställning. Frivilliga har satt igång att måla om i den tidigare ganska trista butiken. Idéer finns på cateringverksamhet. Och så vidare.

Allt sker i samma optimistiska anda som använts för att starta butiken. Styrelsen använder ibland arbetsnamnet "den digitala handelsman Flinks butik" för sin vision av butiken. Tanken är att med modern teknik försöka att återskapa lite av den gammaldags handelsboden, på samma vis som man lyckats att återskapa lite av gamla tiders stabilitet och bykänsla i hela stadsdelen. Framtiden får utvisa hur det går för eriksboborna och deras butik, men spontant känner man att om det är någonstans det finns förutsättningar för att en sådan idé skall lyckas, då är det i Eriksbo, summerar Kooperativ Konsult.

Fallbeskrivning 2:

Vårdkooperativet LIV (Lillkullegatans vårdhem) ekonomisk förening

Vårdkooperativet LIV i Göteborg startade sin verksamhet i januari 1992 efter ett politiskt beslut om att pröva den kooperativa modellen i ett vårdhem för psykiskt långtidssjuka. Den politiska målsättningen var att skapa ett småskaligt och hemligt alternativ inom den psykiatriska vården, som i Göteborg tidigare i första hand bedrevs vid Lillhagens sjukhus.

Anledningen till att man valde den kooperativa formen var att statsmakterna vid denna tid starkt uppmuntrade personal inom den offentliga sektorn att knoppa av och starta eget. Just den kooperativa formen var speciellt populär i svallvågorna efter en nyligen avslutad statlig utredning om nya kooperativa lösningar. Man gjorde från politiskt håll bedömningen att ett eget verksamhetsansvar skulle kunna öka den egna arbetsinsatsen och frigöra inboende kreativitet hos personalen. För kommunen skulle detta öka den ekonomiska effektiviteten; man kalkylerade helt enkelt med att få mer vård till en lägre kostnad.

Som lämplig plats för kooperativet utsågs en kommunägd vackert belägen gammal sekelskiftesvilla med två våningar och en stor trädgård i den välbärgade stadsdelen Örgryte nära stadens centum.

Starten

Beslutsunderlag och modeller för kooperativstarten tillhandahölls av Kooperativ Konsult. När beslutet om start av ett kooperativ fattats av sjukvårdspolitikerna och man enats om vilken av de föreslagna modellerna som var att föredra, fick sjukvårdsförvaltningen uppdraget att rekrytera en föreståndare som var intresserad av att starta ett kooperativ. Denna person fick en dubbel roll både som föreståndare och som nykooperatör, med full frihet att gå ut och rekrytera personal till sitt nya kooperativ. Föreståndaren kunde ensam bestämma såväl kooperativets sammansättning som medlemmarnas kvalifikationer.

De sex medarbetare som anställdes hade alla skötarutbildning och flera års erfarenhet av arbete inom den traditionella psykiatriska vården. Vårdhemmet hade från början sju platser och med hjälp av annonser rekryterades patienterna från långvårdsavdelningar och akutavdelningar i Göteborgs södra sjukvårdsdistrikt.

LIV idag

LIV drivs som ett personalkooperativ med sju medlemmar vilka alla arbetar i kooperativet. Vårdhemmet är ämnat för personer som är psykiskt långtidssjuka med behov av fortsatt vård, omvårdnad och rehabilitering och som

inte kan eller vill bo själva eller i gruppboende utanför sjukvårdens regi. Det fungerar främst som en mellanvårdform mellan slutna psykiatrisk vård (Lillhagens sjukhus) och ett eget boende. LIV kan också fungera som ett alternativ till vård på slutna psykiatrisk klinik för tillfälliga vårdinsatser.

Idag har vårdhemmet nio platser och den enda kunden är Göteborgs kommuns sjukvårdsförvaltning. Målet är att en patient ska vistas högst sex månader på vårdhemmet, för att därefter kunna fungera i eget boende. För att detta ska kunna uppnås är det viktigt att patientgruppens sjukdomsbild är så homogen som möjligt. Intagningen till LIV sker efter ett kollektivt beslut av personalen samt efter vårdhemsföreståndarens samråd med chefsöverläkare vid Östra Sjukhuset.

LIV har ett avtal med Göteborgs kommun som löper på fem år. Kommunen åtar sig i avtalet att köpa åtta av de nio vårdplatserna, medan kooperativet kan sälja den nionde till vem man vill. Den andra delen av avtalet som rör vårdtygnskostnaden omförhandlas varje år. Avtalstiden är i sammanhanget ovanligt lång, vilket motiveras av att det är fråga om etablering av en helt ny vårdinrättning i helt nya former.

De ursprungliga sju vårdplatserna har succesivt utökats till först åtta och sedan nio platser genom att det gamla personalutrymmet tagits bort. Motivet till den utökade verksamheten är, att man från LIV vill vara rustad att möta ett framtida läge där låga vårdkostnader är en konkurrensfördel. Man tycker sig idag ha lyckats optimera förhållandet mellan en högt kvalificerad vård och en låg kostnad.

Det nuvarande entreprenadavtalet löper ut under 1996, varefter det är meningen att LIV skall börja att sälja sina tjänster på en öppen marknad. Det försöker man just nu på alla upptänkliga vis att förbereda sig på.

I början rekryterades alla patienter från den slutna psykiatri. Men i och med den stora psykiatrireformen där målet är att psykiskt sjuka skall ut från institutionerna, så rekryteras patienterna nu genom de olika stadsdelsnämnderna i Göteborg.

Stöd

Man poängterar från LIV att det är oerhört viktigt att ha stöd från alla delar i den kommunala organisationen, från politiker och nedåt. Kooperativet har också känt ett stöd, framför allt från de politiker som beslutade att man skulle starta. Men på grund av brist på information fanns inte motsvarande stöd ute i resten av organisationen, vilket ledde till att starten var mycket svår.

I förutsättningarna för skapandet av LIV ingick en betald utbildning i kooperativt företagande för de nya kooperatörerna, genomförd av Kooperativ Konsult.

Effekter

Patienternas livskvalitet förefaller har ökat avsevärt genom rehabiliteringen på LIV. Statistiken visar att ingen av de patienter som skrivits in har kommit tillbaka, vare sig till LIV eller till Lillhagens sjukhus. Ett remarkabelt resultat med tanke på att de patienter man åtagit sig varit människor som åkt ut och in på Lillhagens sjukhus.

För Göteborgs kommun har LIV inneburit att man har fått en vårdinrättning som fungerar synnerligen effektivt. Följden är att man spar pengar på att patienterna rehabiliteras. Dessutom har LIV lyckats sänka vårddygnskostnaden tre år i rad, från att redan från början ha legat under den kommunala kostnadsnivån. Politikernas förväntningar om en billigare och bättre vård har alltså infriats.

För personalen har effekten av LIV varit att man fått ett ökat ansvar, och med detta också en större press att prestera resultat. Förståndaren sammanfattar den tid som varit med följande ord: "Ingen vill idag tillbaka till den gamla organisationen, men det har varit en oerhört slitsam tid. Hade jag fått göra det igen är jag inte säker på att jag hade haft kraft till det." Hon tillägger raskt: "Men det har varit värt varenda svettdroppe." Och med ett skrott: "Men det är klart, det är synd att man inte har några vänner kvar längre, eftersom man inte har tid att träffas."

Problem

Kooperativet har under sin korta livstid upplevt relativt få problem, men på grund av problemens art har det ändå varit mycket motigt.

Det första större problemet hade sin grund i att man från politiskt håll inte hade bemödat sig med att förankra sitt beslut om att starta ett kooperativ. Framför allt chefer på mellannivå visade på olika sätt en negativ inställning, från att helt enkelt sluta hälsa på de medlemmar i kooperativet som tidigare arbetade inom Göteborgs kommun till en relativt omfattande ryktesspridning där kooperativet utmålades som ett hot mot hela den psykiatriska vården i Göteborg. LIV har inte heller i alla lägen upplevt att man kunnat lita på den information som kommit genom kommunens instanser, vissa personer har varit ytterligt ovilliga att lämna från sig information överhuvudtaget. För LIV innebär detta naturligtvis problem eftersom man är helt beroende av sin enda kunds beslut. Sammantaget har situationen varit mycket påfrestande och har på gott och ont inneburit att kooperativet fått klara sig självt utan annat stöd än politikernas moraliska.

Nästa problem har varit en femtioprocentig personalomsättning sedan starten. Genom att informationen om det blivande kooperativet inte var allmän och utbredd inom organisationen var det många i den ursprungliga personalstyrkan som inte visste vad man gav sig in i. Förståndaren: "Man trodde helt enkelt att ett kooperativ innebar att man skulle få lite mer att säga till om, men man var inte beredd på allt ansvar som skulle följa." Bristen

på kunskap om kooperativt företagande skulle täckas upp genom den kurs Kooperativ Konsult gav, men personalen upplevde att denna utbildning var i kortaste laget. Man hade från personalens sida önskat sig lite mer tid att acklimatisera sig till de nuvarande förhållandena, inte minst att börja tänka i termer av att prissätta sina tjänster och ta betalt. Föreståndaren sammanfattar det hela på följande vis: "När personalen väl var anställd gick det hela väldigt fort, vi förväntades gå en snabbkurs i Kooperation och sedan vara i full gång så fort som möjligt."

Till sist har de ständiga omorganisationerna av sjukvården inneburit problem. LIV har genomlevt tre större förändringar inom loppet av tre och ett halvt år. Genom att kooperativet har stått utanför den vanliga sjukvårdsorganisationen har det varit svårt att få information om syftet och innehållet i omorganisationerna, vilket har gjort att det har varit svårt att överblicka konsekvenserna för LIV.

Framtid

Det största hotet mot personalkooperativet LIV ligger idag i eventuella förändringar i den kommunala ekonomin. I den sektor där man verkar finns idag ingen konkurrent förutom den kommunala vården. Föreståndaren och hennes arbetskamrater ser relativt ljust på framtiden, men har också vissa farhågor: "Vi kan idag tillhandahålla en vård av mycket hög kvalitet till ett mycket lågt pris. Men, det är klart att det blir tufft. Många stadsdelsnämnder ser idag bara enkronor framför ögonen, för dem spelar vårdkvaliteten en mindre roll. Då finns risken att vi får tampas med många lågpris-lycksökare i branschen." För att förebygga dessa svårigheter satsar LIV idag på att marknadsföra sig hårt gentemot sina kunder. Man vill profilera sig som ett seriöst alternativ till den traditionella vården, som erbjuder en av marknadens bästa vårdformer till ett mycket attraktivt pris.

Fallbeskrivning 3:

Föreningen Galaxen ideell förening

Galaxens fritidspark ligger i Bergsjön i Göteborgs norra förorter. Stadsdelen byggdes under miljonprogrammet och är en av de mest utsatta. Ungdomskriminaliteten är högst i kommunen. För ett par år sedan toppade Bergsjön riksstatistiken över tonårsaborter. Befolkningens medelinkomst är bland de lägsta i Göteborg. Enligt undersökningar är området samtidigt ett av de videtotaste i kommunen.

Bergsjön med sina totalt 12 000 invånare kan delas in i tre delar som skiljs åt av två mindre berg. Den del som blivit Galaxens naturliga upptagningsområde kallas Västra Bergsjön och innefattar cirka 2 000 lägenheter. Där finns en livsmedelsbutik, två daghem, en kiosk och två servicebutiker. All annan service i form av större köpcentra, bibliotek och övrig kommunal service ligger i den östra delen av stadsdelen. Fram till 1983 fanns heller ingen skola i Västra Bergsjön. Genom åren har detta förhållande återkommande påpekats av invånarna. Man har uppvaktat generalpoststyrelsen för att få ett postkontor till området och kommunen har uppvaktats för att utöka den kommunala servicen. Allt utan annan framgång än ett vänligt deltagande från de uppvaktade.

Fritidsparken Galaxen byggdes 1970 samtidigt som området i övrigt och startade verksamhet i kommunal regi. Från början riktade man in sig på att ha en så kallad bygglek. Barn och ungdomar snickrade allt från små fågelholkar till vikingabyar och berg-och-dalbanor i full storlek. Ett mindre stallbygge 1976 gjorde att man för barnens skull skaffade in en get att ha i stallet. Föga anade man då att denna get skulle ändra hela verksamhetens inriktning. Allteftersom tiden gick ändrade verksamheten karaktär. Man fick bygga fler stallar för att hysa allt fler djur. Idag har Galaxens fritidspark hästar, getter, kor, grisar, änder och höns – en hel bondgård mitt inne i stadsdelen.

Parkleken drevs av fritidsförvaltningen fram till 1989, men på grund av budgetbesparingar beslöts det året att verksamheten antingen skulle läggas ned eller läggas ut på entreprenad. Idag drivs Galaxens fritidspark av boendeföreningen Galaxen.

Föreningen

Vid ett stormöte 1978 bildades boendeföreningen Galaxen av en grupp föräldrar, med målet att erbjuda stadsdelens ungdomar en vettig fritidssysselsättning. Det enda kommunala utbud som då fanns tillhanda var den lilla parkleken som huvudsakligen inriktade sig på barnverksamhet.

En av föreningens första uppgifter var att finna en lokal för olika aktiviteter. Efter förhandlingar ställde kommunen upp med att låna ut parkleken. Där började man med lördagsdiskotek för tonåringarna, vilket blev mycket

uppskattat. Parklekens dryga 30 kvm dansyta förslog inte långt, utan föreningen fick försöka finna något större.

Man vände sig till bostadsföretagen i området, och Familjebostäder ställde upp med en lokal. Den var inte så mycket större – dryga 40 kvm – men viktigast var att det var föreningens egen lokal. Här fortsatte man med diskotek varje lördag, och höll även öppet två andra kvällar i veckan med hjälp av frivilliga medlemmar.

Nu hade man hunnit utvidga föreningens mål till att även ge områdets vuxna en meningsfull uppgift och en givande fritid. I två års tid höll man till i Familjebostäders gamla undervisningslokaler, medan man förhandlade med fritidsförvaltningen om en mer ändamålsenlig lokal. Förvaltningen erbjöd ingen lösning, med motiveringen att det inte fanns pengar för dylika investeringar, men ställde sig i princip positiv till föreningens framställan.

1983, fem år efter starten av föreningen Galaxen, köpte fritidsförvaltningen in sig i en nybyggd skollokal nära fritidsparken. Föreningen fick därvid tillstånd att disponera skolmatsalen och ett intilliggande förråd för sin verksamhet. Nu hade man den lokalyta man sökt, men målet var fortfarande en egen lokal. Bland annat måste man nu alltid återställa lokalen i ursprungligt skick till kommande skoldag. Samarbetet om lokaler mellan föreningen Galaxen och Gärdsmosseskolan varade ända fram till 1990 då det egna föreningshuset slutligen stod färdigt.

Huset

Det har aldrig varit svårt för föreningen att få loss pengar till verksamheten. Det svåra har varit att få kommunen att finansiera en egen lokal. År 1986 bestämde man sig för att försöka finna finansiering på annat håll. Man skickade ett brev med ansökan om medel till Socialstyrelsen. "Vi skickade ett brev där det stod ungefär 'Goddag vi är en förening i Bergsjön' och fortsatte med att beskriva vår verksamhet. 'Kan vi få pengar till en lokal av er?'" berättar en av initiativtagarna till föreningen. Brevet resulterade i ett svar med innebörden "Nej tyvärr, vi har inga pengar till ert hus, men vi har en idé om var ni kan hitta dem". Föreningens nästa brev gick till Allmänna Arvsfonden som 1987 lovade att bidra med 300 000 kronor om föreningen kunde hitta resten av de drygt två miljoner kronor som bygget skulle kosta.

Det tog drygt ett år att klara ut finansieringen. Till slut löstes den genom att regeringen bidrog med 300 000 kronor i en ungdomssatsning, samtidigt som 400 000 kronor utgick som kommunalt anläggningsstöd och Familjebostäder gick in som borgenär för ett lån på 700 000 kronor samt gav ett möbelbidrag på 200 000 kronor. Föreningen samlade själv in 600 000 kronor genom diskotek, lotterier med mera.

I oktober 1990, tolv år efter bildandet, kunde föreningen Galaxen inviga sin egen fritidsanläggning alldeles bredvid den kommunala parkleken där man en gång startat. Ungefär samtidigt tog man över ansvaret för den gamla parkleken, då denna hotades av nedläggning 1989. Övertagandet var möjligt

tack vare att parkleksverksamheten, ända sedan den första geten inköptes 1976, var beroende av att någon tittade till djuren på helger och när personalen var ledig. Denna tillsyn hade hela tiden skötts av medlemmar i föreningen Galaxen.

Driften

I dagsläget sköts Galaxens fritidspark på entreprenad av föreningen. Stadsdelsförvaltningen betalar motsvarande tre heltidstjänster för att sköta djuren och övrig verksamhet på parkleken. I övrigt har föreningen en lönebidragsanställd person som huvudansvarig på Galaxhuset. All annan verksamhet sköts ideellt av föreningens medlemmar.

Inom föreningen vill man inte kalla sig för ett kooperativ i traditionell bemärkelse, utan betraktar sig mer som en ideell förening som arbetar efter kooperativa principer, främst genom medlemmarnas arbetsplikt i verksamheten. Idag kan man räkna in 210 betalande medlemmar som alla har en arbetsplikt på minst 25 timmar per år. Ungefär lika många är stödmedlemmar. Föreningens medlemmar lade tillsammans ned 7 000 timmar ideellt arbete under 1994. Det obligatoriska arbetet kan bestå i att storstäda, utföra underhållsarbete på anläggningen, sköta djuren, arbeta med ungdomsverksamheten eller något annat.

Man räknar med att man idag tar emot mellan 150 och 200 besökare dagligen, varav en stor del kommer från skolor och daghem som gärna vill besöka en levande bondgård mitt i ett bostadsområde.

Stöd

Det samhälleliga stöd som kommit föreningen till del har primärt varit ekonomiska bidrag till lokaler och verksamhet. Verksamhetsmedlen har tagits ur den kommunala föreningsstöds-kassan, och majoriteten av de bidrag som kommit in till husbygget har varit statliga medel. I övrigt har man fått hjälp från fritidsförvaltningen med bidragsansökningar och konkreta råd om verksamheten.

Från föreningens sida påpekar man att en stor del av den nuvarande styrkan kommer sig av att man inte har haft någon hjälp med att genomföra verksamheten, vilket tvingat fram ett brett ansvarstagande hos alla medlemmar. Man framhåller samtidigt att Familjebostäders finansiella stöd och aktiva medverkan i att finna lokaler har betytt oerhört mycket. Vidare menar man att den hjälp man fick från tjänstemän på Socialstyrelsen i samband med den första ansökan om bidrag till husbygget var ovärderlig. Ytterligare stöd har varit en utbildning i föreningsorganisation och entreprenad genomförd av Kooperativ Konsult och finansierad med medel från kommunen.

Effekter

Föreningen Galaxens medlemmar menar att verksamhetens tillgänglighet har ökat. Bland annat har öppethållandet utökats för att bättre motsvara de boendes behov. Vidare menar man att de boendes engagemang i anläggningen och verksamheten har ett särskilt värde, i det att de därigenom tar ansvar för både sin egen och sina barns hela situation. Man tror att engagemanget i föreningen Galaxen dessutom kan "smitta av sig" så att man också engagerar sig i andra föreningar som exempelvis Hem och skola. En annan effekt är att invånare som på detta sätt är engagerade i sin stadsdel kan förväntas bo kvar i större utsträckning än andra. Detta är oerhört betydelsefullt i ett område med hög genomströmning.

Från förvaltningshåll pekar man på samma positiva effekter. Inom stadsdelsförvaltningen menar man idag att "visst betalar vi en hel del pengar för att stötta föreningen Galaxen – i dagsläget ungefär en miljon kronor till personal och aktiviteter – och skall vi vara riktigt kritiska så skulle vi kanske ha gjort en del av verksamheten bättre i egen regi, men frågan är om man kan sätta ett pris på människors aktiva engagemang? Det är oerhört viktigt att människor känner att det här har vi gjort själva."

Problem

Från Galaxens sida säger man sig inte ha upplevt några större problem under starttiden. Man har haft ett relativt gott stöd från både förvaltningar och inblandade hyresvärdar. "Men det är klart", säger en representant för föreningen, "nog hade det varit bättre om vi fått medel att bygga vårt hus för i ett tidigare skede. Men, å andra sidan kanske vi inte hade varit helt mogna att ta det ansvar som det trots allt innebär att driva både en bondgård och en öppen verksamhet för de boende."

Även om det inte kan sägas vara ett problem för föreningen Galaxen, finns det en smula missnöje i den personalgrupp som tidigare arbetade med ungdomar och fritidsfrågor inom stadsdelsförvaltningen. Gruppen har krympts från tjugo till fyra anställda inom loppet av sex år, samtidigt som föreningen Galaxen har fått medel att driva verksamhet för. I denna grupp undrar man hur en anställning som förr krävde två års högskola plötsligt kan klaras utan utbildning. Man har uppfattningen att Galaxens frivilliga och anställda inte bedriver verksamhet av samma höga kvalitet som de tidigare kommunanställda gjorde.

Framtid

Från stadsdelsförvaltningens sida är man i dagsläget i stort sett nöjd med föreningen Galaxens verksamhet och ser ingen anledning att ompröva sitt stöd.

Inom föreningen ser man ljus på framtiden. Det närmaste projektet är att samla pengar till ett nytt djurstall som kommer att betinga närmare en miljon

kronor, men som man är säkra på att lyckas med. En annan garant för att föreningens verksamhet skall kunna bestå över åren är att man har goda förbindelser med de lokala politikerna, som är mycket entusiastiska inför vad föreningen gör och har gjort i stadsdelen.

Fallbeskrivning 4:

Teater X i Drömmarnas hus ekonomisk förening

I början av 1989 tog de första planerna på Teater X form. Tre utbildade amatörteaterledare hade då i några år haft projektuppdrag åt social- och fritidsförvaltningarna i Malmö. Uppdraget gällde ett antivåldsprojekt kallat "Tillsammans kan vi" som innefattade bland annat filminspelning i samarbete med polisen, drama med barn och vuxna samt rollspel. En av ledarna var engagerad av BRIS för information om samma sak.

När gruppen sökte starta-eget-bidrag för sin idé om ett kooperativ nekades man detta då Arbetsförmedlingen hävdade att ekonomisk förening inte är riktigt företagande. Man lyckades då få igenom ett krav på en skraddarsydd 20 veckors utbildning omfattande teater, ledarskap, Kooperation och administration, för att höja sin kompetens som företagare och i sitt yrke. Man lade själv upp utbildningsplanen efter sina behov. Det hela betalades med pengar från socialförvaltningen, kulturarbetsförmedlingen och skolförvaltningen och sju personer deltog.

Den 1 april 1990 bildade man kooperativet Teater X ekonomisk förening med sju medlemmar i åldrarna 19 till 26 år.

Då väl kooperativet startat erbjöd man en mångfacetterad verksamhet till alla möjliga tänkbara beställare; drama, pedagogisk verksamhet i problemklasser, rollspel, "ring så spelar vi", cabaréer på företag, barnteater i stadsparkerna på uppdrag av kulturstödsförvaltningen, föreställningar i hyresgästföreningar med mera. Under denna period hade kooperativet sju heltidsanställda.

Redan det första året var omsättningen cirka 1,3 miljoner kronor och man gick med överskott. Detta utan några bidrag.

Gruppens hemvist var då som nu en herrgård belägen mitt i bostadsområdet Rosengård i Malmö. Det var ingen slump att man valde att ha sin verksamhet där. Några av medlemmarna bodde i Rosengård och gruppen hade tidigare arbetat mycket i området med ungdomar med olika problem. Man ville även i fortsättningen nå denna grupp. Herrgården döptes till Drömmarnas hus, eftersom Teater X vill hjälpa människor att förverkliga sina drömmar. I Drömmarnas hus finns också barnverksamhet, café, skolinformation om droger med mera.

Efter hand har verksamheten inriktats på andra saker förutom teater. Man har fått pengar från kommunen för att renovera herrgården och bygga ett nytt kök. Just nu ämnar några unga kvinnor starta ett kooperativt café och bageri i lokalerna. Teater X hoppas komma igång med en skriververkstad för invandrare som i sina hemländer har arbetat som journalister och liknande. Man planerar också att vara barnkalasarrangör, ordna konstutställningar och ha naturskola i parken runt herrgården.

Kooperativet har nu fem medlemmar varav två är fast anställda. Ytterligare sju personer som inte är medlemmar har någon form av anställning (ALU, beredskapsarbete eller rekryteringsstöd). Det finns därutöver många som mer eller mindre kontinuerligt har arbetat och hjälpt till på teatern. Fler-talet är ungdomar som har eller har haft problem av olika slag.

Teater X har drivit flera projekt i samarbete med skolan och socialförvaltningen i Malmö. Bland annat ett uppdrag från socialförvaltningen att tjugo timmar per vecka arbeta med tjugo arbetslösa socialbidragsberoende ungdomar mellan 18 och 24 år. I projektet använde man drama och gruppdynamik som metod för att stärka ungdomarnas självförtroende. Man arbetade också med deras kroppsspråk, kroppshållning och tal. Projekttiden var ett och ett halvt år och man har genomfört två sådana perioder. Hösten 1995 avslutades arbetet med de tjugo ungdomarna i den andra projektgruppen.

Socialförvaltningen kommer inte, på oklara grunder, att fortsätta projektet. I stället kommer Teater X att fortsätta i egen regi. Den nyinrättade stadsdelsförvaltningen har reserverat deltagarplatser i projektet, som går under namnet *Utmaningen*. Andra stadsdelsförvaltningar är också intresserade av platser. Dessutom kommer två socialsekreterare, som tagit tjänstledigt från kommunen, att arbeta på Teater X med projektet. Planeringen och rekryteringen av ungdomar görs under våren och sommaren och *Utmaningen* startar i september 1996.

Man ska dessutom starta en verksamhet, kallad arbetsprövning, för fyrtio andra ungdomar, varav tio "problembarn" och trettio arbetslösa ungdomar i åldern 16 till 24 år. De ska arbeta med olika saker i lokalerna. Även detta är ett samarbete mellan kooperativet och kommunen. Projekttiden är planerad till ett år och därefter individuell uppföljning under en tid.

Kooperativet har slutligen ett samarbete med HSB i området som håller på att bygga om ett antal bostadshus, där markplansvåningarna ska bli lokaler för småföretag. Tanken är att ungdomarna från kooperativets verksamheter ska få praktik hos dessa företag.

Fallbeskrivning 5:

Arbetskooperativet Crenova i Lund ekonomisk förening

På initiativ av Intresseföreningen För Schizofreni och KoopUtveckling drogs projektet hustomtarna igång hösten 1989. KoopUtveckling anställde då den nuvarande projektledaren på 60 procent deltid, med finansieringshjälp av bland andra försäkringskassan i Malmöhus län. Den 13 november 1990 bildades så den kooperativa ideella föreningen Hustomtarna som sedermera, i mars 1992, blev den kooperativa ekonomiska föreningen Crenova. Namnet associerar till kreativitet och renovering.

Medlemmarna är huvudsakligen före detta mentalpatienter med diagnosen schizofreni. De är utskrivna som varande färdigbehandlade, men är för den skull inte redo att fullt ut klara de krav som dagens arbetsmarknad ställer.

Crenova utför renoveringsarbete i fastigheter, renoverar möbler och har en viss tillverkning av träprodukter. En specialitet är renovering av äldre typer av fönsterbågar. De har själva renoverat hela det hus i centrala Lund där de har sina lokaler. En renovering som fått de kulturvårdande myndigheternas pris.

Idag finns nitton personer i Crenova (totalt i Lund och Eslöv) varav tretton är medlemmar, två är så kallade provmedlemmar, och femton är anställda av kooperativet. Kooperativet har en filial i Eslöv där fem personer arbetar, varav tre medlemmar. I Lund arbetar en projektledare och en projektassistent, vars tjänster betalas av kommunen. Dessutom finns en handlare, för närvarande på halvtid, i Eslöv.

Crenova erhåller lönebidrag för tretton av de femton anställda, som dock trappas ned succesivt. Med början i år får kooperativet 1,2 miljoner kronor sammanlagt under tre år från socialstyrelsen. Tidigare har man fått ekonomiskt stöd från bland andra kommunen och allmänna arvsfonden. Omsättningen är idag cirka en miljon kronor exklusive bidragsdelen.

Kooperativet har nu ett projekt på gång att renovera två våningar av det gamla vattentornet, för att där inrymma café och samlingslokaler. Man utför här också visst legoarbete åt ett privat företag i plast- och gummibranschen.

Crenova har skapat ett meningsfullt och långvarigt arbete åt människor som med största sannolikhet inte skulle beredas anställning på den öppna arbetsmarknaden. Kooperativet är inte ett mellansteg på väg mot ett annat arbete, utan det är ett företagsmässigt fungerande arbetskooperativ. Samtidigt som bidragen minskas blir Crenova mer och mer självförsörjande. De samhällsekonomiska och sociala vinsterna är stora, menar man på KoopUtveckling.

Fallbeskrivning 6:

Freinetskolan Kastanjen ekonomisk förening

Personalkooperativet Freinetskolan Kastanjen är en friskola i Botkyrka kommun söder om Stockholm. Beteckningen "freinetskola" kommer av att man arbetar enligt en pedagogik som utarbetats av den franske läraren och reformpedagogen Célestin Freinet. Hans idéer om arbetsformerna i skolan bygger på demokrati och samarbete. Bland annat menade han att klassen ska fungera som ett kooperativ.

I Kastanjens presentationsbroschyr tecknas skolans historia på följande sätt:

"I Botkyrka kommun finns sedan många år en lokalförening av den svenska Freinetrörelsen. Lärare, förskollärare och fritidspedagoger har regelbundet träffats för att lära av varandras erfarenheter. Under sommaren 1989 gjorde gruppen en studiebesök i Köpenhamn på Freinetskolan i Valby. Det var fantastiskt att se hur bra man kan arbeta i skolan om personal och elever samarbetar för att lösa pedagogiska problem. Efter de positiva upplevelserna bestämde en lärargrupp att starta en freinetskola i kommunen. Efter många turer satte vi igång en arbetsenhet på Borgskolan. Efter att ha arbetat tre år där står det klart för oss i gruppen att vi inte får det pedagogiska utrymme vi behöver för att utvecklas vidare. I våras (1994) bestämde vi att till höstterminen 1994 starta en friskola i det nedlagda daghemmet Kastanjen."

Eleverna tas in i den ordning de söker till Kastanjen, förutom att man tillämpar syskonförtur. Inga elevavgifter tas ut. Man vill att skolan inte ska vara större än att alla barn och alla vuxna kan lära känna varandra. Kastanjen kommer fullt utbyggd att ta emot 120 elever i årskurs ett till nio. Där finns också en daghemsavdelning och ett integrerat fritidshem med fritidspedagoger som hjälper barnen både före, under och efter skoldagen. Eleverna är indelade i åldersblandade grupper med tjugo i varje.

Kastanjen anknyter i sitt arbetssätt mycket till närområdet. Eleverna ska ut i verkligheten och hämta sina egna erfarenheter. Över huvud taget är elevernas egen erfarenhet och eget intresse viktiga. Teoretiskt och praktiskt arbete varvas. "Handens och hjärnans arbete värderas lika." Skolan har mycket utbyte med föräldrarna och drar nytta av deras kunskaper och erfarenheter, besöker deras arbetsplatser och tar hjälp av dem i olika aktiviteter.

Man vill att både barn och föräldrar ska vara delaktiga i allt som sker i skolan. "Genom att ge barnen ansvar så är vi övertygade om att de också tar ansvar, och ju äldre barnen blir desto mer låter vi dem bli delaktiga i de beslut som rör deras egen skoltid." Såväl barn som föräldrar tar aktiv del i skolans skötsel och underhåll. Föräldrarna sköter städningen.

Skolan vill ge eleverna "ett engagemang för sin egen miljö och verklighet likaväl som ett engagemang för att hjälpa till att förändra samhället mot mer solidaritet, jämlikhet, kunskap och känsla för alla människors lika värde."

I presentationsbroschyren skriver man att i Freinets egen skola "blev verkligheten barnens lärobok och det är det vi också vill utveckla i nittiotallets Botkyrka. Vi vill att vår vackra natur blir en lärobok genom att eleverna ofta vistas ute bland träd, buskar och djur och lär sig att vara rädda om sin miljö. Vi vill att samhället runt omkring blir en lärobok genom att vi besöker arbetsplatser, följer byggen eller besöker kyrkor och andra heliga byggnader. Genom att tala med människor som vet något om det man är intresserad av, arbetare på fabriker, äldre människor som kan berätta om hur det var förr, beslutsfattare i kommunen eller invandrare från andra länder, bygger barnen upp kunskapen steg för steg, tror vi på Kastanjen. Samtidigt lär sig barnen att umgås med alla sorters människor, att uppträda artigt, samla fakta och förstå hur samhället är uppbyggt."

Barnen arbetar i verkstäder med teman, till exempel religion, vikingatiden, barn i världen. Det finns fem verkstadsgrupper där barn från sex till tretton år samarbetar; skrivarverkstad, bildverkstad, naturverkstad, videoverstad och musicalverkstad. Fem gånger per läsår redovisar alla barn sitt tema för alla föräldrar i gymnasieskolans aula.

I presentationsbroschyren säger man vidare: "Vår strävan är att skapa en mångkulturell skola där alla elever och föräldrar kan bidra med sina erfarenheter. Det skapar en skola med stor tolerans för olika kulturer." Hälften av barnen på Kastanjen bor i området närmast skolan som är villabebyggelse, hälften kommer från höghusområdena. Nästan två tredjedelar av eleverna har invandrarbakgrund. Man anser dock att skolan bidrar till att svenska familjer väljer att bo kvar, vilket gör att segregationen inte ökar ytterligare. Samtidigt som det minskar omflyttningen.

Den personalkooperativa formen ses inte som avgörande, men det finns kooperativa aspekter också i att verksamheten bygger på föräldramedverkan i hög grad och barnens egen delaktighet i demokratiska former. Relationerna och delaktigheten i lärargruppen skulle heller inte vara lika goda med en annan driftform, menar man. Nu har personalen gemensamt ansvar för ledningen av skolan.

Kastanjen är nu inne på sitt andra läsår och har kö till såväl daghem som skola.

Fallbeskrivning 7:

Stamparkens Vänner Och Brukare ideell förening

Verksamheten i parkleken Stamparken kan sägas vara en "hybrid" mellan frivilligt föreningsarbete i föreningen Stamparkens Vänner Och Brukare (SVOB), en HSB-bostadsrättsförening och Stockholms kommun.

Stamparken ligger i "gamla" Östberga, en av Stockholms södra förorter. Stadsdelen består till största delen av ett HSB-område med 834 hushåll, byggt i en ring runt ett grönområde där parkleken ligger. Området ligger relativt isolerat från villaområden och miljonprogramområdet "nya" Östberga. HSB-bostadsrättsföreningen är normalt aktiv.

Det hela hade sin upprinnelse i att några föräldrar fick veta att den tidigare helt kommunalt drivna parkleken var nedläggningshotad vid årsskiftet 1992/93. Under hösten 1992 hade det dessutom kommit besked om att ett daghem och ett fritidshem skulle läggas ned. Detta i ett läge när det sker en generationsväxling bland de boende i området och antalet barnfamiljer åter ökar.

Ett möte sammankallas på föräldrarnas begäran för att informera om motiven för nedläggningen, som är besparingar i budgeten. Där sträcker en chef från fritidsförvaltningen ut en hand genom att föreslå att en halvtidstjänst kan få vara kvar i parkleken om föräldrarna själva ställer upp på något vis. Hon föreslår dessutom att föräldrarna tar kontakt med LKU:t i Stockholm, KIC.

Med hjälp av KIC lyckas man genom brev och telefonkontakter få fritidsnämnden att skjuta på beslutet om nedläggning och anta föräldrarnas förslag att täcka hälften av kostnaderna för parkleken om man lokalt genom HSB-bostadsrättsföreningen kan klara den andra hälften. Detta motsvarade att kommunen skulle stå för en föreståndare och parklekens utomhusmaterial medan de boende skulle stå för den andra fritidsledaren och en inomhuslokal. Vid bostadsrättsföreningens stämma i februari 1993 skulle det hela avgöras. En del driftsmedel skulle också tillföras genom medlemsavgifter och föreningsbidrag i en planerad brukarförening, sedermera SVOB.

KIC hjälper till att formulera ett förslag till stadgar för den ideella föreningen Stamparkens Vänner Och Brukare. Stadgarna säger bland annat att bostadsrättsföreningen ska tillförsäkras inflytande och kontroll genom en styrelse- och en revisorspost. Både barn, ungdomar och vuxna ska ha representation i styrelsen.

Föreningen bildas och den första stora uppgiften blir att mobilisera bostadsrättsföreningens medlemmar inför stämman, då det ska beslutas om en hyreshöjning på 25 kronor per lägenhet och månad för att finansiera åtagandet i parkleken. Man lyckas nå över 80 pro-

cent av de boende och den ovanligt välbesökta stämman godkänner förslaget om hyreshöjning.

Därefter vidtar förhandlingar om ett avtal mellan SVOB, bostadsrättsföreningen och fritidsförvaltningen. Det avtal som sluts överensstämmer i stort med det ursprungliga förslag som föräldrarna lade fram i sitt brev till fritidsnämnden. Det inkluderar brukarinflytande genom villkorad delegation till parklekens föreståndare som innebär att personalen inte får fatta beslut om verksamhet, ekonomi eller drift om man inte är överens med SVOB:s representanter.

Under 1993 fortsätter så parklekens verksamhet som tidigare. Samtidigt händer det andra saker som tyder på ett ökat engagemang bland de boende. Valborgsmässofirandet utvecklas ordentligt med frivilliga krafter och blir en stor succé. Bland annat säljs korv och annat så det ger ett överskott på 12 000 kronor. En mycket uppskattad julmarknad genomförs. SVOB värvar det året 450 av de 834 hushållen som medlemmar.

Under detta första år med den nya verksamhetsformen uppstod en del mindre konflikter mellan SVOB:s styrelse och parklekens personal, som berodde på att man inte hade hunnit reda ut vilka befogenheter respektive part skulle ha. Detta redde dock snabbt ut sig när man kommit överens om rutiner och en praxis hade etablerats.

Våren 1994 tar några SVOB-medlemmar initiativ till att försöka få till stånd en kompletterande mellanstadieverksamhet i parkleken. De lyckas med detta och hösten 1994 startar verksamheten med en halvtidstjänst som skolförvaltningen betalar. Allt fler frivilliga dras med i föreningsarbetet under 1994 och olika arbetsgrupper arrangerar valborgsfirande, midsommarfirande, kräftskiva, svamputflykter, klädbytardag, adventsfest och julmarknad.

Det fanns i början ett visst motstånd bland de boende, främst pensionärerna, mot bostadsrättsföreningens bidrag till SVOB. Bland annat lades flera motioner till 1994 års stämma som förordade att man skulle slopa bidraget, vilka dock röstades ned med förkrossande majoritet. Samtidigt startades under 1994 en del pensionärsverksamheter i parklekens inomhuslokal, i regi av de boendes trivselförening.

Efter att frågan diskuterats inom SVOB under en längre tid och kontakter tagits, slöts våren 1995 ett avtal med fritidsförvaltningen om brukarskötsel av vissa gräsytor, rosen- och syrébuskar samt småodlingar. Förvaltningen håller med gräsklippare, trädgårdsverktyg och förbrukningsmaterial och de boende håller genom SVOB med arbetskraften. Genom denna satsning har helt nya grupper dragits in i arbetet, inte minst några män.

Våren 1995 hade SVOB över 700 medlemmar, varav ca 30 personer uträttar regelbundet frivilligt arbete för SVOB och ännu många fler medverkar med olika tillfälliga insatser.

Sammanfattande kommentarer och förslag till åtgärder

Nedan görs ett försök att formulera erfarenheter och lärdomar i mer generella termer, genom att sätta samman det som berättas om de olika kooperativen i föregående kapitel med tidigare kunskap om kooperativ verksamhet. Kapitlet bygger framför allt på de sju utförliga kooperativa exemplen. Det innehåller även erfarenheter, modeller och förslag på åtgärder från de tre LKU:na.

Till stor del är det fråga om kommentarer som gäller kooperativ mer generellt, inte endast i storstadssammanhang. Delvis är de också lika giltiga för andra former av verksamhet – föreningar eller företag – som för kooperativ. Icke desto mindre har kommentarerna något att säga den som intresserar sig för att starta och driva kooperativ med de förutsättningar som gäller för denna rapport.

Kommentarerna har grupperats under rubriker som behandlar olika aspekter av kooperativens förutsättningar, verksamhet och effekter. Utifrån kommentarerna kan slutsatser dras om åtgärder som måste till för att underlätta och stimulera start av fler kooperativ. Under vissa rubriker formulerar vi mer eller mindre konkreta förslag.

Startorsaker

I exempelsamlingen i förra kapitlet kan vi se många olika orsaker och bakgrunder som leder fram till starten av en kooperativ verksamhet. Detta pekar mot att kooperativ kan vara en ändamålsenlig form från en mängd olika utgångspunkter. Gemensamt är att kooperativ uppstår när en särskild verksamhet är behövd och när behovet inte tillgodoses tillfredsställande på något annat sätt. Vissa verksamheter startas mycket medvetet som kooperativ, andra övergår efterhand i en kooperativ form, när deltagarna utvecklat sitt samarbete eller när andra omständigheter kräver det.

Vi har sett prov på till exempel

- nedläggningshot mot en efterfrågad verksamhet
- politiskt beslut om verksamhet med särskilda kvaliteter både till form och innehåll
- en upplevd bristsituation i fråga om vissa aktiviteter
- behov av en verksamhetsform som utvecklas med deltagarna, exempelvis

från rehabiliteringsprojekt till självständigt företag

- behov av en självständig form för verksamhet enligt särskilda idéer

Den kooperativa formen

”Starta vårt” är ett uttryck för vad det innebär att starta ett kooperativ, till skillnad från att ”starta eget”. Människor gör något tillsammans som blir en gemensam angelägenhet. Oavsett om det är ett brukarkooperativ eller ett personalkooperativ så finns betonandet av *det gemensamma* där som en värderingsmässig grund. Detta präglar de arbetsmetoder man väljer; ett kooperativ är ofta benäget att arbeta på ett sätt som främjar samarbete och gemenskap, snarare än konkurrens, bland medlemmar, brukare, kunder och klienter.

I exemplet Stamparken hade det troligen stor betydelse att de boende redan hade bostadsrättsföreningen som en *gemensam sammanslutning*. När det gällde att mobilisera de boendes ekonomiska resurser och att sätta av en lokal till parklekens verksamhet, underlättades detta avsevärt av att föreningen kunde ta beslut därom. Därigenom blev också den nya verksamheten i Stamparken snabbt alla boendes angelägenhet. Med en annan upplåtelseform än bostadsrätt hade det sannolikt varit svårare att åstadkomma allt detta.

Många brukarkooperativ, men även vissa personalkooperativ, tenderar att vara *öppna verksamheter* där människor är välkomna att bidra och delta i verksamheten. Fast anställda, projektanställda, ALU- och beredskapsarbetare, praktikanter och frivilliga, med eller utan arbetsplikt, mer eller mindre kontinuerligt. Denna öppenhet yttrar sig också ibland i att nya verksamhetsgrenar växer fram och kanske knoppas av. Kooperativet alstrar på så vis samsättning även för andra än medlemmarna.

Beroende på vilken verksamhet man bedriver, så kan det ibland vara lättare att få gehör hos offentliga anslagsgivare för en begäran om ekonomisk eller annan hjälp om man är ett kooperativ än om man är ett traditionellt bolag. I vissa sammanhang kan det uppenbarligen *inge större förtroende att vara mer av en förening* än ett vanligt företag. Kanske förutsätts det att man har ett ärligare, mer idealistiskt uppsåt, utan vinstintresse. Kooperativ har ju egenheten att vara både förening och företag, vilket ibland kan vara en fördel, ibland en nackdel.

Den kooperativa formen har stor betydelse för Vårdkooperativet LIV genom att den demokratiska icke-hierarkiska beslutsprocessen underlättar ansvarstagande och gör att information cirkulerar och sprids till hela personalen. Därigenom kan personalen sälla bort allt ovidkommande och *koncentrera sig på det som är viktigast* – patienternas behov. Därmed fyller den kooperativa formen också en viktig funktion för patienternas rehabilitering och är en starkt bidragande orsak till att man lyckas uppnå så goda behandlingsresultat, framhåller man på Kooperativ Konsult.

Kooperativt IdéCentrum menar att många personalkooperativ, framför allt sådana som drivs av kvinnor, inte kan tänka sig någon annan form för sin verksamhet. Detta visar sig bland annat i att förhållandevis många avknoppningar i kommuner och landsting har blivit kooperativ och inte aktiebolag. Erfarenheten säger att många *offentliganställda ogärna går in i en roll som företagare*. Ett sätt att hantera detta är att välja en företagsform som tillåter dem att ta gemensamt ansvar och kontroll över ägandet i företaget, det vill säga kooperativ.

Flera exempel finns på att verksamheter har börjat som projekt för psykiatripatienter eller andra arbetshandikappade, för att *efter hand utvecklas* mot mer och mer ansvar och självbestämmande för deltagarna, vilket har följts av att man så småningom bildat en ekonomisk förening och agerat mer som ett självständigt företag. Arbetskooperativet Crenova är inte en tidsbegränsad åtgärd som förberedelse till "riktigt" arbete, utan ett fungerande företag som utvecklats med sina medlemmar och kommer att fortsätta göra det. Den kooperativa formen är central också eftersom deltagarna kräver och behöver känna sig delaktiga i alla beslut som rör arbetet och arbetsplatsen. Annars skulle de inte delta på ett konstruktivt sätt.

Kooperativets roll i bostadsområdet

Vissa kooperativ fyller flerfaldiga funktioner i bostadsområdena. Förutom att de erbjuder en efterfrågad service, så engagerar de invånare i att utföra verksamheten. Detta gagnar självfallet *sammanhållningen*, i första hand mellan de boende som är aktiva men troligen även i en större krets. Det öppnar också i många fall möjligheter för olika grupper att bidra med insatser efter sin förmåga.

För brukarstyrda verksamheter i storstädernas bostadsområden kan det vara viktigt att sträva efter att vidga sina uppgifter för att kunna omfatta och *engagera så många som möjligt* i området. I synnerhet om – som i fallet Stamparken – alla boende är med och finansierar verksamheten genom ett särskilt hyrespåslag.

Kopplingen mellan de boendes behov, engagemang, stöd och utnyttjande å ena sidan och verksamhetens existens och kvalitet å den andra är mycket tydligare i ett kooperativ än i en kommunalt eller privat driven verksamhet. Detta har en positiv effekt på de boendes uppslutning bakom verksamheten och ger en starkare känsla för att *behov och villkor är gemensamma*. Sammanhållning och beslutsamhet blir följd. Förändringar i verksamheten för att exempelvis klara ekonomin, kan ske i samförstånd med de som berörs, vilket förhindrar att människor överger kooperativet i ren besvikelse eller protest.

Kooperativ samverkan mellan människor i ett förortsområde kan vara ett sätt att upprätta en sorts *bygemenskap*. Skillnaden är att medan det i byn ofta faller sig naturligt att samverka i ett byalag eller en ekonomisk förening

för någon gemensam angelägenhet, så är det i förorten snarare så att man varken känner till varandras behov och önskningar eller känner någon större gemenskap. I byn finns gemenskapen och de sociala kontakterna som grund för samverkan, vilken i och för sig kan stärka banden ytterligare. I förorten kan ett försök till samverkan ge gemenskap och kontakter som inte funnits tidigare.

Ett brukarkooperativ har ett inbyggt *samhällsansvar* för bostadsområdet där medlemmarna bor. Eller med andra ord att verksamheten sätts in i ett större sammanhang av medlemmarnas hela livssituation. Därför behöver steget ibland inte vara så långt till att tillgodose andra av deras behov genom att utveckla och utvidga verksamheten med nya inslag som medlemmarna efterfrågar.

En verksamhet som syftar till att intressera och engagera boende i ett område har naturligtvis en fördel av att vara belägen väl synlig i området. Om den har den karaktären att den ska vara alla boendes angelägenhet, kan det finnas en viss symbolisk verkan i att den också ligger "*mitt i byn*".

På Kooperativ Konsult menar man att det hittills har gjorts ganska lite för att stimulera och hjälpa fram kooperativa lösningar i storstädernas utsatta bostadsområden. Man tror dock att Kooperation kan komma att spela en stor framtida roll i dessa områden. En grundförutsättning för en hållbar och djupgående förändring av problemen i förorterna är emellertid att alla förslag till lösningar grundar sig på ett *aktivt deltagande* från de direkt berörda. Som exempel tar man utvecklingen i Eriksbo.

Det är viktigt att påpeka att man inte "bytt ut" människorna i Eriksbo under förändringsprocessen. Det är de gamla eriksboborna som steg för steg vuxit med uppgiften och idag med stolthet gärna visar upp området för besökare från när och fjärran. Ett belysande citat från en kvinna som arbetar aktivt i området är följande: "Det är helt otroligt det här, om du för fem år sedan hade sagt åt mig att jag skulle stå och arbeta frivilligt i en livsmedelsbutik utan betalning hade jag inte trott du var riktigt klok. Jag vet ju inte hur det fungerar i en butik ... Men nu ser jag ju att det går, jag har blivit en helt annan människa på den här tiden. Förut hade jag aldrig vågat tala inför en grupp men nu vet jag att jag har något att vara stolt över och att jag har något att visa upp som inte finns någon annanstans...Flytta från Eriksbo? Aldrig i livet, du kommer att få bära mig härifrån!"

Det finns inte längre några tomma lägenheter i området. De sociala problemen har minskat och en besökare slås av den familjära atmosfären och värmen människor emellan. Man tror sig ha kommit så långt att många invånare kan tänka sig att bo kvar i Eriksbo, som länge varit ett genomgångsområde. I stället för att flytta skaffar de sig en social bas i området och börjar tillsammans bygga en lokal identitet och historia för Eriksbo. I slutändan visar det sig så att Familjebostädernas långsiktiga engagemang är både socialt och ekonomiskt fruktbart, konstaterar man på Kooperativ Konsult.

Samverkan mellan boende och proffs

Oavlönade och avlönade arbetsinsatser kombineras ofta i kooperativa verksamheter. Det håller personalkostnaderna nere och är ibland en förutsättning för att en verksamhet ska gå runt ekonomiskt. Kooperativ kan i en helt annan omfattning än andra verksamheter vila på sådana lösningar, eftersom den frivilliga personalen arbetar i eget intresse som medlemmar och själva beslutar om fördelningen mellan avlönat och oavlönat arbete.

Det är i alla kooperativa verksamheter viktigt att *vårda både de professionella och de ideella inslagen*. Båda behövs och kompletterar varandra. Vissa uppgifter kan bara lösas av utbildad och erfaren personal, medan andra, även i den praktiska verksamheten, sköts lika bra eller bättre oavlönat av medlemmar. Aldrig så entusiastiska och hängivna medlemmar kan dock inte klara allt. De måste se gränserna för sin förmåga, för att verksamheten ska bli den bästa möjliga.

Medlemmarnas oavlönade arbetsinsatser i ett brukarkooperativ kan ofta vara den *flexibla resurs* som behövs för att anpassa verksamheten efter deras behov och önskemål. Det kan gälla till exempel öppethållandetider eller extra tjänster som inte ryms i arbetsvillkoren för den anställda personalen.

Generellt är det viktigt att kooperativets styrelse inte låter sig uppslukas av det dagliga administrerandet, utan även ger utrymme åt visioner och strategiska frågor. Detta kan kräva att man skaffar sig *kompetens*, kanske genom att ta med någon med de rätta professionella kunskaperna i styrelsen. Samtidigt måste man ha beslutskraft för att inte förhåla svåra beslut.

Kooperativ verksamhet och storstadsproblem

Patienter som skrivs ut från den slutna psykiatriska vården riskerar ofta att isoleras och hållas utestängda från samhällsgemenskap och arbetsmarknad. I storstädernas stora bostadsområden är risken särskilt påtaglig. Kooperativ eller kooperativliknande verksamheter används framgångsrikt för att ge dessa människor en möjlighet till *meningsfull sysselsättning, gemenskap, ansvar och ökad självkänsla*. Den kooperativa formen är viktig för denna grupp, uppger man på KoopUtveckling. De måste för sin självkänsla känna att de har inflytande över sitt eget liv. Många patienter har dåliga erfarenheter från den psykiatriska vården av att bli beordrade. Det blir då viktigt för dem att ha *medbestämmande* för att över huvud taget fungera och utvecklas i en organiserad verksamhet.

På KoopUtveckling menar man att det är svårt att tänka sig ett fungerande traditionellt hierarkiskt företag där flertalet anställda är före detta psykiatripatienter, i det att dessa människor kräver och behöver känna sig delaktiga i alla beslut som rör arbetet och arbetsplatsen.

Många kooperativ engagerar *frivilliga medlemmar* i oavlönat, men viktigt arbete. Detta kan bland annat vara ett sätt att hjälpa boende i området som

står utanför arbetsmarknaden att stärka sitt självförtroende. I kooperativet är dessa människor själva intressenter i verksamheten som medlemmar. Det ger en självklar mening åt deras arbete, eftersom kooperativet fyller ett behov som är gemensamt för alla medlemmar. Det obetalda arbetet ger fysisk och psykisk arbetsträning och övning i att följa rutiner och fasta tider. För vissa innebär det också en välbehövlig social träning och gemenskap. Som förberedelse för att gå ut på arbetsmarknaden är detta värdefullt, men även rent allmänmänniskligt och socialt i bostadsområdet.

Kooperativa verksamheter som delvis bygger på oavlönat arbete har många gånger möjlighet att *engagera många människor*. I ett bostadsområde är det i sig ett socialt värde att ett stort antal boende är engagerade i en och samma verksamhet. Ett brukarkooperativ kan organiseras så att medlemmarna har arbetsplikt, vilket är vanligt inom föräldrakooperativ barnomsorg, men tillämpas även i andra verksamheter. Om verksamheten tillåter kan det samlade arbete som ska utföras i kooperativet delas av många som var och en sköter ett visst antal timmar obligatoriska uppgifter. Det innebär en större investering eller satsning för medlemmen att välja att arbeta regelbundet på detta sätt än att delta i en föreningsverksamhet utan särskilda förpliktelser. Å andra sidan blir belastningen mindre på var och en, ju fler som är med. Detta kan bli en liten bidragande orsak till att *kvarboendet ökar och att sociala nätverk knyts tättare*, samtidigt som ansvarstagandet för både den egna, andras och i många fall barnens situation ökar. Engagemang och ansvar föder mer av samma sak, ibland i andra sammanhang; kanske privat eller i yrkeslivet.

Det har visat sig att *samhällsansvar och helhetstänkande* är något som ofta kommit till uttryck i kooperativ idéutveckling och praktik. Uppenbarligen handlar det om ett värderingsmässigt samband hos kooperativt sinnade människor.

En skola som vill se sin roll i ett samspel med det omgivande samhället och har som mål att ge eleverna kompetens att fungera i detta samhälle, har sannolikt nära till ett kooperativt sätt att fungera. Omvänt är det troligt att en kooperativ skola fäster stor uppmärksamhet på närområdet och den större omvärlden. Elevernas egna verkligheter och erfarenheter får utrymme eftersom de är naturliga länkar till omvärlden och dessutom det som eleverna ofrånkomligen bygger på när de tillägnar sig nya kunskaper och färdigheter. Detta blir ett sätt för eleverna att påverka skolarbetet. Föräldrarna kommer också naturligt in i bilden, eftersom de är betydelsefulla delar av omvärlden och barnens erfarenheter.

Närområdet har åtminstone på sikt mycket att vinna på detta. Eleverna lär sig att förstå *sammanhang i sin egen vardag* och kan se förklaringar till missförhållanden och orättvisor. Samtidigt vänjer de sig vid att utöva medbestämmande med demokratiska metoder och att kunna åstadkomma något av egen kraft. De blir således *kompetenta att förändra*. Dessutom får de en bättre förankring i lokalsamhället.

En kooperativ skola med ambitionen att använda närområdet i sitt arbete har större förutsättningar än de flesta andra verksamheter att knyta ett *nätverk av resurser* kring sig, med föräldrar, arbetsplatser, äldre, invandrare, beslutsfattare m.fl. Dessa kan bidra till skolarbetet på en mängd olika sätt. Integration är ett ledord. Olika erfarenhetsvärldar integreras med varandra. Insikter och nya erfarenheter uppstår hos de inblandade. I praktiken bygger man en *motkraft mot segregationen*. Man kan också tala om att skolan ägnar sig åt ett socialt nätverksbygge i lokalsamhället.

Förebilder, modeller, kännedom om möjligheter

Starten av ett kooperativ kan självfallet gå till på olika sätt, enligt olika *modeller*. Bland annat när det i vissa sammanhang gäller att forma en grupp människor som tillsammans ska kunna driva ett kooperativ. Ett sätt är att rekrytera en lämplig ledare som i sin tur får fria händer att lägga grunden till verksamheten och rekrytera övriga medarbetare och medlemmar, som i fallet LIV ovan. Ett annat är att någon utomstående konsult samlar en hel grupp som gemensamt tar sig igenom alla stegen i processen (se "Gemensam start" i nästa kapitel).

Så fort det första kooperativet existerar på ett visst verksamhetsområde, så finns det *inspiration och erfarenhet* att hämta för andra som vill göra något liknande. Utgångsläget för att snabbt finna sina former och komma igång med en bra verksamhet är avsevärt mycket bättre om man har möjlighet att lära av andras framgångar och misstag.

Ibland kan förebilder för den verksamhet man vill utveckla behöva hämtas långt bort ifrån, kanske utomlands. Det kan löna sig att *vidga horisonten* och försöka se likheter och paralleller med den egna verkligheten på andra håll, bakom allt som kan verka olikt och främmande. Ett litet bekymmer är bara att spåra upp dessa fjärran förebilder, vilket är något som en professionell stödstruktur borde stå för. Det kan göras betydligt mer för att berika den svenska erfarenheten med utländsk. Exempelvis finns samarbete kring kooperativ utveckling mellan landsbygdsregioner i olika europeiska länder. Storstäder borde kunna utveckla något liknande.

När en kommunal verksamhet står inför ett hot om nedläggning kan det kanske avvärjas om de berörda snabbt kan föreslå en konstruktiv och okonventionell lösning där personal eller brukare själva tar ett större ansvar, ekonomiskt eller praktiskt. En helt avgörande första hjälp från kommunens sida kan i det läget vara att *öppna en möjlighet* genom att antyda en sådan lösning. För detta krävs självfallet att kommunens representanter själva har kännedom om olika möjligheter. Om de dessutom vet vart de berörda kan vända sig för att få vägledning, är de troligen än mer benägna att bjuda på denna möjlighet. Det är nog alltför ofta så att de som drabbas av en nedläggning ges intrycket att det inte finns någon utväg, att de inte kan annat än acceptera faktum. En parallell inom den privata sektorn är ett konkurshotat

företag, där konkursförvaltaren i många fall borde kunna öppna en möjlighet för de anställda att ta över driften och få utbildning för det.

På Kooperativt IdéCentrum nämner man att det inom ramen för kampanjen "Ny väg för ideellt arbete" har tagits fram exempel, erfarenheter, idéer och fakta för att underlätta idéspredning. De finns i både skriftlig och videoform via Brevskolan och Utbildningsradion och kan vara till nytta även i kooperativa sammanhang.

När det gäller att sprida budskapet till människor som bor i de aktuella områdena är "*mun-mot-mun-metoden*" absolut bäst, enligt Kooperativt IdéCentrum. I det sammanhanget ska man i första hand lyfta fram exempel som finns nära. Områdesarbetare som kan söka upp och prata direkt med grupperna har en viktig roll. Seminarier och liknande för dem som ska understödja och stimulera ska vara konkreta och visa verkliga exempel och människor från etablerade verksamheter.

På KoopUtveckling ser man det som viktigt att kontinuerligt förse lokalpressen med kooperativa nyheter. Detta kan ske antingen genom kontakter med "kooperativa" journalister. Eller genom att utrymme skapas för artikel-skrivande på LKU:na.

Förslag till åtgärder

Något som genomsyrar hela denna rapport är behovet av information och utbildning kring kooperativa möjligheter. Det handlar bland annat om att sprida modeller för kooperativa lösningar och kooperativ "mobilisering" – det vill säga metoder för att hjälpa och stimulera människor att gå samman och starta kooperativ – samt exempel på existerande kooperativ. Mycket kan göras för att öka utbytet av erfarenheter inom landet och med andra länder.

Kooperativa möjligheter behöver inte minst planteras in i kommuner och landsting som alternativ till nedläggning eller nedskärningar i verksamheten. En konkret åtgärd skulle kunna vara att inrätta en tjänst eller funktion inom kommunen som har till särskild uppgift att hjälpa personal eller brukare att hitta lämpliga sätt att "ta saken i egna händer" och lotsa dem vidare till LKU:n eller andra som kan ge dem kvalificerad handledning.

Ett sätt att öka uppmärksamheten och intresset för kooperativa lösningar, som framhålls av KoopUtveckling, är att regelbundet utvärdera LKU:nas verksamhet och sprida resultaten till politiker, AMS med flera. Man vill också få möjlighet att utvärdera de nya kooperativa företagen för att i olika sammanhang kunna visa på att de, som man tror, är "lyckade och billiga" företag. LKU:na måste, menar man, arbeta fram ett uppföljningssystem för att kunna föra statistik på hur många arbetstillfällen respektive kooperativ som skapats och hur många som finns kvar efter två år. Utvärderingarna anser man bör kunna finansieras av Civildepartementet.

Stöd i politik och förvaltning

Det kan vara en god investering för ett kooperativ att knyta *kontakter med lokala politiker* och hålla dem informerade om sina göranden och låtanden. Man kan se detta som en utbildningsinsats som gör politikerna införstådda med villkoren för kooperativ verksamhet och vad som är unikt för den. Med sådana kunskaper fattar de troligen klokare beslut än utan dem.

Det finns ett politiskt stöd för Kooperation i Göteborg, men på Kooperativ Konsult uppfattar man inte detta som en dominerande tanke, utan som "spritt mer fläckvis". Utvecklingen i Eriksbo har på flera sätt bidragit till att många politiker är positiva till Kooperation, menar man. Dels har många av de aktiva kooperatörerna varit – och är fortfarande – politiskt aktiva, vilket har gett goda kontakter med politiker. Dels har man målmedvetet gått in för att sprida och förankra sina kooperativa idéer både bland politiker och andra intresserade. Detta i kombination med de framgångsrika verksamheterna har gjort att det kooperativa Eriksbo, och därmed idén om social Kooperation, har fått stor uppmärksamhet och numera lockar många studiebesök. Även Kooperativ Konsult har haft politiska kontakter och bedrivit ett ganska intensivt lobbyarbete.

Kooperativ som har avtal med kommun eller landsting och utför samma typ av uppgifter som offentligt drivna enheter, behöver ha *stöd och förankring i den kommunala organisationen*. Det kan bli ohållbart för kooperativet att arbeta gentemot en organisation som inte accepterar dess existens och behov av att fungera på egna villkor. För ett kooperativ som är det första eller ett av de första inom sitt verksamhetsområde, är det särskilt värdefullt att ha politiskt stöd. Ofta förhåller det sig dock så att stödet finns hos politikerna, men inte i samma utsträckning hos tjänstemännen. Det gör att förverkligandet av de politiska visionerna om kooperativa lösningar försvåras, inte av brist på potentiella kooperatörer med ambitioner och idéer utan av brist på information och förankring hos den organisation som ska verkställa den beslutade politiken.

Det är viktigt att de unga kooperativen har en stödstruktur både inom den kooperativa sfären och utanför. Det är också mycket viktigt att ha en organisation eller instans som *stödjer det kooperativa projektet lokalt* i det område där det är verksamt. I Göteborg nämns två aktörer som visat stort engagemang och stöd. Den ena är fritidsnämnden som i sitt fritidspolitiska program 1979 stadgade att fritidsförvaltningens verksamhet skall gå ut på att få människor att själva ta ansvaret för sin fritid. Både i Galaxen och Musikens Hus har fritidsförvaltningen varit drivande i att engagera människor. Den andra aktören är det kommunala bostadsföretaget Familjebostäder, utan vars aktiva stöd omdaningen av Eriksbo inte varit möjlig. Företagets betydelse har varit likartad i Galaxen-projektet. Det är utmärkande att i de två miljonprogramområden som Familjebostäder förvaltar – Bergsjön och Eriksbo – finns det ett aktivt boendeengagemang som det är svårt att finna någon motsvarighet till.

För en ny kooperativ verksamhet kan ett *moraliskt stöd* vara väl så betydelsefullt som ett finansiellt, framhåller Kooperativ Konsult. Familjebostäder har i Eriksbo långsiktigt stött de boende i deras strävan att förändra sin vardag. Förutom ett visst direkt ekonomiskt stöd har man upplåtit lokaler. Man har arbetat aktivt med att fånga upp och engagera de nödvändiga eldsjälarna och stötta dessa. Man har också fungerat som "bollplank" för galna idéer och – sist men inte minst – man har haft tillräckligt mycket "is i magen" för att låta människor misslyckas. I Bergsjön har stödet till föreningen Galaxen utöver det ekonomiska framför allt bestått i att låta människor pröva sin egen förmåga.

Förslag till åtgärder

Varje kommun eller landsting som planerar att samarbeta med ett kooperativ inom ett verksamhetsområde där kommunen själv driver merparten av verksamheten, bör se till att chefer och övrig kommunal personal som kommer i beröring med kooperativet får information och ges möjlighet att diskutera vad detta innebär.

Politiker och tjänstemän behöver information och utbildning om värdet av lokala entreprenörer i bostadsområdena.

Kommunen kan göra en stor insats för kooperativ utveckling i bostadsområdena genom att införa nya modeller för decentraliserad ledning kombinerat med möjlighet till lokalt brukarinflytande. På så sätt stödjer man också en attitydförändring hos personalen gentemot de boende.

Även bostadsföretagen, i de flesta fall kommunala, bör ges information och utbildning för att komma till insikt om att det lönar sig med boendesociala projekt i bostadsområdena.

Stöd på egna villkor, "hjälp till självhjälp"

För de offentliga förvaltningarna är det fråga om att dra konsekvenserna av att tillkomsten av kooperativ är en politiskt önskad utveckling, samtidigt som kooperativen ska vara fristående enheter och affärsmässiga motparter. För att de ska bli fullvärdiga, självständiga företag på marknaden krävs – sannolikt i större utsträckning än i motsvarande traditionella företag – en *period av uppbyggnad och inskolning*. Kooperation är fortfarande ny och okänd som verksamhetsform på de flesta områden, både för dem som startar kooperativ och för omvärlden. Om det finns en uppriktig vilja från politiskt håll att utveckla kooperativa lösningar måste man ge detta nya och okända tid att bli etablerat och känt. Lagen om offentlig upphandling kräver i princip att verksamheter som inte drivs av kommunen själv upphandlas på anbud om de har en omsättning som överstiger 200 000 ecu (ca 1,6 miljoner kronor). Det är oklart vilka möjligheter kommunerna har att göra undantag från denna regel. I andra europeiska länder kan en kommun avtala med ett lokalt förankrat kooperativ att sköta en viss uppgift, utan anbudsupphandling.

Erfarenheter från olika kooperativ säger att man har uppnått sin styrka och stabilitet tack vare att man inte haft någon utomstående hjälp att bygga upp verksamheten. Det förutsätter dock att omständigheterna i övrigt är gynnsamma, att man har kunnat få *stöd på egna premisser*. Vad detta framför allt vill säga är inte att stöd till kooperativ är bortkastat, men att det ska inriktas på att ge goda villkor för kooperativet att utveckla sin egen verksamhet, vad som i vissa sammanhang brukar kallas "hjälp till självhjälp".

Från landstingens och kommunernas sida kan det ibland vara befogat att diskutera vilka aspekter av en viss kooperativ verksamhet som är dess främsta kvaliteter och som kan vara värda att stödja. Kan man vara beredd att överse med sådant som man bedömer som smärre brister i utförandet av huvuduppgiften, för att i stället värdesätta de *sociala vinsterna* med kooperativet? Det handlar om sådant som engagemang, gemenskap, stolthet och ansvar. Ett kooperativ vinner i stort sett utan undantag på att ses i ett större socialt sammanhang, till exempel bostadsområdet.

I skattefinansierad verksamhet har stat och kommun ansvaret för att ställa kvalitetskrav och följa upp dessa. Även om kooperativen behöver få bli bedömda utifrån sin särart, så är de inte betjänta av lägre krav än jämförbara verksamheter när det gäller den avtalade uppgiften. Både gentemot medborgarna och gentemot en kooperativ samhällsutveckling har det enskilda kooperativet ett *ansvar att vara minst lika bra* som jämförbara verksamheter i andra former.

En begränsning hos kooperativa lösningar – som kan upplevas av samhällsaktörer som vill åtgärda akuta problem, exempelvis i storstädernas utsatta bostadsområden – är att man inte "uppifrån" kan initiera fungerande kooperativ enligt en plan. Utom i undantagsfall måste kooperativet formas från grunden av människor som tänker använda sig av det för egna behov. Genom att *erbjuda bästa möjliga förutsättningar* – vilket är en konst i sig – kan man emellertid lugnt överlämna initiativet till de potentiella kooperatörerna. Om inget kooperativ kommer till stånd är den kooperativa vägen inte framkomlig. Samtidigt innebär detta att man från samhällets sida inte utslutande kan förlita sig på kooperativa lösningar på områden där kommun eller landsting har det yttersta ansvaret gentemot medborgarna.

Förslag till åtgärder

I fall där ett kooperativ har uppdrag av kommun eller landsting att sköta en viss uppgift, är det ett stort stöd för kooperativet att ha ett avtal som löper under flera år. Detta ger nödvändig arbetsro för att finna formerna och etablera stabila kontakter med kommunen och omvärlden i övrigt. Med hänsyn till bestämmelserna i lagen om offentlig upphandling bör rättsläget ses över.

Råd och vägledning

Det är tydligt att olika kooperativ har sökt och funnit ekonomiskt och annat stöd på ett otal olika ställen och nivåer i samhället. Ofta vilar verksamheten på ett lapptäcke av lån, bidrag, fondmedel och borgensåtaganden från en mängd olika instanser och projekt inom stat, kommun, bostadsföretag etc. Många gånger verkar det ha varit tillfälligheter som avgjort att man fått det ekonomiska, juridiska eller erfarenhetsmässiga stöd man behövt för att kunna starta verksamheten, utveckla den eller klara en kris. Uppenbarligen är det mycket värdefullt och kanske avgörande för många kooperativ att få hjälp av någon utomstående som kan *lotsa dem till rätt stödinstitans*.

De *Lokala Kooperativa Utvecklingscentra* har en central funktion att fylla i utvecklingen av kooperativ i storstäderna, såväl som i övriga delar av landet. De bidrar med viktiga erfarenheter från andra håll inom kooperativens olika verksamhetsområden. De utbildar i kooperativt företagande, organisationsfrågor, grupprocesser, entreprenader med mera. De bistår i förhandlingar med kommuner, landsting och andra. De hjälper kooperativen att hitta och söka relevanta ekonomiska bidrag. De medlar och föreslår lösningar i konflikter, internt och externt. De tillhandahåller modeller för startprocessen och uppbyggnaden av kooperativ. De agerar "bollplank" i affärsidéutvecklingen, genom att ställa frågor som gör klart för gruppen vad den egentligen vill och på så sätt för processen framåt. Med mera.

Förslag till åtgärder

En sådan kommunal tjänst eller funktion som föreslås under "Förebilder, modeller, kännedom om möjligheter" ovan kan också ha en viktig roll i att hjälpa kooperativ och föreningar att hitta finansiering av verksamhetsstarten, i form av lån och bidrag från olika håll.

De tjugo LKU:na bör få större statliga anslag än idag för att i större utsträckning kunna ge kostnadsfri rådgivning och handledning till kooperativstartargrupper. De kräver, genom sin gemensamma förening FKU (Föreningen för Kooperativ Utveckling i Sverige), att minst tio procent av de statliga medel som idag går till småföretagsutveckling (248 miljoner plus 149 miljoner till kvinnolån, varav det mesta förvaltas och förmedlas av NUTEK till ALMI) bör öronmärkas för kooperativ utveckling och företagande. På KoopUtveckling menar man att fler politiker måste bearbetas för att uppnå detta, även lokalt. Man har uppfattningen att finansieringen av LKU:nas verksamhet måste ses över rejält, annars befarar man att många av dem inte kommer att överleva på sikt.

Utbildning

Om man är intresserad av att skapa förutsättningar för att fler nya kooperativa etableras, i storstäderna och annorstädes, framstår det som en absolut

nödvändighet att öka *den allmänna kännedomen och kunskapen* om den kooperativa företagsformen och dess möjligheter. Med vissa undantag gäller regeln att Kooperation startas av en grupp människor som själva tar initiativ till och bygger upp en verksamhet som de har ett gemensamt behov av. Utomstående kan bidra genom att skapa ett tillåtande klimat och erbjuda gruppen utbildning och handledning. Här finns ett behov av att utbilda såväl de blivande kooperatörerna som olika samhällsaktörer.

Behovet av utbildning går inte att överskatta. Kooperation är en företagsform som de flesta har ganska dålig kunskap om. Än mindre egen erfarenhet av att arbeta eller vara aktiv medlem i ett kooperativ. Eller för den delen samverka med ett kooperativ som beställare av dess tjänster eller understödja en grupp i färd med att starta ett kooperativ. Det handlar om att människor måste få grundläggande insikter i den kooperativa företagsformens särart. För många handlar det också om att tillägna sig ett företagstänkande, där man ska agera på en marknad enligt gängse företagsekonomiska principer.

Utbildning kan vara en lönande investering på flera sätt för ett blivande kooperativ. Ofta finns anslag för utbildningsändamål att få, om man kan presentera en genomtänkt plan. Dels förbättrar man sin kompetens som yrkesmänniskor eller som kooperativa företagare. Dels höjer man sin status i omvärldens ögon, bara genom att man visar sin vilja till kompetensutveckling. Man kan också tillägna sig kunskaper som inger förtroende hos bidrags- och kreditgivare och på så sätt öka chanserna till ekonomiskt stöd. För ekonomiska föreningar kan detta vara en springande punkt för att bli accepterade som "riktiga" företag.

Förslag till åtgärder för kooperativt inriktade arbetsmarknadsutbildningar

För att råda bot på sysselsättningsproblemen i de utsatta storstadsområdena handlar det om att *utbilda arbetslösa och arbetssökande i första hand*. Kooperativ Konsult menar att alla kurser för arbetslösa borde ha ett annat ingångsperspektiv än de flesta av dagens arbetsmarknadsutbildningar som bygger på att utbildningsanordnaren känner marknadens behov av arbetskraft. Eftersom de etablerade företagens behov av att nyanställa är begränsade, behövs emellertid snarare *nya affärs- och tjänsteidéer* som kan ge nya arbetstillfällen.

Arbetsmarknadsutbildningarna bör därför ha ett aktiverande förhållningssätt, menar Kooperativ Konsult, där deltagarna inom kursens ram får utforma en plan för hur de ska gå vidare. Kurserna bör anpassas till att låta kursdeltagarna *föda sina egna affärsidéer och komma fram till hur de ska förverkliga dessa*. Lärarens eller handledarens uppgift blir då att hjälpa deltagarna att hjälpa sig själva, med kunskaper och färdigheter som svarar mot deras egna behov. Så kan man mobilisera människor genom utbildning, i bästa upplysningsfilosofiska anda, menar Kooperativ Konsult.

De sex månader som utbildningsbidraget normalt omfattar är en mycket kort tidsrymd för att tillsammans med andra förverkliga en ny affärsidé. Det är viktigt att understryka att *en kooperativstart tar lång tid* eftersom det är fråga om en grupprocess. Fördelen är att när ett beslut väl är fattat blir genomförandet så mycket effektivare.

För att det ska vara möjligt att ändå genomföra en kooperativ kurs på kort tid har Kooperativ Konsult tagit fram ett förslag som utgår från ett antal *färdiga affärsidéer* som man själv utvecklat. Man har gjort en inledande marknadsundersökning som visar att det finns utvecklingspotential hos idéerna. Avsikten är att genom arbetsförmedlingarna rekrytera grupper som skulle kunna tänka sig att tillsammans förverkliga någon av affärsidéerna. Programmet "Gemensam start" (se nästa kapitel) har presenterats för Arbetsförmedlingen som till dags dato – hösten 1995 – har visat ett ljumt intresse.

Förslag till åtgärder för ökad allmän kunskap och kännedom

Här nedan ger KoopUtveckling sin syn på hur utbildningsinsatser till myndigheter och organisationer ska inriktas, organiseras och finansieras. Man framhåller också att en viss del av statsbidraget till de lokala kooperativa utvecklingscentra borde öronmärkas för information och utbildning om den kooperativa formen. Dessa åtgärder ser KoopUtveckling som ett minimum för att öka kunskapen om Kooperation i samhället.

Information och utbildning för nedanstående samhällsaktörer.

- *ALMI*
- *Nyföretagarcentra*
- *Länsstyrelsernas* näringslivsenheter, lantbruksenheter, utbildningsansvariga samt EU-handläggare
- *Kommunernas* näringslivssekreterare och handläggare på kvinnliga resurscentra
- *Länsarbetsnämndernas* EU-handläggare, startaegethandläggare samt chefer
- *Arbetsförmedlingarna*
- *Banker, försäkringsbolag och revisorer*
- *Patent- och registreringsverkets* bolagsavdelning, registret över ekonomiska föreningar
- *Skattemyndigheterna*
- *NUTEKs* rådgivare
- *Kommunförbundet* med länsavdelningar
- *Företagarnas riksorganisation* (småföretag)
- *SAF*
- *De fackliga organisationerna*
- *De politiska organisationerna*

- I stort sett alla som på ett eller annat sätt kommer i kontakt med människor som vill starta en verksamhet

LKU:na har redan påbörjat en utbildning av främst arbetsförmedlingar och länsstyrelser över hela Sverige. Det var ett uppdrag från arbetsmarknadsdepartementet som nu är slutfört, men som var tämligen begränsat. Mycket återstår att göra, framhåller man på KoopUtveckling. I första hand att fullfölja ovanstående utbildning till dem man ännu inte nått i de båda målgrupperna. I nästa steg föreslår KoopUtveckling att man skulle prioritera NUTEKs rådgivare, PRV, ALMI, Företagarnas riksorganisation, näringslivssekreterarna och skattemyndigheterna. Utbildningen skulle även fortsättningsvis genomföras av LKU:na, där vart och ett informerar och utbildar sina respektive samarbetspartners i den ordning man finner lämplig.

Finansieringen tror man endast kan lösas genom särskilda "öronmärkta" medel från någon myndighet, departement eller liknande. Man kommer att begära fortsatt anslag för informationsändamål från Arbetsmarknadsdepartementet, när det avslutade uppdraget redovisas. Det behövs också ekonomiska resurser för att producera informationsmaterial och läromedel.

Vidare menar man att det handlar om att få in ämnet Kooperation i grund- och gymnasieskolor, högskolor och universitet. För detta fattas läromedel. Man pekar på att kampanjorganisationen Ung företagsamhet får arbeta oemotsagda ute i gymnasieskolorna idag. Landets LKU:n har i sin gemensamma förening, FKU, påbörjat arbetet i en utbildningsgrupp och en förlagsgrupp. Man saknar dock resurser för att kunna arbeta med detta på det sätt man önskar. Utbildningsdepartementet säger sig inte ha några pengar att avsätta för detta. Inte heller kommunerna. I Skåne har man också under hösten sökt medel hos de båda länsstyrelserna, men ännu inte fått något besked. En förhoppning är att man kan hitta finansiering genom något EU-program, vilket dock är oklart.

Samverkan med bildningsverksamhet

Bildningsförbund och folkhögskolor kan ha en viktig roll i att organisera utbildning och gruppstudieverksamhet som grund för kooperativ utveckling. LKU:nas intryck är att studieförbunden för närvarande letar nya former och uppgifter åt sig, vilket gör dem öppna för samarbete och intresserade av att spela en roll i kooperativ utveckling. LKU:na har också konstaterat att flera folkhögskolor är intresserade av kooperativ utveckling och att dessa är bra samarbetspartners.

Vissa studieförbund är redan involverade i samarbete med LKU:n. Ett förslag till hur ett sådant samarbete kan läggas upp finns i avsnittet om projekt i Göteborg. I Stockholm tog till exempel ABF initiativet till Arbetslivsinstitutet Jobbex och vissa av Kooperativt IdéCentrums kurser annonseras i ABF:s kursprogram. Kooperativt IdéCentrum har intrycket att ABF och

andra gärna vill vara aktiva i utsatta bostadsområden. Studieförmedlingen och Vuxenskolan i samarbete ska starta "Av gemensam kraft" som är en kooperativ utbildning för kvinnor i stockholmsområdet.

Samverkan med anslagsgivare och beställare

Vi har i det förra kapitlet sett exempel på att bostadsföretaget ställt upp som borgenär för banklån till ett bostadsområdesanknutet kooperativ. Det handlar om att *fastighetsägaren inser värdet av att de boende engagerar sig* för gemensamma angelägenheter i bostadsområdet. Detta har alla fördelar sett ut företagets synvinkel. Det är i Eriksbo-fallet också frågan om att behålla ett minimum av kommersiell service i området, vilket är avgörande för att få lägenheterna uthyrda. I Eriksbo hade företaget – Familjebostäder – dessutom goda erfarenheter av tidigare gemensamma initiativ från de boende. Vi har även sett att bostadsföretag kan ge värdefull starthjälp till kooperativ i form av förmånlig hyressättning under etableringsfasen.

Inte sällan har man funnit ganska *okonventionella lösningar* som inneburet samverkan mellan kommun eller landsting och ett kooperativ, och som båda parter vunnit på. Ett exempel är att Lunds kommun har upplåtit ett k-märkt hus i centrala staden till kooperativet Crenova som fått på sitt ansvar att renovera huset och i utbyte får disponera lokaler för sin verksamhet. Kooperativets medlemmar har förutom fina lokaler vunnit stolthet, ansvar och självkänsla. Kommunen har fått hjälp att vårda kulturmiljön och samtidigt på ett framsynt sätt ta ansvar för en grupp kommuninvånare som har svårt att hävda sig. Stadsmiljön och lundaborna har vunnit ett vackrare hus.

Ett kooperativ kan få en roll som "*projektverkstad*" där kommunen och andra offentliga organ lägger nyskapande och okonventionella projektuppdrag och kanske lånar ut personal, med syftet att pröva nya åtgärder för till exempel arbetslösa ungdomar. Poängen är att det finns en ram för projekten genom kooperativets profil, särskilda kompetens och övriga verksamhet. Möjligen kan kommunen känna ett större förtroende för ett kooperativ eller en förening än för ett privat företag när det gäller att i samverkan realisera nya oprövade projektidéer, särskilt om de vänder sig till utsatta grupper som exempelvis ungdomar med problem.

Kooperativ Konsult framhåller att en grundläggande förutsättning vid den sortens "uppifråninitiativ" till kooperativ verksamhet som Vårdkooperativet LIV representerar, är att kommunen från början *rekryterar rätt person* som föreståndare. Det kräver en kompetent personalavdelning som kan formulera och ställa rätt krav på den person man söker. Kraven är stora och sinsemellan motstridiga. I början av processen ska föreståndaren först rekrytera rätt personer som sina medarbetare och sedan kunna vara chef enligt det klassiska offentliga synsättet, med klart uttalade mål för verksamheten, personalbehov med mera. I ett senare skede skall han eller hon fungera som demokratisk ledare och kunna låta de andra medlemmarna i kooperativet få

plats att växa och vara med i skapandet av såväl arbetsplatsen som visioner för verksamheten. Alternativet är att göra som i "Gemensam-start-modellen" (se kapitlet Projekt och åtgärder...) där en utomstående konsult rekryterar en hel grupp som får en gemensam utbildning och möjlighet redan från start att enas kring gemensamma visioner, arbetsfördelning med mera.

I kooperativ som arbetar inom traditionellt offentlig verksamhet uppstår emellanåt krockar mellan de två skilda organisationskulturer som kooperativet å ena sidan och den offentliga förvaltningen å den andra representerar. I synnerhet vissa delar av den offentliga sektorn är mycket strikt hierarkiskt uppbyggda med makten utgående från toppen, medan kooperativet har i princip motsatt uppbyggnad. Det finns sätt att låta de två kulturerna mötas. Den *villkorade delegation* som Stockholms kommun tillämpar i Stamparken (se fallbeskrivning i föregående kapitel), där viktigare beslut om verksamheten och ekonomin måste godkännas av brukarföreningens styrelse, är i själva verket ett kooperativt inslag i verksamheten.

Andra goda exempel på *konstruktiv samverkan* mellan offentliga strukturer och Kooperation är psykiatrikooperativen, där patienterna är medlemmar. Att man i dessa kooperativ inte fullt ut orkar att hålla ett "normalt" arbetstempo tillåts spela en mindre roll i sammanhanget. Samhället gör stora vinster genom att människor får tillbaka lite av sin självkänsla, vilket ger en direkt kostnadsminskning på vårdsidan. Kooperativet överbryggas också ett glapp som idag finns i rehabiliteringstrappan mellan sjukvård och arbetsmarknadspolitiska åtgärder.

För LKU:na är bred samverkan med olika myndigheter och samhällsinstanter en nödvändig förutsättning för att kunna driva kooperativa projekt för sysselsättning och bostadsområdesutveckling. Längre har det varit svårt att åstadkomma och organisera sådan samverkan, men bland annat de exempel vi tar upp i nästa kapitel visar att utvecklingen är på väg åt rätt håll. Exempelvis uppger man på KoopUtveckling i Skåne att det för dem är något nytt med sådana projekt, där man samverkar med bland andra länsstyrelsen, arbetsförmedlingar, universitetet, Försäkringskassan, landsting och kommuner.

Förslag till åtgärder

Kooperativt IdéCentrum vill framhålla att en utvecklad samverkan med *Arbetsförmedlingen* i Jobbex, Alfa och liknande projekt (se nästa kapitel) för det första skulle ge tillgång till registret över arbetssökande, vilket skulle underlätta rekryteringen och arbetet med att sätta samman fungerande grupper. För det andra skulle en sådan samverkan ge möjlighet att finansiera projekt och verksamheter ur flera kassor, till exempel arbetsmarknadsutbildningspengar och medel från socialtjänsten. För det tredje skulle den ge möjligheter att lösa deltagarnas ekonomi på ett smidigt sätt, som ger dem kontinuitet och möjlighet till långsiktig planering i stället för en kretsgång mellan olika välfärdssystem (a-kassa, socialbidrag, sjukpenning). Detta anknyter

till modeller för så kallade solidaritetsföretag som finns i andra europeiska länder, påpekar man på Kooperativt IdéCentrum.

Finansiering

Erfarenheten säger att det är svårare för ett nystartat kooperativt företag att få banklån än för motsvarande privatföretag. Även om kooperativet har en bra företagsidé är det ofta ett stort problem att finna tillräckligt med riskvilligt kapital för att komma igång. Det finns emellertid exempel på goda ansatser att lösa detta problem. "Nätverksbanker" är ett och den göteborgska "Stiftelsen för nykooperativt företagande" ett annat. Båda beskrivs nedan.

Finansiering av kooperativa utbidningar är även det ett problem. Även om många är intresserade av större kooperativa projekt av typen Eriksbo, är det idag snart sagt omöjligt att hitta en finansiell lösning för utbildningsbehov av den storleksordningen, enligt Kooperativ Konsult. Det behövs medel för att utbilda dels de första kooperatörerna och dels handledare i projektet. Dessutom behöver kooperatörerna ha sin försörjning tryggad den tid de arbetar med att bygga upp kooperativet. Även i mindre och mer "normala" projekt, till exempel det i Lerum som nämns ovan, kan det vara svårt att finna finansiering för utbildning.

Förslag till åtgärder

Bidragssystemet måste över huvud taget anpassas så att det blir mer möjligt att starta kooperativ. Exempelvis borde nyföretagarlån kunna ges även till ekonomiska föreningar, samt kunna beviljas av LKU:na. ALMI bör få direktiv att samarbeta med andra som har till uppgift att understödja nyföretagande.

Nätverksbanker

Så kallade nätverksbanker, här beskrivna av Kooperativt IdéCentrum, är ett förslag till form för finansiering av företagsstarter, såväl kooperativ som andra företag.

Förslaget bygger på en modell som utvecklats i Bangla Desh för att stimulera framför allt kvinnor att starta småföretag. Modellen har prövats i Norge med stor framgång och ett försöksprojekt drivs sedan 1993 i Dalarna.

Nätverksbanken bygger på följande principer

- Grupp-solidaritet
- Nätverk
- Socialt ansvar

Organisation

- En instans med övergripande ansvar – bankledningen – bedömer affärs-

idéer och trovärdighet hos de som söker medlemskap

- Medlemmarna ingår i grupper om fem blivande företag i varje grupp
- Gruppen förvaltar en summa pengar och fattar beslut om fördelning av lån inom gruppen
- Lån ges till projekt som bygger på låntagarnas erfarenhet och kompetens
- Gruppen gör återbetalningsplan och fattar beslut om räntenivå som kan varierar beroende på finansiär och behovet av riskfonder
- Alla låntagare måste delta i gruppmöten en gång i månaden
- Låntagarna får kontinuerlig utbildning och stöd. Detta organiseras av bankledningen utifrån låntagarnas behov
- Låntagarna får personligt stöd av bankledningen
- Mentorprogram – t ex gamla medlemmar blir mentorer för nya
- När en låntagare betalt tillbaka sitt lån tas en ny medlem in efter prövning i bankledningen

Erfarenheter

- Bangla Desh, Grameen. Startade 1983. Lånar främst ut till kvinnor eftersom det ger bäst effekter. Idag 2 miljoner låntagare, 82 procent kvinnor, 98 procent återbetalning.
- Norge. Projektet Nettverkskredit startade 1992 i Lofoten, med stöd av fiskeridepartementet. Riktat till kvinnor. Idag finns 15 banker över hela Norge, med en till sju grupper med fem företag i varje grupp. Olika former av finansiering, offentlig och vanliga banker. Ett nätverk och informationscenter är under uppbyggnad i Lofoten.
- Dalarna, Nätverksbank. Start i projektform 1993. Riktat till kvinnor glesbygden. Idag finns en bank med tre grupper om vardera fem kvinnor. Finansieras av länsarbetsnämnden. Kapitalet är 200 000 kr.

Stiftelsen för nykooperativt företagande

Vid mitten av 80-talet bildade Göteborgs kommun, tillsammans med Folk-sam, Konsum, Riksbyggen, HSB och OK, Stiftelsen för nykooperativt företagande i Göteborg. Syftet var att i första hand befrämja kooperativa lösningar bland ungdomar för att bereda dem arbete. Dock har även kooperativ och grupper med andra målsättningar beviljats stöd.

Stiftelsens styrelse har fyra ledamöter; en från kommunens näringslivssekretariat, två från de nämnda kooperativa företagen samt en person från Kooperativ Konsult.

Stiftelsekapitalet uppgår idag till en miljon kronor. Stiftelsen gör borgensåtaganden, ger lån och i vissa fall bidrag till verksamma och blivande kooperativ som ger eller bevarar arbetstillfällen.

Stiftelsen har hittills inte informerat aktivt om sin existens. Inget skriftligt material finns att få. Man upplever inte något hårt tryck av ansökningar. I

regel har de som ansökt om stöd fått kännedom om stiftelsen genom Koooperativ Konsult.

Arbetsmodell för utveckling av nya arbetstillfällen genom kooperativt företagande, småföretagande och lokal företagsamverkan

Kooperativt IdéCentrum beskriver här ett arbetssätt av samma slag som projektet Jobbex (se nästa kapitel) använder sig av.

Arbetsmodellen bygger på att nya arbetstillfällen kan skapas genom:

- utveckling av lokalt nyföretagande
- stöd till etablerade småföretagare
- samverkan mellan lokala företag
- etablering av kommunala och privata verksamheter i området

Organisation

- Projektet genomförs huvudsakligen av i området boende arbetslösa, men förutsätter ett aktivt samarbete mellan berörda förvaltningar, bostadsföretag, privata företagare, arbetsförmedling med flera. Den lokala rådgivaren svarar för denna samordning.
- Målgrupper
- Arbetslösa
- Småföretagare i de aktuella områdena.

Samverkansparter och uppgifter

- Arbetsförmedling – rekrytering av arbetslösa till projektet, projektgruppens försörjning
- Länsarbetsnämnd – finansiering av utbildning, arbetsmarknadsåtgärder
- Stockholms stad eller annan kommun – tillhandahålla beredskapsarbetsplatser, API eller liknande, samordning av olika förvaltnings behov, önskemål och resurser, finansiering av startstöd till nyföretagare
- Bostadsföretag – lokaler, subventionering av lokalhyra för nystartare
- KIC eller annat LKU – kursanordnare, samordningsansvar i projektet
- Studieförbund – utbildningspartner, delfinansiär av utbildning

Projekttid

- 12 till 14 månader

Rekrytering och projektstart

- En grupp av åtta till tolv arbetslösa i varje område, med lokal förankring och intresse för projektet, rekryteras av arbetsförmedlingen, eventuellt i samverkan med socialtjänsten. Denna grupp ska arbeta med mobilisering, samordning, information, idéutveckling och länkning. Deltagarna bör även få möjlighet att utveckla egna företagsidéer.
- Det är viktigt att skapa mötesplatser för människor i området för att sti-

mulera utvecklingen. Kanske ska projektgruppen samlokaliseras med ett områdescafé eller annan träfflokal. Om inte detta finns är det en uppgift för gruppen att stimulera initiativ till att sådant kommer till stånd.

Utbildning av ovanstående grupp, tre veckor

- Småföretagandets villkor
- Företagsformer och förutsättningar för start
- Kooperation och andra former för samverkan
- Finansieringsmöjligheter, stödresurser i samhället med mera
- Marknad och marknadsundersökningar
- Intervjumetodik
- Mobiliseringsmetoder

Gruppen genomför områdesundersökning

- Intervju av områdets arbetslösa om deras resurser, önskemål och behov
- Inventering av företagsidéer och behov i området
- Intervjuer med etablerade företagare om deras behov av att förändra verksamheten för att överleva, utvecklas och eventuellt nyanställa
- Intervjuer med boende och arbetande i området om behov av service med mera
- Inventering av befintlig service och övriga verksamheter och resurser

Materialet från områdesundersökningen sammanställs

- Program för lokal företagsutveckling utarbetas
- Programmet skickas på remiss till samtliga intressenter med uppmaning till aktivt deltagande i genomförandet
- Uppföljning

Genomförande av programmet för lokal företagsutveckling

- Arbetsgrupper av samverkanskaraktär med representanter för områdets intressenter bildas för att arbeta vidare med idéer från undersökningen, till exempel företagsamverkan i området, marknadsföring av området till företag och förvaltningar, åtgärder för att underlätta nyetablering etc.
- Utbildning och annat stöd erbjuds till dem som har affärs/företagsidéer som bedöms ha överlevnadspotential
- Utbildning och stöd till etablerade företagare för att stimulera utveckling av företagen
- Projektgruppen fortsätter under denna fas att verka som katalysator i området genom att kanalisera behov och idéer, samordna insatser, förmedla kontakter och skapa lokala nätverk.

Samverkan med de stora kooperativa företagen

Det finns en hel del idéer och önskemål hos de tre storstads-LKU:na om hur de stora kooperativa företagen skulle kunna bidra till utvecklingen av nya kooperativ i storstäderna. Det finns också exempel på sådant stöd. Trots de

stora skillnaderna i villkor mellan de stora och de nya små kooperativen finns det gemensamma rötter, värderingar och målsättningar. Idag är dock samverkan mellan den gamla och den nya Kooperationen svagt utvecklad. Några idéer punktas nedan.

- Bostadsrättsföreningar inom *HSB och Riksbyggen* har verksamhet som kan tjäna som förebild för nya kooperativ i bostadsområden.
- *HSB och Riksbyggen* kan bidra med sin kompetens vid utbildning till bostadsrätt för att minska omflyttningen i ett område.
- *HSB och Riksbyggen* skulle, i samband med nybyggen, kunna engagera LKU:na för att mobilisera människor i områdena. Detta skulle kunna utveckla verksamheter både i bostadsrättsföreningarna och kanske i nya kooperativ.
- De kooperativa bostadsföretagen skulle också kunna utnyttja sin erfarenhet av Kooperation i boendet till att stödja utveckling av självförvaltning i andra former än bostadsrätt.
- *Konsum* kan hjälpa till när ett nybildat kooperativ vill ta över en nedläggningshotad butik.
- *Konsum* kan också visa ansvar för lokalsamhället till exempel genom att gynna lokala leverantörer och entreprenörer.
- *Konsum* skulle kunna använda LKU:na för att mobilisera folk att ta mer del i sin butik, vilket skulle kunna göra den till en sammanhållande gemensam angelägenhet.
- Ideologiskt inriktade personer från de stora kooperativa företagen kan visa på Kooperationens rötter.
- De stora kooperativa företagen kan också stödja nya kooperativ genom affärsidéer, utbildningsinsatser, att köpa tjänster, skänka gamla datorer etc., erbjuda bra försäkringar, social sponsring.

Beklagligt nog verkar det vara svårt att finna goda exempel på att de stora kooperativa företagen aktivt stöttar kooperativt nyföretagande utanför den egna organisationen. Ett sådant är dock det ekonomiska och moraliska stöd som utgår till de *lokala kooperativa utvecklingscentra*. Ett annat exempel är det ekonomiska stöd som göteborgskooperationen ger "*Stiftelsen för nykooperativt företagande*" (se ovan).

På Kooperativ Konsult har man dock intrycket att det i stort förefaller saknas en strategi för hur den "gamla" Kooperationen skall stödja ny Kooperation. En del företrädare säger öppet ungefär följande: "Vaddå stödja nya kooperativ, varför det? Även om vi är ett kooperativt företag får vi inte glömma att vi opererar på marknadsbasis precis som alla andra företag. Vi kan inte tänka bort företagsekonomiska realiteter."

Andra är mer tillmötesgående. Kooperativ Konsult uppger att det förekommer att ett stort kooperativt företag stödjer en nystartad verksamhet på sponsorbasis. Exempelvis kan Konsumbagaren bidra med kaffebröd till en större tillställning. Dock tror man att ett mera *fast och genomtänkt stödpro-*

gram vore att föredra framför ett löst sponsorförhållande där de nya kooperativen från gång till gång är beroende av givarens välvillighet. Å andra sidan medger man att det ligger något i att de kooperativa företagen måste konkurrera med andra aktörer som inte alls har samma ideologiska förpliktelser.

Projekt och åtgärder som kan leda till utveckling av storstadskooperativ

Detta kapitel innehåller exempel på framför allt arbetsmarknadsprojekt som bedöms ha en "kooperativ potential". Det vill säga att de har förutsättningar att ge upphov till nya kooperativa verksamheter. Hela projekt eller delar av dem kan ses som förslag på åtgärder som kan understödja och stimulera utvecklingen av nya sysselsättningsskapande kooperativ.

Projekt som kan leda till storstadskooperation i Göteborgsregionen

LETS Bergsjön

Den engelska förkortningen LETS står för Local Employment and Trading Systems och kan översättas med Lokala sysselsättningsskapande system. Det är en organisationsmodell för nätverkssamarbete, där de deltagande personerna eller företagen understödjer varandras utveckling genom utbyte av varor, tjänster och information. Förebilderna hämtas i Australien, Storbritannien, Kanada och USA.

LETS bygger på att det finns en grupp människor som har idéer och vilja att skapa något nytt tillsammans. Man bildar ett nätverk därför att man tror sig ha nytta av vad var och en kan bidra med i form av tjänster eller produkter. Allt eftersom den enskildes tjänster eller produkter tas i bruk av de andra tillgodoskrivs han eller hon ett värde i LETS-bokföringen. Detta värde blir sedan betalningsmedel när man tar andras bidrag i anspråk.

LETS-nätverket är en helhet där deltagarna tillsammans kan besluta om inriktning och utveckling av tjänster och produkter, även gemensamma insatser. Samarbetet kan gälla allt från ett enkelt byte av personliga tjänster till produktions-, försäljnings- eller informationstjänster, eller gemensamma satsningar på att förbättra närmiljön och boendet. Inte minst handlar det om att kontakter mellan användare och producenter är en viktig stimulans för utveckling och innovation. Projekt som växer fram inom ett nätverk kan mogna och stabiliseras gradvis, till skillnad från när allt sätts på ett kort i en avgörande satsning.

Målsättningen är att stärka lokalsamhället och skapa lokala utvecklingsförutsättningar. Tanken är att nätverket som organisationsform stärker anpassningsförmåga och flexibilitet och skapar förutsättningar för långsiktig, lokalt baserad utveckling. På detta sätt kan människor börja förverkliga sina

idéer i liten skala och med ganska små insatser. Man får stöd i samarbetet. Projekt mognar och växer. De satsningar som visar sig ha stor bärkraft kan också etablera sig på marknaden utanför nätverket. Det finns då ett erfarenhetsunderlag att grunda investeringsbedömningar på. Men i första rummet är LETS ett hjälpmedel för människor som vill åstadkomma något i sin närmiljö.

Personerna bakom Bergsjön-projektet är bland annat lärare och forskare vid Göteborgs universitet. De hänvisar till samhällsekonomisk forskning som pekar på behovet av att skapa alternativt organiserade verksamheter genom vilka människor kan skapa sig meningsfullt arbete och försörjning. Detta i en tid när den alltmer integrerade globala marknadsekonomin inte kan ge sysselsättning åt alla och statens förmåga att kompensera för detta minskar.

Projektet syftar till att bistå dem som vill förändra sin situation med medel för att göra detta, genom att göra LETS-modellen känd och tillgänglig. Det ska samtidigt vara ett pilotprojekt som ska ge erfarenheter och samlad kunskap för anpassning och utveckling av LETS på andra håll. Man hoppas kunna starta lokala processer som efter hand ska kunna få efterföljare genom att de fungerar som förebilder. Projektet ska erbjuda utbildning, stöd och problemlösning särskilt till utsatta grupper som vissa invandrare, arbetslösa kvinnor och ungdomar. Man vill också utbilda "LETS-ambassadörer" som i sin tur ska kunna infomera och utbilda andra bergsjöbor. Det ska åtföljas av en löpande utvärdering, teoretisk och erfarenhetsmässig kunskapsutveckling i det svenska sammanhanget och utbyte med andra länder.

Gemensam start

Gemensam start är ett utbildningsprogram med syftet att etablera nya kooperativa företag, utarbetat av Kooperativ Konsult.

I samarbete med flera arbetsförmedlingar rekryteras lämpliga personer som sammanförs till grupper som gemensamt genomgår utbildningen samtidigt som de utvecklar en affärsidé och bygger upp sitt kooperativa företag. Kooperativ Konsult har tagit fram och testat marknaden för fem preliminära affärsidéer: ekoturism, kommersiell databas, vård för invandrare, personlig assistans för handikappade samt pedagogiska kretsloppshus. Dessa erbjuds grupperna.

En prövning sker succesivt av affärsidéerna och gruppernas förmåga att realisera dem.

Gemensam start riktar sig till grupper som har svårt att hävda sig på arbetsmarknaden, som invandrare, kvinnor, ungdomar och arbetshandikappade. Inledningen av projektet, rekryteringsfasen, är viktig för att hitta personer med sådana kvalifikationer och värderingar att de kan antas fungera i ett kooperativt företag med de tänkta affärsidéerna. Deltagarna söker till utbildningen och antas efter granskning av ansökningarna och intervjuer.

Utbildningen är tänkt för 25 deltagare i fem grupper och pågår i åtta månader. Om någon grupp efter de första åtta veckorna – under vilka de utvecklar affärsidén, undersöker marknaden och formulerar en preliminär affärsplan – inte verkar klara att starta ett företag, avslutas utbildningen för denna grupp. Därefter vidtar ”byggfasen” då gruppen med hjälp av utbildning, rådgivning och handledning ska bygga upp sitt kooperativa företag. Utbildningen omfattar både generell företagsekonomi och administration och specifikt kooperativa delar om organisation, gruppprocesser och demokrati. Här ingår även praktik i verksamma kooperativ.

Efter utbildningens slut och företagets start ges handfast konsultstöd under tolv månader.

Deltagarna förväntas satsa 10 000 kronor vardera i medlemsinsatser i sina respektive kooperativ.

Stiftelsen för kooperativt nyföretagande inom Göteborgs kommun är medintressent och ger ett startbidrag och borgensåtagande eller förlagsinsatser till de kooperativ där en majoritet av medlemmarna är skrivna i Göteborg.

I projektplanen förelås en styrgrupp med representanter från Länsarbetsnämnden, Arbetsförmedlingar, Göteborgs näringslivssekretariat/Stiftelsen för kooperativt nyföretagande, Länsstyrelsen, LO, TCO och Kooperativ Konsult.

”Psykiatriprojekt 1”

I Kinna finns ett mycket uppmärksammat kooperativ med före detta psykiatripatienter som gått samman i en ekonomisk förening och driver en personalmatsal på en vårdcentral. Medlemmarna ser ut att ha höjt sin livskvalitet betydligt. Medicinering och den tid de skrivit in sig på institution för vård har minskat rejält. Troligen som en följd av att de plötsligt betyder något och har en uppgift att fylla. Projektet är ett samarbete mellan Försäkringskassan och Älvsborgslandstinget. Utbildningen sköts av Kooperativ Konsult och Viskadalens Folkhögskola. Försöksprojektet har slagit så väl ut att ett andra psykiatrikooperativ redan startat. I december 1995 tog kooperativet Gryningen över personalmatsalen på väveriföretaget Marks Pelle Väware.

”Invandrarprojekt 1”

Lysekils kommun finansierar en kooperativ utbildning för nyanlända invandrare. Meningen är att deltagarna under kursens gång skall förädla redan färdiga affärsidéer och sedan få hjälp att genomföra idéerna i praktiken. Utbildningen bygger på att teori och praktik varvas så att deltagarna genast får tillämpa sina kunskaper. Då projektet är det första i sitt slag för Kooperativ Konsult och ännu inte är avslutat vill man inte sia om utfallet. Men man ser det som särskilt viktigt för invandrare att få en vettig utbildning och hjälp

med att kritiskt utvärdera affärsidéerna. Kulturella skillnader gör att det för en invandrare kan vara svårt att direkt förstå till exempel varför handsnidade Jesusfigurer i trä och plast från Jerusalem inte är en lysande affärsidé i Sverige. Intressent i projektet är Lysekils kommun och utbildare Kooperativ Konsult.

”Invandrarprojekt 2”

På Kooperativ Konsult uppger man att det i Göteborgsområdet för närvarande finns ett antal intressanta projektidéer där de tänkta kooperatörerna stöds av utomstående intressenter. Bland annat ligger en ansökan inne hos länsarbetsnämnden om medel till en kooperativ kurs i Lerum som är tänkt att utmyнна i ett eller flera fungerande kooperativ. Upplägget är snarlikt det som genomförs i Lysekil, men vänder sig till både svenskar och invandrare. Samarbetsparter är ABF, LO-distriktet, Arbetsförmedlingen och invandrarförvaltningen i Lerum.

”Utbildningsprojekt”

Kooperativ Konsult håller nu på att återupprätta ett samarbete med studieförbundet Folkuniversitetet, som varit vilande sedan 1991 då Kooperativ Konsult höll en studiecirkel i Kooperation för cirkelledare. Nu skall de båda gemensamt marknadsföra längre kooperativa utbildningar för människor med arbetshandikapp. De skall även genomföra en studiecirkel för handledare i kooperativ för psykiskt handikappade.

Ett förslag på en gemensam utbildningsplan har utarbetats. Den riktar sig i första hand till kvinnor, invandrare och ungdomar. Målet för utbildningen är att hjälpa deltagarna att finna sina starka och svaga sidor, för att därefter arbeta med att utveckla de starka sidorna till marknadsmöjligheter och samtidigt stärka de svaga sidorna. Siktet är inställt på att ge deltagarna verktyg att starta egna kooperativ, utifrån antagandet att det är viktigt för dem att komma in i ett sammanhang där de känner sig behövda och där de gemensamt kan öka sin självkänsla genom att använda och visa upp sina kunskaper. Utbildningen ska skraddarsys för varje grupp och deltagarna ska ha inflytande över uppläggningsen, med utvärderingar efter hand. Folkuniversitetet ska svara för ämnena matematik, svenska, engelska, samhällskunskap, företagsekonomi och data, som generellt underlättar att få ett arbete. Kooperativ Konsult ansvarar för ämnena affärsutveckling, kooperativ idé och historia, kooperativ arbetsorganisation, kooperativ demokrati och arbetsgivarrollen. Utbildningen är upplagd i tre block, från baskunskaper via affärsutveckling och företagsekonomi till Kooperation och kooperativ företagsstart.

Projekt som kan leda till storstadskooperation i Malmöregionen

På KoopUtveckling i Malmö uppger man att det är först på allra senaste tiden som det har börjat uppstå projekt i samverkan mellan olika aktörer och instanser som har till uppgift att främja sysselsättning och där Kooperation är ett viktigt inslag. Utöver de som presenteras nedan nämner man ett kommunalt projekt i Raus Ättekulla, Helsingborg, som bland annat handlat upp nyföretagarutbildning av ABF och där KoopUtveckling ska vara med och informera om ekonomisk förening och Kooperation.

"Invandrarprojekt 3"

I Malmö förbereds ett projekt för relativt välutbildade men arbetslösa invandrarkvinnor som varit i Sverige minst tre till fem år, i samverkan mellan KoopUtveckling, Malmö stad, länsstyrelsen och Arbetsförmedlingen. Projektet ska löpa på tre år, med cirka fyrtio deltagare och förutsätter medel från EU:s strukturfonder (troligen europeiska socialfonden, mål 3) som fördelas av länsarbetsnämnden. Deltagarna antas och "anställs" i projektet efter att de själva ansökt och intervjuats, i princip som vid en vanlig anställning. Detta för att få deltagare som inte är projektet utan är motiverade att delta.

En röd tråd är svenska språket och datakunskap. Projektet ska ha ett "bottom-up"-perspektiv, vilket innebär att de deltagande invandrarkvinnorna ska vara med från början i projektets uppläggning och delta i alla dess moment. Deras kompetenser tillvaratas under projektiden i olika utbildningsavsnitt. De får själva ta hand om lokalernas utformning och skötsel.

Syftet med projektet är att ge en grupp invandrarkvinnor möjlighet att komma ur sitt bidragsberoende och stärka sin självkänsla. Det ska också bidra till ökad jämställdhet för invandrarkvinnor genom att bättre tillvarata deras utbildning och kompetens och därigenom förbättra deras möjligheter på arbetsmarknaden. Ambitionen är också att de efter projektet kunna driva verksamhet tillsammans i kooperativ form.

"Invandrarprojekt 4"

I Lund planeras ett projekt för arbetslösa muslimska invandrare och flyktingar som vill starta eget företag, främst kooperativ. Samverkansparter i projektet är Akademiker-arbetsförmedlingen, Lunds kommuns invandrar- och flyktingsservice, KoopUtveckling samt sektionen för islamologi vid Lunds universitet. Några inledande möten med de olika intressenterna hölls under hösten 1995.

En utgångspunkt för projektet är man har konstaterat att det finns ett intresse för kooperativt företagande hos muslimska invandrargrupper. De kollektiva grundvärdena är starkt framträdande i den islamiska kulturen, vilket borde göra den kooperativa samverkansformen väl lämpad, resonerar man.

Projektets huvuduppgift är att för gruppen muslimska invandrare introducera Kooperation som verksamhetsform. Här ligger således utbildning i allt som rör små kooperativ och den juridiska formen ekonomisk förening. Stor vikt kommer också att läggas vid rådande svenska affärs- och näringsprinciper samt rättsformer. Målsättningen är att projektdeltagarna skall starta kooperativ och att projektanordnarna skall stödja detta på olika sätt, till exempel genom att identifiera verksamheter som är lämpliga för kooperativt företagande och hjälpa till med kontakter. För närvarande diskuteras att projektet ska omfatta cirka 200 deltagare under en treårsperiod, med 50-65 personer per år. Utbildningstiden ska vara sex till åtta månader.

Ung Kraft

Den ideella kulturföreningen Pinocchio i Lund har initierat projektet Ung Kraft för arbetslösa ungdomar, främst invandrare men även svenskar. Inom ramen för projektet diskuteras man att starta ett kooperativ. Troligen sker det genom att Pinocchio "knoppar av" en ekonomisk förening, där man lägger de verksamheter som kan ha en ekonomisk utveckling, i syfte att helt eller delvis försörja medlemmarna. Man har planer på bland annat en återvinningscentral och en verkstad för renovering av cyklar med mera. Även den redan existerande teaterverksamheten kan inrymmas här. I Pinocchio fortsätter kultur- och kursverksamheten. Föreningen har bland annat de senaste nio åren arrangerat en årlig internationell dockteaterfestival för barn och ungdomar i Lund. Nu har man erhållit pengar från kommunen för ett stort multimedieprojekt med syftet att lära ungdomar data. All verksamhet inom föreningen bygger på en kombination av professionellt och ideellt arbete.

Den del av Ung Kraft som inte handlar om multimedia rör sig för närvarande ganska långsamt framåt. Det blir troligen inte aktuellt att bilda ekonomisk förening förrän hösten 1996.

Enligt projektplanen för Ung Kraft vill man effektivisera integrationsprocessen för invandrarungdomar så att färre av dem hamnar i kriminalitet och missbruk. I projektet vill man arbeta enligt principen "lära genom att göra och reflektera". Man söker samarbete med berörda institutioner och organisationer över sektorsgränserna.

Målen för Ung Kraft är följande:

- främja barns och ungdomars kreativitet i stället för uppgivenhet
- förbättra ungdomars identitet och integration i samhället och på så vis dels förebygga våld och drogmissbruk och dels främja ett mångkulturellt samhälle

- öka uppmärksamheten på ungdomars behov och intressen samt understödja ungdomars kommunikation, sinsemellan och med samhället
- ge ungdomar tillgång till meningsfull sysselsättning i form av utbildning, arbetspraktik eller fritidsaktiviteter inom viktiga framtidsområden och på så vis stärka deras möjligheter på arbetsmarknaden
- ge ungdomar möjlighet att utveckla sin kreativitet, göra en insats för kulturutvecklingen och vara en utbildningsresurs

Pinocchio kan hjälpa till att initiera projekt som ungdomarna sedan får driva själva. Tanken är att de ungdomar som vill starta en egen aktivitet bildar en arbetsgrupp och får stöd av föreningen. Genom att ungdomarna själva får genomföra och ta ansvar för sina aktiviteter, menar man att de får möjlighet att skapa och påverka sin omgivning, sin situation och sin fritid. Dessutom får de träna inför vuxenlivets roller – arbetare, förälder och medborgare – med de skyldigheter och rättigheter som detta innebär.

Föreningen disponerar ett hus av kommunen i utkanten av Lund, som man håller på att renovera. Man har gett huset namnet OIKOS, som är grekiska för hus, ekonomi och ekologi. OIKOS ska utvecklas ekologiskt, självstyrt och tvärvetenskapligt och fungera som ett "returhus", ett centrum för återanvändning och kretsloppstänkande. Här ska finnas utrustning för enkla reparationer; exempelvis ska barn, ungdomar eller ensamstående kunna komma dit och få hjälp att laga eller måla. Trasiga saker som inte kan lagas kan plockas isär och delarna sorteras för återbruk. OIKOS ska också ha ett utställnings- och informationsrum som ska kunna användas för allmän information, kurser, föreläsningar, dockteater med mera.

Initiativtagare är invandrarna i kulturföreningen Pinocchio. På KoopUtveckling framhåller man att det finns goda förutsättningar för kooperativ utveckling, genom att initiativet kommit "underifrån" och eldsjälarna är organiserade föreningsmedlemmar.

Den oslagbara staden – Lindeborg

Lindeborg är ett bostadsområde i södra Malmö som i huvudsak byggdes under perioden 1970 till 1985. Där finns idag ungefär 4 500 invånare i närmare 2 100 lägenheter i flerfamiljshus, upp till åtta våningar höga. 90 procent av lägenheterna är bostadsrätter och resten – rad- och kedjehus – är äganderätt. Ungefär 75 procent av bostadsrätterna är anslutna till HSB Malmö och resten hör till Riksbyggen Södra Skåne. Stora delar av samhälls- och kommersiell service ligger utanför området, exempelvis har banken, posten och konsumbutiken i området lagts ned. Det finns risk för att ytterligare affärsverksamhet lämnar området. Lindeborg är idag inget problemområde, men svårigheter på arbetsmarknaden för framför allt äldre invånare och ungdomar kan komma att bli problematiskt för området. Invånarnas medelålder är relativt hög.

Lindeborg har utsetts till försöksområde i ett projekt kallat "Den oslagbara staden". Utgångspunkten är något udda jämfört med övriga projekt som presenteras här, nämligen att "öka samhällets uthållighet och säkerhet mot yttre och inre hot". Initiativtagare är Överstyrelsen för civil beredskap, Boverket och Bygghälsningsrådet. Det intressanta är att många av de målsättningar som förs fram i projektet är gemensamma med projekt som syftar till att förbättra de sociala levnadsvillkoren för människor i storstädernas problemområden, men här handlar det om att "säkra en överlevnadsnivå, som möjliggör att lokalsamhället, stad och omland, kan fungera även i händelse av kris och krig". Kooperativa lösningar är högaktuella i projektet, till exempel för förvaltning av bostäder, lokaler och mark och kommunala verksamheter som skola och barnomsorg.

Syftet är "att analysera förändringsfaktorer i samhället och att utvärdera deras konsekvenser i ett bostadsgrannskap på ett sådant sätt att resultatet blir grunden för ett konkret förnyelseprogram." Forskare är inkopplade, men det är i studiecirkel med invånare i området som idéer om boende, miljö, försörjning och det sociala livet ska växa fram. De första fem eller sex studiecirkelarna med vardera cirka tio deltagare, är planerade att starta i början av mars 1996. I denna första omgång riktar man sig till förtroendevalda och funktionärer i bostadsrättsföreningarna och andra föreningar som är verk-samma i Lindeborg. Tanken är att dessa i nästa steg, planerat till hösten 1996, själva ska kunna leda cirklar.

Utgångspunkten för projektet är att moderna bostadsområden i storstäder är sårbara. De är helt beroende av att omvärlden förser dem med mat, energi, vatten med mera. Dessutom har de boende ofta ett svagt inflytande över närområdets teknik och organisation och små möjligheter till lokal självförsörjning. Segregation och svag samverkan mellan de boende framhålls jämsides med tekniska riskfaktorer.

Man vill skapa ett allsidigt fungerande grannskap som kan vara i hög grad självförsörjande både vad gäller mat och energi, kretsloppsanpassat och med starka sociala nätverk, samverkan och lokalt ansvar. Detta innebär också att skapa nya arbetstillfällen i området. "Säkra och hållbara livsmiljöer kan endast skapas av människor som känner delaktighet i närsamhället." Man vill också stärka den lokala kulturen och identiteten. Man söker vägar för att öka den demokratiska medverkan för brukarna i grannskapets förvaltning och sätt att överföra förvaltningsansvar från kommun och fastighetsbolag till brukare och deras organisationer.

Både HSB och Riksbyggen är engagerade i förnyelseplanerna för Lindeborg. De målsättningar som finns i projektet om samverkan och lokalt ansvar kan till stor del kanaliseras genom bostadsrättsföreningarna, genom att de redan finns som gemensamma demokratiska organisationer för de boende. Enligt uppgift finns det stora positiva förväntningar på projektet i bostadsrättsföreningarna.

När och om det svenska nationella programmet för EU:s gemenskapsini-

tiativ URBAN (se inledningskapitlet) blir godkänt av kommissionen, kommer några stadsdelar i Malmö bli föremål för EU-programmet. Malmö stad har angett Lindeborg som ett av de områden som bör komma ifråga.

”Psykiatriprojekt 2”

Ett hantverkskooperativ för tidigare psykiatripatienter förbereds i samverkan mellan Helsingborgs stads servicenämnd, KoopUtveckling, Försäkringskassan och landstinget. Syftet är att ge målgruppen en meningsfull sysselsättning och göra dem helt eller delvis självförsörjande, på liknande vis som Crenova. Kooperativet ska drivas på marknadsmässig grund, men med anpassningar efter medlemmarnas särskilda förutsättningar. Deltagarna har tidigare erfarenhet av olika slags hantverksarbete i grupp från den terapi de erhållit då de vistats på institution, nämligen vävning, sömnad, korgflätning, keramik och foto.

Deltagarnas antal ska vara cirka tretton. Kooperativet behöver en projektledning under i första hand tre år. Större delen beräknas kunna finansieras av Försäkringskassan, som redan idag betalar ut olika bidrag till deltagarna.

Projekt som kan leda till storstadskooperation i Stockholmsregionen

Kooperativt IdéCentrum i Stockholm nämner ett antal projekt som de menar har potential att ge upphov till nya kooperativa verksamheter i stockholmsområdet.

Livstycket

Livstycket i Tensta är ett utbildningscentrum med hantverksinriktning kombinerat med teoretisk undervisning som startade 1992. Idag deltar ca 60 invandrarkvinnor som har socialt beredskapsarbete eller utbildningsplatser. Utvidgning till 100 deltagare är planerad. Utbildning i svenska, samhällskunskap och grundläggande företagsekonomi samt konsthantverk. Textilverkstad och försäljning av egna produkter, catering. Målet är integration genom bättre kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället. Projektet är närområdesförankrat och kan leda till ”avknoppning” av – troligast – små kooperativ.

Unga bygger själva i Rinkeby

Projektet Unga bygger själva i Rinkeby går ut på att tio till femton ungdomar ska bygga sina egna bostäder. Förebilden är hämtad från Storbritannien där självbyggeri för ungdomar prövats sedan många år i flera projekt.

Bygg Din Framtid är en ideell förening som vill verka för att ungdomar med problem ska få möjlighet att bygga sin egen bostad som ett sätt att få ordning på sin tillvaro och sin framtid. Erfarenheterna från England visar att ungdomarna som deltar i självbyggeriprojekt bygger upp både kunskaper och självförtroende genom ett meningsfullt arbete.

I Rinkeby-projektet, som är det första i Sverige, samverkar föreningen, stadsdelsförvaltningen och Svenska Bostäder. För närvarande letar man en lämplig tomt i Rinkeby, eventuellt kommer man att utnyttja ett parkeringsdäck. Troligen dröjer det ungefär två år innan man kan börja bygga.

De ungdomar som engageras i projektet ska föreslås att tillsammans bilda ett kooperativ, för att organisera byggarbetet och teckna avtal med byggherren. Det är dock inte klart var i byggprocessen som ungdomarna ska komma in. Det konkreta förutsättningarna måste vara klara innan ungdomarna rekryteras.

Ungdomarna ska ges praktisk och teoretisk utbildning varvat med att de arbetar med bygget.

En tanke är att undersöka möjligheterna att pressa byggkostnaderna och samtidigt bygga ekologiskt genom att återanvända material och installationsdelar. Med en extra arbetsinsats av ungdomarna skulle dyra nya delar kunna ersättas av billiga begagnade. Bygget kommer ändå att bidra till upprustningen av stadsdelen.

Runt årsskiftet kommer det att beslutas om EU-pengar till ett projekt som syftar till att utveckla gemensamma former för nio organisationer i sex län, varav Bygg Din Framtid är en, för hur man ska arbeta med yrkesutbildning och självbyggeri för ungdomar. Man vänder sig till ungdomsgrupper som riskerar att permanent hamna utanför arbetsmarknaden.

Ett annat självbyggeriprojekt som seglat upp är ett samarbete mellan HSB och Föreningen Ekologiskt Kollektivboende i Orhem, EKBO, där man tillsammans köper Gebers konvalescenthem i Orhem nära Bagarmossen söder om Stockholm av landstinget. Huset ska byggas om till ekologiskt boende i ungefär 25 lägenheter, varav HSB och EKBO får hälften vardera. EKBO har kontaktat föreningen Bygg Din Framtid för råd och stöd för sin idé som också omfattar några smålägenheter för ungdomar.

Projektvaggan Tre och fler

Kooperativt IdéCentrum i Stockholm bedriver i samarbete med Stockholms stad ett projekt mot ungdomsarbetslöshet kallat Projektvaggan Tre och fler. Det ingår tillsammans med ett stort antal andra projekt i Stockholms stads näringslivs- och sysselsättningsprogram (se nedan) och pågår från oktober 1995 till juni 1996. Ungdomsstyrelsen har anslagit pengar till projektet för att förstärka utbildningen i demokrati och deltagarstyrningen i projektet.

Projektvaggan syftar till att "ge grupper av ungdomar framtidstro, kunskap om gemensamt företagandes villkor och kollektivt projektarbete". Syf-

tet är alltså inte främst att knoppa av fungerande företag, men att ge ungdomarna "verktygen att starta små nya kooperativ eller andra företag/föreningar" och att genomföra något slags projekt. Vill de starta företag ska de ha en god grund för att försöka på egen hand efter projektets slut.

Deltagarna är 50 arbetslösa ungdomar mellan 20 och 25 år som själva har idéer och ambitioner som de vill göra något av. Dessa 50 är fördelade på mindre grupper med gemensamma verksamhets- eller affärsidéer. Rekryteringen inriktades särskilt på grupper av unga kvinnor. Projektvaggan erbjöd inledningsvis några verksamhetsidéer, för grupper som saknade egna sådana, med inriktning på miljö, informationsteknik, ungdomscaféer samt arbete på KIC med projektet och kooperativ rådgivning.

Grupperna finansieras genom att kommunen formellt står för arbetsplatsintroduktion hos KIC under nio månader.

Projektvaggan ska fungera demokratiskt och ungdomarna ska kunna styra, utveckla och påverka både sina egna delprojekt och helheten. Projektet ska främst arbeta med ekonomisk och ideell förening som form för företag och verksamheter.

En viktig målsättning är att de visioner och idéer som arbetas fram av ungdomarna i projektet ska spridas av dem till andra ungdomar. Projektdeltagarna och deras verksamheter ska kunna tjäna som förebild och draghjälp för andra grupper. Eldsjälar bland ungdomarna ska särskilt uppmärksammas och få hjälp att utvecklas till kollektiva entreprenörer, med förmåga att leda och samtidigt förmå andra att ta ansvar.

I projektet ingår att ungdomarna ska simulera föreningar och företag som grund för sina delprojekt, studera i cirkelform, få processhandledning, göra studiebesök, genomföra kortare projektarbeten och ha tillgång till "mentorer" som är verksamma i nya kooperativa företag.

Grupperna ska ha nytta och stöd av varandra, bland annat genom att det överskott som genereras i gruppernas delprojekt, delvis går till gruppernas och projektvaggans sammanhållande "husförening" för gemensamma ändamål. Projektvaggan ska på så vis bli ett solidariskt ekonomiskt system.

En del av projektet kan vara att knyta kontakter som kan ge möjligheter till stöd om de efter projekttiden vill pröva att starta ett kooperativ eller annan verksamhet. De har då också rätt att använda en sparad tredjedel av det eventuella överskott som deras delprojekt gett.

På Kooperativt IdéCentrum menar man att Tre o fler-idén med lokal anknytning och rekrytering skulle vara en bra åtgärd i ett bostadsområde med hög ungdomsarbetslöshet.

Arbetslivsinstitutet Jobbex

Kommunalt projekt i Kista, Husby och Akalla med 28 000 invånare, Stockholms stad. Bedriver undersöknings-, rådgivnings-, och konsultverksamhet för att skapa arbetstillfällen i Husby, Akalla och Kista. Man inventerar vad

arbetslösa som bor i Kista församling vill och kan arbeta med och söker användning för deras kompetens och arbetsförmåga genom att undersöka om man lokalt kan tillgodose angelägna behov av varor och tjänster i och utanför området. Söker stimulera framväxt av kooperativa och andra företag. En projektledare och tio personer med beredskapsarbete arbetar i projektet. Startades 1995 av Stockholms stad efter förslag från en lokal organisation inom arbetarrörelsen. Bakgrunden är att arbetslösheten i området är stor och att kunskaper, arbetsförmåga och arbetsvilja utnyttjas illa. Målsättningen är att finna stadiga jobb åt så många som möjligt och att ge näring åt debatten om arbetslösheten genom att ta reda på fakta. Man samarbetar med Kooperativt IdéCentrum som stöttar med rådgivning för vissa grupper, ABF, Svenska Bostäder och Arbetsförmedlingen. Söker form för att permanenta verksamheten i samarbete med myndigheter och KIC.

Jobbex har inventerat och registrerat hittills ca 200 personer, intervjuat dem om framtidsplaner, önsknningar med mera. Man har också inventerat behov hos företagare i närområdet av lokal service och arbetskraft. Liknande projekt finns i Tensta, Alfa-projektet, och i Rågsved, Arbetscentrum.

ALF-projektet

Projektet är kopplat till De arbetsledigas förening, ALF ideell förening. Föreningen vill ordna sysselsättning för arbetslösa/socialbidragstagare i väntan på arbete. Projektet syftar till att utveckla ALF:s föreningsverksamhet. Nu har man bland annat café och lunchrestaurang, studier, teaterverksamhet, musik, kurser i data och personlig utveckling, upprustning av Lindholmen (en ö i Mälaren, utanför Aspudden) och stödverksamhet till Riga. I ett särskilt projekt förbereds ett lokalt miljöhus i Älvsjö som ska lära ut källsortering och kompostering med mera, öka det lokala intresset för kretsloppssamhället samt driva återbruksbutik och miljöcafé. Föreningen har en anställd som också är medlem. Antalet medlemmar är 200 varav 30 är aktiva. Verksamheten startade 1992 på initiativ av två arbetslösa personer. Man ville ge medlemmarna något att syssla med och underlätta för dem att få arbete samt skapa sociala kontakter. Man samarbetade vid starten med Stockholm Fritid, Kooperativt IdéCentrum och Arbetsförmedlingen, Liljeholmen och har nu samarbete med Stockholms socialdistrikt 13. Verksamheten finansieras med bidrag från Stockholms stad och intäkter bland annat från caféet.

Fyrverket

Arbetsmarknadsutbildning inom Stockholms folkhögkola i Rinkeby för ungdomar 20 till 25 år gamla, på uppdrag av länsarbetsnämnden. Upptagningsområde är Norra Järva, det vill säga förutom Rinkeby, Tensta, Husby,

Akalla och Kista. Syftet är idéutveckling, att samla ungdomars kreativitet och släppa lös den, bland annat genom att förbättra deras kunskaper. Viktigt är också att skapa verksamheter i närområdet som skulle kunna leda till arbete. Starta eget, dra igång förening, starta café med mera. Erbjuder utbildningar i företagande, projektdrift och mycket mer. Praktisk övning i att arbeta med projekt, egna eller externa, gärna kooperativa. Kursens innehåll och form bestäms av kursledningen men de olika projekten planeras och drivs av kursdeltagarna. Utbildningstiden är åtta månader. Tre personer är anställda i projektet som är ett samarbete med arbetsförmedlingarna i Rinkeby och Kista, Folkets hus i Rinkeby, Rinkeby mediaverkstad, Rinkeby stadsdelsnämnd och Familjebostäder. Verksamheten finansieras med projektbidrag och ersättning för uppdragsutbildning från länsarbetsnämnden. Projektet startades 1994 som en följd av att idéer från olika håll kanaliseras i ett förslag från Folkets Hus, riktat till arbetsförmedlingen och länsarbetsnämnden. Verksamheten söker sin form, eventuellt ideell förening med kooperativ inriktning.

Arbetsmarknadsprojekt i Stockholms stad

Kansliet för arbetsmarknad och utbildning, KARU, i Stockholms stad har sammanställt en förteckning över nästan 40 arbetsmarknadsprojekt som staden driver eller stöttar under 1995. KARU handlägger projektansökningar och fördelar medel från arbetsmarknadsdepartementet, bland annat för systerförening och integration i storstadsområdena, samt samordnar stadens arbetsmarknadsåtgärder.

Deltagarna i projekten har i regel beredskapsarbete, arbetslivsutveckling (ALU) eller arbetsplatsintroduktion (API). Här ingår bland andra Livstycket, Projektvaggan Tre och fler, Jobbex och ALF som presenterats ovan. Det finns ytterligare några projekt med en inriktning mot bland annat kooperativa lösningar. Det kan handla om att deltagarna driver egna delprojekt i grupp som så småningom kan ta formen av kooperativ, samtidigt som de erbjuds utbildning och handledning för att kunna starta och driva ett kooperativ tillsammans.

Bland de aktuella projekten finns följande, som man på KARU bedömer vara kooperativt intressanta:

- *Forum 50+* som är "en organisation som arbetar för utveckling och främjande av livskvalitet efter 50".
- *Finn din styrka, SKTF* för arbetslösa kvinnor mellan 40 och 60 år. Målen med utbildningen är bland annat att öka kvinnornas förmåga att ta egna initiativ samt integration mellan svenskar och invandrarkvinnor. Projektet omfattar 100 personer.
- *Siden, sammet, trasa, lump* är ett projekt i Skärholmen för långvarigt socialbidragsberoende invandrarkvinnor. Projektet, som påminner om

Livstykets (se ovan), syftar till arbetsträning och integration och har 10 deltagare.

- *Gyllene spiken* är en förening i Skärholmen med en hantverksverkstad. Man vänder sig till arbetslösa invandrare med intresse för hantverk och har 12 deltagare i det aktuella projektet.

På KARU betonar man att så gott som samtliga projekt är nya och att det är för tidigt att se några effekter. Man uppger att det är många kooperativa projekt på gång, inte minst i invandrarföreningar. Det finns ett stort intresse för kooperativa lösningar på olika håll inom kommunen, menar man, särskilt i samband med arbetsmarknadsåtgärder för svaga grupper. Det är dock oklart hur detta intresse kommer att utvecklas och man saknar idag en strategi för att stötta de kooperativa verksamheter som växer fram.

Förslag till handlingsprogram för utveckling av nya kooperativ i Stockholms ytterstadsområden

Kooperativt IdéCentrum i Stockholm har utarbetat ett program i punktform för att skapa förutsättningar för och hjälpa fram kooperativa nyetableringar i de utsatta bostadsområdena runt Stockholm.

Kooperativa projekt i de utsatta bostadsområdena runt Stockholm bör i möjligaste mån ta avstamp i de strukturer av föreningar, projekt och verksamheter som redan finns etablerade i områdena. I många fall finns en rad föreningar både med etnisk grund men även andra, som redan är aktivt engagerade i såväl sysselsättnings- och sociala frågor som i kultur- och fritidsfrågor. Likaså finns ofta verksamheter och projekt för sysselsättning, språkträning och social gemenskap som drivs av studieförbund, Hyresgästföreningen och kommunala förvaltningar. Dessutom bör uppsökande arbete och mobilisering bedrivas med målet att nå de oorganiserade arbetslösa, vilket kan ske i första hand genom samarbete med arbetsförmedling och socialförvaltningar.

De nya kooperativ som initieras bör i första hand bygga på deltagarnas egna resurser av utbildning, kompetens och intressen. Dessa tillsammans med de behov, brister och resurser som finns i närsamhället – bland annat service, lokaler, privat företagsamhet och offentlig verksamhet – ger grundförutsättningarna för kooperativen.

Den kooperativa processen och utbildningen måste kombineras med utbildning på olika nivåer i såväl svenska språket som yrkes- och verksamhetsinriktade ämnen.

För att få till stånd en kooperativ utveckling i dessa områden behövs nya former för finansiering av såväl individernas försörjning under projekttiden som själva företagsstarten. Det är viktigt att finansieringen ger möjlighet till en "skyddad" startperiod. Det behövs också former för samverkan mellan

offentlig verksamhet å ena sidan och kooperativ och ideell verksamhet å den andra, liksom en öppenhet för lokal entreprenadläggning.

Svårigheter – hinder att överbygga för kooperativ utveckling

- Språksvårigheter – ojämna kunskaper i svenska, gemensamt språk saknas
- Ojämna kunskaper om det svenska samhället, villkor för företagande, regelverk m.m.
- Låg grundutbildning – brist på eller fel yrkesutbildning
- Hög omflyttning – brist på förankring och social gemenskap i lokalsamhället
- Traditioner av egenföretagande och familjeföretagande
- Bidragssystem som bidrar till passivisering och otrygghet kring den egna försörjningen
- Finansieringssvårigheter
- Brist på samverkan mellan offentliga förvaltningar och myndigheter

Resurser – goda grunder för kooperativ utveckling

- Föreningar för kultur och fritid, etniska och andra
- Specialkunskaper om kulturella faktorer och i språk
- Utbildning och yrkeskompetens
- Traditioner av gemensamt ansvarstagande för välfärden inom familjen eller gruppen
- Vilja hos enskilda och myndigheter att bryta sysslolöshet, bidragsberoende och segregation
- Projekt och verksamheter för utbildning, aktivitet, sysselsättning och social gemenskap, initierade av enskilda, föreningar eller myndigheter

Exempel på strukturer som kan utgöra grund för kooperativ utveckling

- Studieförbundens verksamheter
- Offentligt drivna verksamheter
 - öppna förskolor
 - parklekar
 - fritidsgårdar
 - kvinnojourer – kvinnorådgivning
 - m fl
- Hyresgästföreningar
- Bostadsrättsföreningar
- Kommunala bostadsbolag
- Arbetsförmedlingar
- Frivilligorganisationer, frivilligcentraler, resursbanker mm.

Yttre förutsättningar för kooperativ utveckling

- Tillgång till kooperativa rådgivare för mobilisering, rådgivning, utbildning, bedömning och utveckling av affärsidéer i grupper
- Samarbete mellan välfärdsaktörerna – myndigheter och förvaltningar –

för att garantera individens försörjning under processen och för att motverka det nuvarande systemets passiviserande effekter

- Lokaler och övriga resurser för utbildning
- Finansieringsmöjligheter
- Samverkan mellan offentlig verksamhet och kooperativ som ger möjligheter till skyddad start
 - Vilja till lokal entreprenadläggning utan upphandling
 - Kombinationer av offentlig – kooperativ – ideell drift och finansiering (se SVOB)
 - Kombinationer av bidrags- och affärsmässig finansiering av driften och individens försörjning

Process – genomförande

- Information och utbildning om Kooperation i första hand till lokala eldsjälar, föreningsaktiva, offentliganställda handläggare, studieförbund m.fl. som kan bidra med att mobilisera, samordna, driva projekt och utbilda i olika skeden
- Genomförande av följande punkter, med hjälp av resurspersonerna
 1. Inventering av gruppens resurser i form av utbildning, kompetens och intressen
 2. Inventering av behov, brister och resurser i lokalsamhället och samhället i stort
 3. Idéutveckling utifrån 1 och 2, med mål att skapa kooperativa företag eller föreningar, marknadsanalys och ekonomisk analys
 4. Identifiering av svårigheter och hinder som behöver övervinnas samt kompetens som saknas eller behöver kompletteras
 5. Åtgärdsprogram utifrån 4, individuellt och i grupp, i samverkan med aktuella myndigheter, utbildningsorganisationer m.fl.
 6. Utbildning i kooperativt företagande
 - starta ekonomisk förening
 - redovisning
 - ekonomisk planering och uppföljning
 - lagar och regler på arbetsmarknaden, skattelagstiftning m.m.
 - arbetsorganisation
 7. Uppföljning och stöd i form av företagsrådgivning och kompetensutveckling

Verksamhetsidéer för kooperativt företagande i Stockholms ytterstadsområden

- Hantverkshus
- Handelshus
- Självförvaltning av hus och gårdar
- Förvaltning på lokal entreprenad
- Lokalt förankrade kooperativ för städning och fastighetsskötsel av skolor och offentliga byggnader – bidrar till ökad social förankring och kontroll.

- Företagarservice till områdets enskilda och kooperativa näringsidkare
- Etnisk vård och omsorg, fr.a. inom äldreomsorgen
- Etnisk catering
- Språk- och kulturutbildning för internationella företagare
- Miljö och återvinning i lokalsamhället
- Semesterutbyte – sommarbarn – hus/stugbyttarservice
- Grannskapsservice – lägenhetspassning, övernattningslägenhetsuthyrning, hundpassning, barnvaktarservice etc.
- Ungdomsföretagande.
- Bilpooler
- Inköpsföreningar
- Import – export

Kontaktadresser

Kooperativ Konsult

Andra Långgatan 29

413 27 Göteborg

Telefon 031-85 94 80

Fax 031-85 94 29

KoopUtveckling i Skåne

205 03 Malmö

Telefon 040-22 05 10

Fax 040-94 76 80

Kooperativt IdéCentrum, KIC

Sverkersgatan 8

126 51 Hägersten

Telefon 08-19 86 86

Fax 08-19 80 40

Kooperativa institutet, Koopi

Box 20063

104 60 Stockholm

Telefon 08-772 89 90 (vx)

Fax 08-642 81 06

Statens offentliga utredningar 1996

Kronologisk förteckning

1. Den nya gymnasieskolan – hur går det? U.
 2. Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. U.
 3. Fritid i förändring.
Om kön och fördelning av fritidsresurser. C.
 4. Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. UD.
 5. Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. UD.
 6. Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. UD.
 7. Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. UD.
 8. Batterierna – en laddad fråga. M.
 9. Om järnvägens trafikledning m.m. K.
 10. Forskning för vår vardag. C.
 11. EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. K.
 12. Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. Fi.
 13. Offentlig djurskyddstillsyn. Jo.
 14. Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. Fi.
 15. Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. UD.
 16. Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. UD.
 17. Bättre trafik med väginformatik. K.
 18. Totalförsvarspliktiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. Fö.
 19. Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. UD.
 20. Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. U.
 21. Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. U.
 22. Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. U.
 23. Kartläggning och analys av den offentliga sektorns upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. N.
 24. Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. UD.
 25. Från massmedia till multimedialitet – att digitalisera svensk television. Ku.
 26. Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. K.
 27. En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. U.
 28. Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. U.
 29. Forskning och Pengar. U.
 30. Borgenårsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. Fi.
 31. Attityder och lagstiftning i samverkan + bilagedel. C.
 32. Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. SB.
 33. Banverkets myndighetsroll m.m. K.
 34. Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. A.
 35. Kriminalunderrättelseregister
DNA-register. Ju.
 36. Högskola i Malmö. U.
 37. Sveriges medverkan i FN:s familjeår. S.
 38. Nationalstadsparker. M.
 39. Rapport från klimatdelegationen 1995.
Klimatrelaterad forskning. M.
 40. Elektronisk dokumenthantering. Ju.
 41. Statens maritima verksamhet. Fö.
 42. Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. UD.
 43. Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. UD.
 44. Översyn av skatteflyktslagen.
Reformerat förhandsbesked. Fi.
 45. Presumptionsregeln i expropriationslagen. Ju.
 46. Enskilda vägar. K.
 47. Cirkelsamhället. Studiecirkelns betydelser för individ och lokalsamhälle. U.
 48. Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat II. N.
 49. Regler för handel med el. N.
 50. Förbud mot vapen på allmän plats m.m. Ju.
 51. Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsförsäkring – alternativ och förslag. A.
 52. Precisering av handelsändamålet i detaljplan. M.
 53. Kalkning av sjöar och vattendrag. M.
 54. Kooperativa möjligheter i storstadsområden. S.
-

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Statsrådsberedningen

Möss och människor. Exempel på bra IT-användning bland barn och ungdomar. [32]

Justitiedepartementet

Kriminalunderrättelseregister
DNA-register. [35]
Elektronisk dokumenthantering. [40]
Presumptionsregeln i expropriationslagen. [45]
Förbud mot vapen på allmän plats m.m. [50]

Utrikesdepartementet

Vem bestämmer vad? EU:s interna spelregler inför regeringskonferensen 1996. [4]
Politikområden under lupp. Frågor om EU:s första pelare inför regeringskonferensen 1996. [5]
Ett år med EU. Svenska statstjänstemäns erfarenheter av arbetet i EU. [6]
Av vitalt intresse. EU:s utrikes- och säkerhetspolitik inför regeringskonferensen. [7]
Union för både öst och väst. Politiska, rättsliga och ekonomiska aspekter av EU:s sjätte utvidgning. [15]
Förankring och rättigheter. Om folkomröstningar, utträdesrätt, medborgarskap och mänskliga rättigheter i EU. [16]
Sverige, EU och framtiden. EU 96-kommitténs bedömningar inför regeringskonferensen 1996. [19]
Från Maastricht till Turin. Bakgrund och övriga EU-länders förslag och debatt inför regeringskonferensen 1996. [24]
Demokrati och öppenhet. Om folkvalda parlament och offentlighet i EU. [42]
Jämställdheten i EU. Spelregler och verklighetsbilder. [43]

Försvarsdepartementet

Totalförsvarspflichtiga m95. Förslag om jobb/studier efter muck, bostadsbidrag, dagpenning, försäkringar. [18]
Statens maritima verksamhet. [41]

Socialdepartementet

Sveriges medverkan i FN:s familjeår. [37]
Kooperativa möjligheter i storstadsområden. [54]

Kommunikationsdepartementet

Om järnvägens trafikledning m.m. [9]
EU-mopeden. Ålders- och behörighetskrav för två- och trehjuliga motorfordon. [11]

Bättre trafik med väginformatik. [17]
Ny kurs i trafikpolitiken + Bilagor. [26]
Banverkets myndighetsroll m.m. [33]
Enskilda vägar. [46]

Finansdepartementet

Kommuner och landsting med betalnings-svårigheter. [12]
Budgetlag – regeringens befogenheter på finansmaktens område. [14]
Borgenärsbrotten – en översyn av 11 kap. brottsbalken. [30]
Översyn av skatteflyktslagen.
Reformerat förhandsbesked. [44]

Utbildningsdepartementet

Den nya gymnasieskolan – hur går det? [1]
Samverkansmönster i svensk forskningsfinansiering. [2]
Samordnad rollfördelning inom teknisk forskning. [20]
Reform och förändring. Organisation och verksamhet vid universitet och högskolor efter 1993 års universitets- och högskolereform. [21]
Inflytande på riktigt – Om elevers rätt till inflytande, delaktighet och ansvar. [22]
En strategi för kunskapslyft och livslångt lärande. [27]
Det forskningspolitiska landskapet i Norden på 1990-talet. [28]
Forskning och Pengar. [29]
Högskola i Malmö. [36]
Cirkelsamhället. Studiecirklares betydelser för individ och lokalsamhälle. [47]

Jordbruksdepartementet

Offentlig djurskyddstillsyn. [13]

Arbetsmarknadsdepartementet

Aktiv arbetsmarknadspolitik + expertbilaga. [34]
Grundläggande drag i en ny arbetslöshetsföräkring – alternativ och förslag. [51]

Kulturdepartementet

Från massmedia till multimedia – att digitalisera svensk television. [25]

Näringsdepartementet

Kartläggning och analys av den offentliga seiloms upphandling av varor och tjänster med miljöpåverkan. [23]
Shaping Sustainable Homes in an Urbanizing World. Swedish National Report for Habitat I. [48]

Statens offentliga utredningar 1996

Systematisk förteckning

Regler för handel med el. [49]

Civildepartementet

Fritid i förändring.

Om kön och fördelning av fritidsresurser. [3]

Forskning för vår vardag. [10]

Attityder och lagstiftning i samverkan

+ bilagedel. [31]

Miljödepartementet

Batterierna – en laddad fråga. [8]

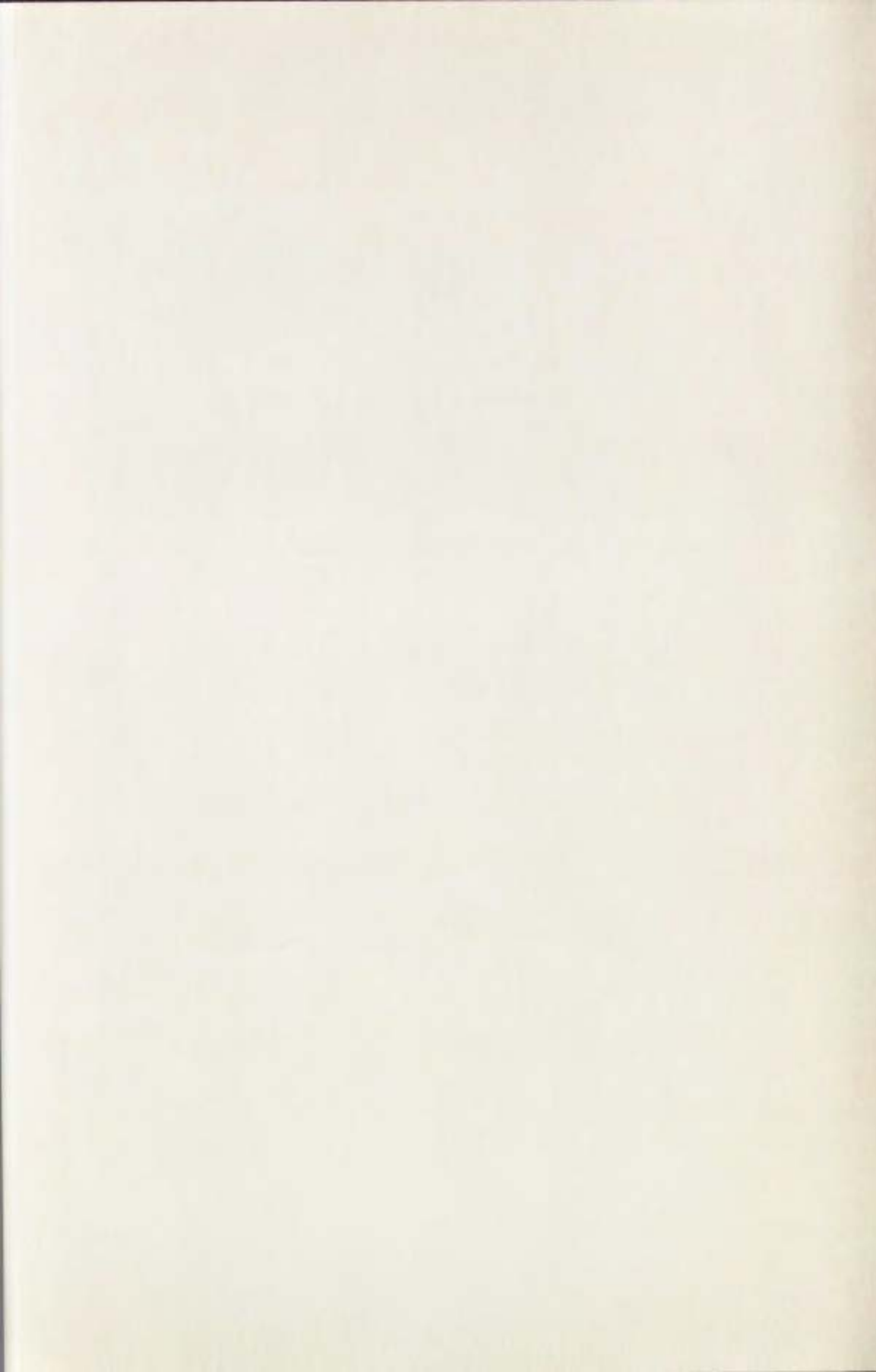
Nationalstadsparker. [38]

Rapport från klimatdelegationen 1995.

Klimatrelaterad forskning. [39]

Precisering av handelsändamålet i detaljplan. [52]

Kalkning av sjöar och vattendrag [53]

FRITZES

FRITZES KUNDTJÄNST: 106 47 STOCKHOLM
FAX: 08-20 50 21, TELEFON: 08-690 91 90

ISBN 91-38-20236-0

ISSN 0375-250X